

A MAGYAR ÍRÓK EGYESÜLETÉNEK FOLYÓIRATA

LYUKAS LŐRÁ

XXVI. ÉVFOLYAM V.

2017/5. SZÁM

KORALL

RÉFI JÁNOS
VERSEI

ÉGI LOVAS

SHAKESPEARE-
FESTIVÁL

**A MADÁCH
SZÍNHÁZBAN**

VIRTUÓZOK

2017

**TILTOTT
KASTÉLY**

TÁJTÜKRÖK

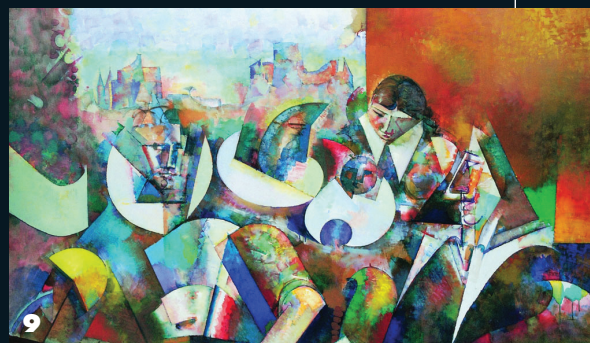
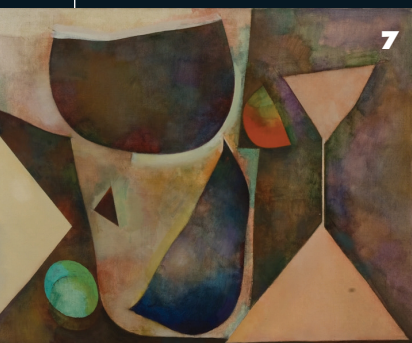
GERZSON PÁL FESTŐMŰVÉS
VÁLOGATOTT ÉLETMŰ-KIÁLLÍTÁSA
A VIGADÓ GALÉRIÁBAN

Cikkünk a 14. oldalon

1. Napkelte
2. Hajnaltól délig (részlet)
3. Napsütésben
4. Átalakuló forma
5. Magyar táj

6. Szigligeti variáció
7. Egyensúly
8. Vízparti táj
9. Történelmi helyzet

SZAKONYI KÁROLY

MAGYAR FESTŐ. A HUDSON PARTJÁN

Nyár volt, fülledt, forró nyár, hatalmasra érett görögdinnyéket lehetett kapni, s mi vettünk is egy jókorát, behűtöttük, mert Eigel Pista barátom telefonált, hogy délután hozza Sándorékát. Kaptunk mi is levelet, halványkék légipostát, a boríték felső sarkán a feladó rajzos, nagy betűivel: Sandor Zugor 463 West Street Apt. B. 636 New York, NY 10014. És a levélben: megyünk Laine-nel Pestre, remélem, lesz jéghideg görögdinnye, mint tavaly. Hozom a rajzokat a könyvedhez...

Eigel István barátomtól évekkorábban már sokat hallottam Zugor Sándorról, egykori, főiskolai évfolyamtársáról, mielőtt 1989-ben végre találkozhattunk. A Budapest Galériában volt kiállítása amerikai festők társaságában. Törékeny természetűnek, mosolygós, derűs arcúnak ismertem meg, gyér haját kissé megkócolta a szél, ahogy ott álltunk egymással szemben a Belváros utcáján, tekintetében végtelen bizalom csillant meg, természetes nyugalma békességet árasztott. Kissé félt a kiállítástól, noha már sokfelé volt tárlata a világon, de tudta, hogy itthon csak kevesen ismerik, nem győzte hangoztatni, hogy meghívása csakis Eigel István érdeme. Jóban voltak, tartották a kapcsolatot a főiskola óta, mert a barátság akkor sem szakadt meg, amikor Zugor, ahogy évfolyamukból sokan mások is, új életet kezdett először Olaszországban, majd Amerikában.

Zugor is 1941-ben kezdte a tanulmányait a budapesti Képzőművészeti Főiskolán Szőnyi Sándor és Varga Nándor Lajos tanítványaként. Varga grafikára tanította. Akkoriban sok volt az Erdélyből, Felvidékről érkezett hallgató, jöttek Kolozsvárról, Bukarestből, a Székelyföldről, Pozsonyból, még Krakkóból is. Közülük '45 után többen vagy hazamentek, vagy nyugatra távoztak, Bíró Antal, Hantai Simon, Böhm Lipót, Nónay Pál, Tar László – és köztük Zugor Sándor is. A festők Rómába vágytak, de aztán Itáliában mégsem maradt senki. Zugor 56-ban ment ki, s az Egyesült Államokat választotta. 1947-től 1948-ig Rómában volt ösztöndíjas a Magyar Akadémián. Amikor hazajött, 1950-ben Párizsba készült, de bevonták az útlevelét, így aztán megpróbált átszökni a határon. Egy év börtön lett a próbálkozásból, s persze utána is még ÁVH-s megfigyelés.

A forradalom után hagyta el az országot. Eltöltött egy esztendőt Bécsben, onnan ment ki az Államokba, Clevelandbe. Végül New Yorkban telepedett le. A hatvanas években átépítették a New York-i, egész háztömböt magában foglaló Bell-telefonlaboratóriumot, s a

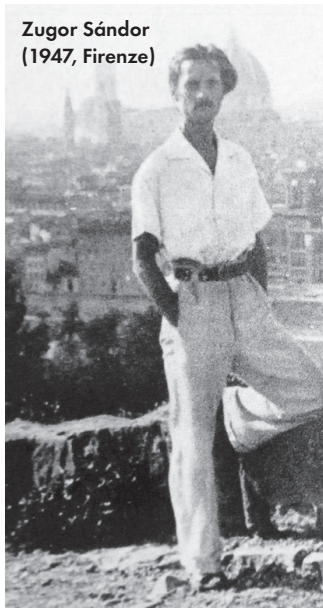
Greenwich Village-i, Hudson parti épületben négyszáz művésznek teremtettek otthont. Zugor kétszintes műteremlakást kapott, ott dolgozott, s onnan irányította később a kezdeményezésére létrejött Westbeth grafikai műhelyt, miközben a Brooklyn College-ben festészetet tanított.

Eigelék a nyolcvanas években, amerikai útjuk során meglátogatták. „Néhány utcányira a Rudnay-növendék Polonyi Elemér műtermétől, a Hudson partján levő óriási méretű művészházban él és dolgozik Zugor Sándor. Festők, szobrászok, grafikusok, filmesek, zenészek, költők, színészek, akrobaták színes serege él itt. A ház lakói alig ismerik egymást. A bejáratnál doormann szolgálja a biztonságot, hiszen a West Side forgalma nappal is rejtelmes. A földszinti traktusban háziszínház, kiállítóhelyiségek és jól felszerelt grafikai műhely van. Ennek a technikai kísérletezésre berendezett műhelynek a vezetője Sándor.”

Szőnyi tanítványaként tiszta kolorizmust, Vargánál szűkszavú, éles metszésű grafikai fogalmazást tanult, ezzel vágott neki a világnak. De túllépett a hazai iskolán, képei elvonatkoztató tendenciájúak, merészen ívelnek a valóság fölé. Amikor 89-ben megismerkedtünk, említettem neki, hogy készül egy könyvem, az *Álomirodalom*, amelybe éppen az ő fantáziadús, finom vonalú rajzai illenének. Örömmel vállalta, hogy illusztrálja. Amikor újra Pestre jött, hozta is a grafikákat. Láthattam fantáziájának szürreális megvalósulását.

Azon a nyáron is, amikor behűtött dinnyével vártuk, Laine-nel, második feleségével, egy kedves, jó humorú asszonnyal érkezett. Sándornak is sajátos, fanyar humora volt, kellemessé tették a hangulatos vacsorákat a Náncsi néni máriaremetei kertvendéglőjében, vagy a szellemes vitákat Eigelék házában. Egyik esztendőben újra szerettem volna illusztrálásra kérni a görögországi novelláimhoz. Küldött is néhány skiccet, de akkorra már a betegség legyűrte. A kórt hősies türelemmel viselte. Még megélte hűséges barátja, Eigel István elvesztését. Megrendítő sorokkal búcsúzott tőle. Költői sorokkal. Azt írta: „Te, mint a vallásban, örök-

Zugor Sándor
(1947, Firenze)

létben hívő ember, biztosan ott szálldogálsz a nagy kékségben, remélve, hogy megtalálad a Menyország kapuját. Én, mint Buddha tanítványa, hiszem, hogy szétszórt, fénylő atomjaim, ha valamikor útra indulnak a végtelenbe, hogy új életet találjanak, bolyongásaink során valahol összefutunk, mert egymás iránti vonzalunk túl erős ahhoz, hogy semmivé foszladozzon.”

Már a halála után, 2008-ban, Sárospatakon, ahol az egykor volt művésztelepen dolgozott, itthon élő nővére és a Laine által adományozott képeinek kiállítását

nyitottam meg a Rákóczi Múzeumban, a Múzsák Templomában. Kezdeti korszakában és néhány, az amerikai éveiben készült képeiből állított össze tárlatot Vámosi Katalin, a festő munkásságának ismerője. Zugor hatalmas életműve ott van az amerikai műteremben, hiszen nem adta el a munkáit, minden csábításnak ellenállt, művészetébe zárkóztottan, szellemi elmélyültségben élt. 2002-ben, a halála után Franciaországban élő, első házasságából származó, ugyancsak képzőművész lánya, Krisztina rendezett műveinek egy részéből emlékkiállítását. A neten itt-ott látok Zugor-képeket egyik-másik galéria kínálatában. De a sárospataki múzeumban levő munkáit is láthatja a közönség.

Eszembe jut, hogy mit mesélt egyszer festői módszeréről. Vörösberényben voltak Eigel Istvánnal, heverészték a friss, zöld gyepen, s nézelődve keresték a témát. Lovak legelészték alant, barnák, fehérek, feketék. Eigel kiszemelte a jelenetet: két fehér ló a zöldben, felettük kék fényben az ég. Akvarell. Nekifogott, festett, készült a kép. Ő, Sándor azonban csak bemérete a látványt. Memorizált. Megjegyezte a színeket, a legelésző lovakat, mindent az emlékezetébe véselt. Hogy otthon majd megfesti a képet...

Zugor Sándort manapság kevesen ismerik Magyarországon. De ez őt soha nem zavarta. Bölcsen szemlélte a világot. Elöttem van törékeny alakja, szélfúttá, gyér haja, szelíd, mosolygós arca. Atomjai bizonyára keresik és majd meg is találják új életét a kék végtelenjében. ❖

ZSIRAI LÁSZLÓ „ANGYAL KÍSÉR”

Amikor Réfi János született – 1972 novemberében Sümegen –, nem tudhatták még, hogy személyében újabb költő érkezett a világra. Ez kissé megkésve derült ki, bár a versek iránti

Tarbay Ede és Faludy György útbaigazító biztatására harmincévesen kezdett publikálni rangos irodalmi folyóiratokban, lapokban (Életünk, Lyukasóra, PoLiSz, Tempevölgy, Magyar Napló, Nagyvilág, Keresztény Élet, Új Ember, Új Könyvpiac). *Angyal kísér* című első, önálló verseskötetét 2004 után Rilke-műfordítása és újabb két verseskötet követte. Lírai munkáit és portugál műfordításait több pályázaton is díjazták.

Az első, önálló verskötete 2004 decemberében jelent meg *Angyal kísér* címmel. Második kötete Rilke válogatott verseit tartalmazza, amely 2006-ban látott napvilágot *Őszi nap* címmel, amelyet 2008-ban az *Erős vonásai* és a *Faludy mozaik* követett.

Érdeme szerint tagjává választotta a Magyar Írók Egyesülete. Polgári hivatása szintén angyali küldetést feltételez: tanító, gyógypedagógus. Közreműködik a Sümeg és Vidéke honismereti és művelődéstörténeti folyóirat szerkesztésében.

A száraz, bár kétségkívül nem keveset mondó adatoknál beszédesebben tárják fel világos és egyértelmű lelki világának mélységeit és magasságait szabályos formába terelt verses gondolatai-érzései. Az időben a gondviselésre bízott ember magatartását fürkészi, s kifinomult költői antennáival észleli. Így válik az általa elérhető emberi érzékenységek művészi krónikásává.

Hangyasűrűségű nemzedékéből a műveiből érzékelhető szolid modor emeli ki. Harsány korunkban hogyan is lehetne másként elérni a belső boldogságot sugárzó harmóniák csillagrendszerét. ♦♦

Mediterráneum

RÉFI JÁNOS VERSEI ÉS MŰFORDÍTÁSAI

ELBA

Sziklás partok és homok, fakósárga.
A víz mintha mélykék tinta lenne.
A lenyugvó nap óarany sugára
rávetül a hamvas fellegekre.

A hegyek között hosszú, keskeny árok,
a fák alatt kiszáradt mézfüvek.
Eget hasító hófehér sirályok
a szirttetőre rakják fészkuket.

Éjszaka. Ezernyi apró lámpa ég.
Ismeretlen, éji madár rikolt.
Mint sötét palást, kitérve már az ég
és fölbukik a roppant telihold.

KORALL

Nyakéket s karkötőt vettem ott neked.
Korallok voltak, vérpiros meg sárga...
Az idő, mint sűrű folyondár befed,
de eljössz olykor egy-egy éjszakára.

Kék volt a tenger, kék akár a tinta.
Az ég is kék volt, oly kék, mint két szemed.
A déli nap még ragyog álmaimba,
pálmák susognak és babérligetek.

Makaacs vagyok, kirtartok nálad mindég,
bár azt mondják, hogy nincs is bizonyíték,
hogy én akkor és ott lehettem veled.

Csak hallgatok. Hátam mögött a markom,
hogy ne lássák, összeszorítva tartom
vérpiros, izzó korall nyakékedet.

LÍDÓI EMLÉK

(I. M. Thomas Mann)

Habokból támadó istenség,
szépséges Hüakinthosz!
Ketten is vágytak rád,
de egyiké sem lettél.
Homlokod betörte a diszkosz,
s letepert a gyors halál.

Fényköreid elhalványulnak,
a Lídóra leszáll a köd.
szépséged fátyolként lebeg
kihunyó tested fölött.

DAPHNÉ

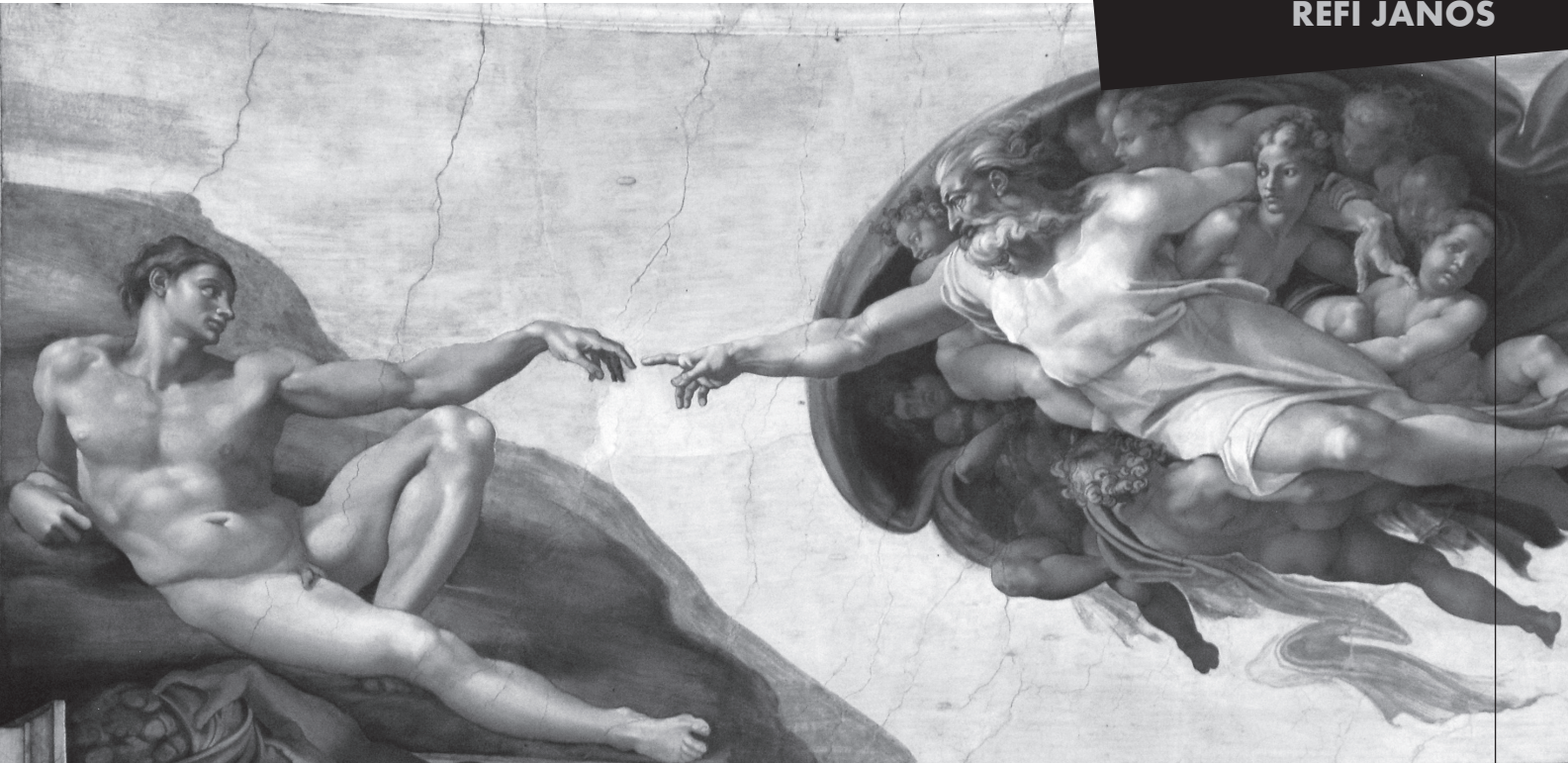
(Wilhelm List festménye nyomán)

Szívem, Daphné, áhitott szerelmem,
ne változz, maradj karsú lányalak!
Boldogságot csakis benned leltem,
gyönyörűnek csak téged láttalak.

S te nem akarsz, nem fogadsz el engem,
isten-létem túl kevés tehozzád.
Ó, Daphné, ne kelljen mást szeretnem,
ne rejtss babérágak közé orcád!

Testedet, mely maga volt a fenség,
durva, kemény kéreg fonja át,
s te más leszel, merő idegenség

és így maradsz, míg világ a világ.
Majd megírnak. Mítosz leszel, lanté.
Neved kiáltozom: Daphné, Daphné!

MICHELANGELO KÉPZELT SZONETTJE A SISTINA MENNYEZETÉNEK FESTÉSÉRŐL

A Sistinán dolgoztam ma ismét,
ahogy már szoktam, egész nap hanyatt,
s míg a cseppek lehullottak innét,
a mélyben színes festéktó fakadt.

Karom fárad, érzem, oly nehéz már
és begyulladt ma mind a két szemem.
Nem kecs eget hírnév, sem a pénztár,
csak azt várom, hogy végre kész legyen.

Lassú munka, talán sose végzek,
álmomban is mind felfele nézek,
nincs nyugalmam, kísért, egyre hajt.

Nem tudom, hogy meddig él a művem,
meglehet, hogy félig elkészültem
hófehérre átmeszelik majd.

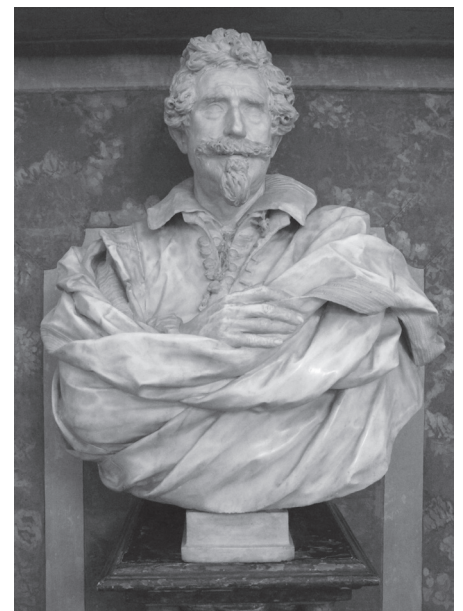
GIOVANNI BATTISTA STROZZI VERSE MICHELANGELO ÉJ-SZOBRÁRA

Íme, az Éj. Angyalkéz véste kőbe.
Egy égi lény, ki álomban lebeg,
de álma éber, kérdezhetsz is tőle.
Érintsd meg lágyan és beszél neked.

Michelangelo válasza:

Aludni jó és jobb szobornak lenni,
amíg a földön szenny és bűn fakad.
Hideg márványként nem ér hozzám semmi...
Ne ébressz fel, hagyd meg nyugalmat.

(Réfi János fordítása)

MICHELANGELO BUONARROTI VERS EGY IFJÚNAK, AJÁNDÉKBA ADOTT ILLATSZERES KEHELLEL

E csábító illatú mianevét
tenéked vettem, bár elég drágán,
hogy az utat könnyen meglegljem feléd,
s vezessen, ha nyomod nem találnám.
Így bárhol járhatsz, bármely utca rejthet,
csak tartsd magadnál ezt a csöppnyi kelyhet,
s ha elbujdokolsz, hidd meg, mégse bánom:
szép testedet vakon is megtalálom.

(Réfi János fordítása)

Örvénylések a lét partjai között

„Ó, KETTŐS EMBER”

Humanistának azt a költőt tartom, aki küzd embervoltunk tisztán tartásáért, a sok mindentől függő létünk determináltságának ellenére elérhető szabadságért. Szembenéz a milliárdnyi galaxis határtalanságával, az életünkre előről-hátulról ránk tató, végtelen idő semmijével, s úrrá lesz aggodalmain, szorongásain. Most nem a középkor végi, reneszánszsal jött humanisták működésére gondolok (noha minden elismerést megérdemelnek a keresztény művelődés világiasításáért és emberiségéért), hanem mai utódaikra. Azokra, akik lépést tartottak és tartanak a tudományokkal, főként a filozófiával és a természettudományokkal (a mikrofizikától a kozmológiáig és a genetikától a régészetig, antropológiáig). Felteszik korunk nagy kérdéseit, olykor választ is adnak rájuk. Számolnak az emberi világ és az emberi állapot katasztrofális jelenségeivel, de az ártatlanság és a szépség ritkábban tapasztalt, felemelő erkölcsi-szellemi értékeivel is. A humanista kritikával ítéli meg az embert, de az emberiséghez tartozását felelősséggel fogja fel, becsüli azt a képességet, amellyel a művészek és tudósok végzik megtartó erejű munkájukat, s ez költészetében is kifejeződik.

A kilencvenedik évét 2017. október 9-én betöltő Tornai József új kötetének (*Ó, kettős ember*) egyik legfontosabb témája az emberi lét és a világmindenség idő- és térbeli egymáshoz viszonyítása, azonosága, illetve ennek a létazonosságnak a többnyire aggasztó változása. Létazonosságon azt értem, ami a természeti és kőkorszaki népek kultúrájában virágzott, ha még oly „primitív” szinten is. (A kezdetlegesnek tartott művek közt is akadnak remekművek.) Életműve nagy részében Tornai különös figyelmet szentel a homo sapiens korai állapotának, amikor az ember még egy volt a természettel. Régi-régi elődeink nem avatkoztak be a természet rendjébe, de megküzdöttek az elemekkel az ön- és fajfenntartásért. Rájuk nem vonatkozik az, amit egy régebbi versében írt le kérelhetetlenül: „A föld orgyilkosai.” Ám a bibliai Káin gyilkos ösztöne már kezdettől megvolt az emberi lényben: a különböző törzsek sokszor összecsaptak, legyilkolták, horribile dictu, meg is ették egymást. De közben megalkották ma is csodált barlangrajzait, szobrászati színvonalú totemsobrocskáikat, madárszerű, színes bálványait, szerszámaikat és más, díszes fémtárgyaikat. Életérzésüket áthatotta az elemi erejű félelem, de imádták a Napot és a Holdat, azonosultak a csillagokkal, a hegyekkel, a dzsungeli rengeteggel és a végtelen vizekkel, amelyek teret adtak életüknek. Egyes vadász-társadalmakban bocsánatot kérnek az elejtett állatok lelkétől. A Föld mai orgyilkosai elefántokat, orrszarvúkat és szarvasokat ejtenek el egy szabadísnak való tróféáért vagy a nemes állat ajzószerként felhasználható testrészeért. A törzsi művészet maradványait a kulturális értelmiség ma is nagy becsben tartja: jóra való hajlamainkat és a növekvő, kannibáli bűnöket tanulmányozzák a történelemben, a régészeti leletekben és a fogatkozó rezervátumokban. Az emberi ösztön és értelem „kettős”

természetű: *építő és pusztító*, mestere a természet kiuzsorázásának, leleményes egymás leigázásában, kártékony ideológiák és hiedelmek kiagyalásában és nem utolsósorban az önpusztításban. Az emberi önismeret gyarlón működik: nem ismeri fel magában a csúcsragadozót, a környezetrombolót, a nemzeti múltat eltörölő, modern Babel-tervezőket, akik sokszor improduktív varázsszerrel, a pénz hatalmával támadnak a nemzeti kultúrákra.

Tornai ebben az új korszakában – amelynek előzményei pályakezdése óta láthatók – főként életének azt a szakaszát idézi fel tanulságokban gazdagon, amikor gyermekként ösztönösen, majd felnőttként tudatosan reprodukálta önmagában a „természeti embert”. (Eszmei, költői értelemben most is ezt teszi.) Szülőföldje Dunaharaszti és vidéke, az utolsó évtizedekig zöldellő, buja növényzetű ártereivel, nádasaival, sással benőtt, mocsaras lapályával, a tájat szemlélőnek magaslatot kínáló homokdombjával, kavicsos bányatavaival és a meleget adó, bár fájó háborús emlékeket is idéző szülői házzal. Gyermekként a tél is izgalmas élményeket kínált számára, a természetben élő állatok egy része, különösen a nagyvadak, még jobban látszódtak, mint a nyári erdők dús lombzatában. Az igazi természetélmények mégis inkább a vízpartra hívogató nyarakon, a napsütéses, virágzó tavaszokon és a színváltó őszykőn kínálták magukat az erdei táborozásra, amelyhez mindig volt társasága a barátkozó természetű, családias költőnek. Már kamaszkorában vonzódott az irodalomhoz. Indíttatásai közé tartozik, hogy híres földije, Baktay Ervin és mások tudományos igényű könyveiből a távoli népek, a régi és még meglevő paleolitik kultúrák embereit, vadász- és halásztársadalmak életmódját, hitvilágát és művészetét tanulmányozta. Elégikus természetverseiben, mint például a különösen szuggesztív *Naptengerben*, az öregség miatti bezártságát siratja: mintha az édent vesztette volna el a gyermekkorától a közeli múltig tartó természetközelséggel. *A régi Dunaharaszti* című versében szíven ütőn panasolja: az a világ, ahol élete nagy részében élvezte a Nap, a víz, a föld, a jó levegő őselemeit és az élővilág kedves lényeiének hangjait, már nem az, ami volt. Az iparosodás és a városiasodás elhódította legvonzóbb élőhelyét. Vigaszul az *Aszteroidában* a halál utáni állapotot elképzelve a tavaszi erdő „megszólítja” őt zsongásával, s maga is az imádott táj részévé válik. Nem „reinkarnációról” álmodozik, hanem az egyetemes „létkerék” várható fordulatáról, amelyben egy az én és a minden, s feloldódik az egyén meg a mindenség különbözősége. Az *Aszteroidát* azért is szeretem, mert a háromszakaszos, körforgást érzékelhető, az első szakasz variánsával visszatérő szerkezet foglatában, a középső versszakban a létkerék forgását látomásként szemlélő költő a maga buddhizmussal rokon világgépét vizionálja. Ez az isten nem a mi keresztény istenünk, hanem Atman, a Világszellem. A „Boldog Isten” megszólítás ilyenként jelkép, egyúttal archaikus fohász nyelvünkben,

Gerzson Pál: Magyar táj

irodalmunkban. A költemény Tornai nagy művei közé tartozik. Eszszében vallotta, hogy a jó vers mindig rejt magában valamilyen titkot, amelynek magvát nem tudjuk feltörni. Erre a dalban a megtapasztalt, tudott dolgok és a megfeythetetlen titkok egymást erősítve ünneplik a mindenség szerelmét:

Boldog Isten, boldog Isten,
titkaid őrzi Nap, Hold, semmi,
millió aszteroida,
körültött a Nap, Hold, semmi,
táncot jár, táncot jár.

Emberszívben jó csillag
nő, galaxisból születő.
Szarvas, bagoly, partifecske
hangjukkal tavaszi erdön
újra megszólítanak.

Boldog Isten, boldog Isten,
körültött a Nap, Hold, semmi,
táncot jár, táncot jár.
Titkait őrzi Nap, Hold, semmi,
millió aszteroida.

A kozmosz apraját-nagyját egyetlen nagy körtáncban láttató költemény közepében áll az ember. Amikor Istenét „boldog”-nak képzei el, az emberi lény mámoros boldogsága szól belőle: részesülhet a nagy egészben. Szívében elfér a hatalmas mindenség minden részlete és az egésze. Egyebek között ezért is nevezem Tornait humanista költőnek. Tárgyilagos világképe és jelképes istenfogalma mind az emberi lét magasrendű és gyarlón mindennapos érdekében áll. A Nap, Hold és galaxis kulcsfogalmak ebben a kötetében.

Visszaéró témák és motívumok kapnak új megvilágítást ebben a változatos, hol elragadtatott, hol nosztalgikusan búsuló – régi szerelmeit újra és újra felidéző – kötetben. A formák is a mindenkori Tornait idézik: régóta vallott és követett *bartókisága* most is finom népdalát-hallásokkal, motívumokkal avatják őstapasztalattá modern korra valló felismeréseit. Néhány cím a népdalhangulatú darabokból: *Kisdiófa; Fejed koszorúja; Jancsi-huszár; Röpülj, madár, röpülj* – és mintegy összefoglalásul: *A népdal szelleme*. A népdalok vonzerejét és költői ízlésének egyik alapköveként kezeli ebben az új kötetben is – mondhatom, megújult erővel. Egy-egy népdalra emlékeztető motívum a modern hangszerelésű gondolati verseiben is felbukkan. Népdalszerű, azaz személyes és egyben közösségi hangoltságú verse mindenkori költészetének javához csatlakozik akkor is, ha Petőfi-vers ihlette egy jóval Bartók előtti felfogással vagy jelleggel. Ilyen a Petőfi-mottóval ellátott *Fülemüle* (a kevésbé ismert Petőfi-versek egyike ihlette) vagy a *Láthatatlan*, ez a műköltészeti változata a dalnak.

Régóta ismeretes: mindig behatóan tanulmányozta a magyarság mondavilágban megőrzött, népmesékbe olvadt, ősrégi és honfoglalás

utáni múltját. Érdeklődését kiterjesztette a néprajz, a népi kultúra tájegységeként megnyilvánuló világára. Felismerte, hogy népünk és a világ megannyi peremhelyzetbe szorult népének sorskérdései, kultikus énekei számos párhuzamot mutatnak, miközben hihetetlen sokszínűséget csillogtatnak meg világszerte a kutatás és a műélvezet fényében. Az ötvenes évek közepe felé, amikor a főhivatalok már nem tartották annyira „veszélyesnek” Bartók modernségét és Kodály hangsúlyozottan nemzeti jellegű, néplelket kifejező zenéjét, az ipari civilizációtól elzárt

népcsoportok érintetlen folklórját és a vele kapcsolatos elméleti munkát, új világ nyílt meg számára.

A modern kultúra vasfüggönyét is kiette lassan a rozsdá; eljutottak Tornaihoz eredetiben és (részben saját) műfordításokban a nyugati irodalom és zene és képzőművészet alkotásai, afrikai, távol-keleti és amerikai hagyományokat is közvetítve. Régóta érlelődő irodalom- és művészettörténeti érdeklődése a növekvő ismereteknek köszönhetően egységes világszemléletté és esztétikai rendszeré, vagy legalábbis alkotói koncepcióvá állt össze. Összekapcsolódott ízlésében és az emberről szerzett tudatában az *ősi* és a *modern*. E két fogalom Tornai költészetének alfája és ómegája. Ez kapcsolódott össze önismeretének egyik legfontosabb elemével, a modern lélektannal, amely az ösztönvilág felszínre hozatalát és elemzését, a fiatal korában megismert és máig is versekre ösztönző erotikával és szexualitással együtt. „Az orgazmusnál, e halálból zsákmányolt / élettől, nincs nagyobb könyörület” – írja a kilencvenhez közeledő mester (*Az orgazmusnál*).

Kiskorú gyermekként belénevelt vallásossága hamar felcserélődött a mítoszok, távoli, addig ismeretlen vallási szertartások, a panteisztikus természetszemlélet iránti mohó érdeklődésére és a szerelemben megtalált szabadságélményére. A régiség és a népiség, a törzsi hagyomány, megtermékenyülven a kor legmodernebb irányzatainak hatásaival, szilárd elrendeződésre jutott elméjében és lelkületében. Segítette ebben az az ideológiai kényszerekkel szembeforduló, különféle műnemekben és műfajokban működő művészfiatalság, amelyet Budapestre költözve a különféle fórumokon, a spontánul összeverődő, kávéházi társaságokban, szerkesztőségekben, színházi, zenei és művészi tárlatokon és egyebütt megismert. A sok, jó csengésű név közül Csoóri Sándorét emelem ki elsősorban. Az ő kettősük útja közös mesterekhez vezetett, Illyés Gyulához, Veres Péterhez, s ha nem is közvetlenül személyesen, inkább művek révén Németh Lászlóhoz, Kodolányi Jánoshoz, Féja Gézához és a nagy népi nemzedék más tagjaihoz. Tornai olyan gondolkodókat sem hagyott ki olvasmányjaiból, mint a Csoórirra is elementárisan ható Cs. Szabó László, Gombos Gyula, Borbándi László és e nagy eszszéíró nemzedék más nagyságai.

Az ötvenes évek közepe felé már nagyra nőtt a NÉKOSZ-ifjúság néhány kiemelkedő tehetsége, az élen a korán kibontakozó, költészetünkbe jelentékeny újdonságot, felfrissülést hozó Juhász Ferencsel és Nagy Lászlóval az élen. A modernizált népdalok, balladák és népmesék mellett a magyar történelem elnyomottjaira emlékező eposz is született Juhász műhelyében a *Tékozló országgal*. A szocreál stílussal is szakító, mágikus elemekben gazdag mű nagyszerűségét nem sajátíthatta ki a Dózsára szívesen hivatkozó, ám a gazdatársadalmat irgalmatlanul üldöző, a földjétől, terményeitől megfosztott parasztságot proletarizáló hatalom. A kezdet kezdetén, amikor a középiskolás Tornai még Juhással együtt koptatta a Márvány utcai kereskedelmi tanoda padjait, aligha lehetett sejteni, hogy az ideológiával csaknem agyonnyomott, sematikus irodalom karámjából ilyen monumentális életművek törnek ki. Említendő társ volt Tornai nemzedékéből Fodor András, akinek költői

**ARANY JÁNOS
LÁNGBESZÉDE**

Töprengenék, gondolom, de mit ér az a gondolat, melyből semmi bizalom se önt nyakon egy perc alatt? Mérem a világot, még ha a világ rám füttyül is. Két szemgolyóm hordaléka ez, bár homok, bár kavics.

S egy a ködön át-átvillan, egy, afféle észlelet, hogy az ember voltáiglan se lesz soha istenebb. Fölfalja a légbört, erdő; mohó: ezer sunyi bünt elkövet és az öreg föld így lesz zöld tűz, mely kihült.

Szent folyókba zúdit mérget, óceánba olajat: nem bánja, mily tünemények voltak a döglött halak. Úgy látszik, hogy semmit nem véd századunk mérgeitől; hull az elménk beteg szét s gyűlöletünk öldököl.

Végül atomvihar fogja elfűjni a népeket? Minek? Elég az a bomba ágyékunkban mely ketyeg. Tizenkétfélmilliárd ember nem él meg a földtekén: mi lesz, ha már vizet sem lel ember, állat, gyütövény?

Ki állítja meg a bolygót halálútján lefelé? Hiába tudjuk: a dolgok hogy mállhatnak semmivé? Sok száz vegyi anyag száll föl naponta az éterig, sejtfalainkon is áttör: bűnbánat, hit nem segít.

Ennek a sokművű kéznek, mely megírja papiro, az a sorsa, hogy az élet átka legyen egy napon? Angyal, isten, állat, ördög, fogjatok le nem hiszem, hogy bensőnkől mind kiömlött érzelem és értelem!

Menjete ki a mezőre, éjjel csillaga alá: nincs olyan fül, mely a gyöngé hívást is ne hallaná. Szellem szól, a legkülönb-szebb lélekformák szelleme: lélek, ne tévelyegi többet! Ó, lélek, gyere, gyere!

szatvilág Schopenhauer és követői által is hangsúlyozott voltából. Az indító metafora képi oximoron: „Elmerülök benned, tengertelenség.” *A tértelen tér; a másodpercek nélküli idő, a személytelen [emberi] lény* vagy a *megismerhetetlen ismeret* éppolyan Janus-arcot közvetít a befogadónak a világ összetett, alig felfogható sokrétűségéről, anyagi és szellemi egységéről és kettősségéről (ez aztán a kettősség!), mint az ember kétneműségének titkairól, az *odi et amo*-ról, vonzásáról és taszításáról, vagy a szent és a profán megkülönböztethető, mégis egymásban kölcsönösen meglevő minőségéről. A sehol és a mindenütt létről, az álom és a valóság, a kozmikus Kint és az emberszabású Bent buddhai azonosságáról, erről a voltaképpen *tartalom és forma*-viszonyról. Tornai a költői szó erejével rendet vág ebben a kaósszal fenyegető kavalkádban. Újra hangsúlyozom: humanistához méltón helyezi el a létbe vetett (noha eleve az egyetemességbe tartozó) egyéniséget a dolgok végtelen változatosságában és nehezen követhető változékonyságában: „nem kellesz nekem, szerelmetlenség kapuja.” Vállalja az időnek kiszolgáltatott emberi sorsot a sokszorosan megszenvedett örömet, amelyet élete során, főként kilenc nagy szerelmében megélt; vállalja az ugyancsak megszenvedett műalkotásért. Vállalja a szerelemben különösképpen megnyilvánuló látszatvilág gyönyörűségeiért, amelyeket Hegel „a természet cselei”-nek nevez (Tornai ezt konkrétan nemiségnak, szexualitásnak mondja). A konklúzió, ahogy a régiek mondták: minden ember király. Vagyis, a költemény szavaival: „semmi nagyszerűbb, semmi tigrisfoltosabb, semmi jégagyárúbb / nincs, csak egyetlen föltétel nélküli fátyol a király / duzzadó ágyékán, a királynő / szülőcsatornáján.” Ha létezik szurrealista, mégis összefüggő és hitelt érdemlő *filozófia*, akkor ez a költészet az. ♦♦

stílusa, gondolatvilága ugyan nem ért fel az imént említettekéhez, de nagy műveltsége, műfordítói kultúrája és nemzetközi tájékozottsága, a társművészetekben való jártassága és Tornaihoz fűződő közvetlen barátságára nem hanyagolható el. Legtartósabban azonban, úgy vélem, Nagy László és Csóóri Sándor hatott költőnkre, akkor is, ha Tornai, legalábbis napjainkig, nem ért el a népszerűségnek és közismertségnek arra a fokára, mint ez a két pályatársa, barátja, illetve eszmei harcostársa.

Talán még manapság is szokatlanul hat a nagyközönségre, sőt, a szakirodalom művelőire is Tornai költészetének erős, filozófiai töltése. Pedig ez áthatja kozmikus élményből táplálkozó műveit éppúgy, mint napjainkban is gazdagodó szerelmi költészetét vagy az ember „kettős” mivoltát kárhoztató, félig állati, félig istenülő jellegén tűnődő gondolati líráját. Nem túlzás az „isteni” jelző, ha Tornai zenéről írott verseit tanulmányozzuk. Ilyen darabokat találunk a kötetben: *Zengi és zengi, muzsika; A gyönyörű hegedűművész; Hattyúszárny; Ha nekem olyan jó...; Zongora fétise*. Voltaképpen a népi énekekről írt dalokat, főként *A népdalok szellemét* sorolom ide. A vers és a ritmikus, dallamos ének együtt szólalt meg „a törzs szavaival”, ahogy Illyés Gyula mondaná. Tornai önmegszólító verséből csak néhány sort idézek: „A népdal szelleme vigyázott rád legtovább / véges-végig ahogy mentél az úton (...).” Egy másik sorpár a műből: „A messzi, ázsiai múltból az ősi szók / sugdosták egyre, mi a boldog titok.” S hogy tud lelkesedni az európai–magyar Tornai másutt Beethoven, Mozart, Haydn és a többiek egekig emelő zenéjéért.

A költő a „kettős emberről”, a meghasonlóról ír mellbevágó, nemegyszer próféciaként figyelmeztető verseket. A rombolni és alkotni egyaránt világméretben képes emberiség kettősségétől alapvetően eltér az ő költészetének markáns „kettőssége” vagy többszörös összetettsége. Az főként az ősi és a modern, a természeti és az alkotói értelemben „művi” (kreatív), az ösztönös és a tudatos, a szenvedő és a gyönyörködő, az európai és az Európán kívüli ember kultúrájának – mondjuk így – *veritas duplex*-éből táplálkozik. Beletartoznak költészetébe a közvetlenül filozófiát hirdető vagy bíráló versek is, néhol a bölcsélet szakszerűen pontos, áttétel nélküli alkalmazásával. Ilyen a *Buddha mondja; a Nincs egyetlen archimedészi pont; A megismerésláng; a Kölcsönbe adják*, vagy a számomra szorosan összetartozó két vers: a *Túl a végén és kezdetén* meg *A semmivel alattam és fölöttem*. Ezekről elmondható, amit sokszor könnyedén jelentenek ki jól sikerült művekre: „a végső kérdésekkel foglalkoznak”, sőt, a *végső kérdéssel*: a születés előtti és a halál utáni végtelennel, azzal, amiről oly boldog szeretettel beszélt a fentebb idézett *Aszteroidában*.

Érdekes verspárok lappanganak témabeli rokonságukkal ebben a könyvben anélkül, hogy indokolatlan ismétlődésektől kellene tartanunk. Ilyen az *Imamalom József Attiláról* meg a *József Attila és William Blake*. Az előbbi vers mantraszerűen sorolja József Attila szenvedésteli létmozzanatait, amelyeknek hatalmas gondolatait és felejthetetlen szépségeit köszönhetjük. Az utóbbi versben Tornai hazai nagymesterének, József Attilának modern, képekben és zenei hangzatokban, nemkülönben tudományosan is értékelhető aforizmákban megnyilatkozó gondolati erejét emeli ki, mint eszményképét. Ehhez képest a Blake nagyszabású látomásaival, szabad formájú próféciáival „csak” *mintát* adott költőnknek, noha az igazság szerintem az, hogy Tornai életművének legmagasabb oromzatát éppen a verspróféciáinak köszönhetjük.

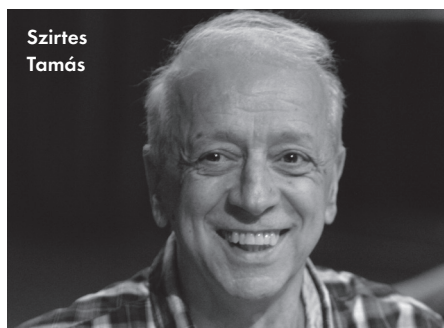
Ezek közé tartozik a kötet egyik legizgalmasabb darabja, a *Király és Királyné*; e nélkül nem nyilatkozhatunk „teljes értékűen” a verseskönyvről. A „kettős ember” a nemiség oldaláról szemlélve már számos műremekkel gyarapította Tornai életművét – bizonyosság elég, ha csak a *Csillaganyám, Csillagapám* életműsorozatának címszavait vesszük. A *homo duplex*, a kettős ember és az ugyancsak kettősségekben létező világegyetem paradoxonok sorozatával sodor magával minket. Termékeny homály, de nem „érthetlenség” övezi a terjedelmében is nagy költeményt. Ez a homály nem annyira a mű szürrealisztikus jellegéből fakad, hanem a „mája-fátyol” hindu filozófiai alapfogalmából: a lát-

UGHY SZABINA

Szirtes zenés színháza

„HOGY RÓMEÓ MEGLÁSSA JÚLIÁT”

SHAKESPEARE-FESZTIVÁL A MADÁCHBAN

Szirtes
Tamás

Szirtes Tamás kifogyhatatlan kreativitással és merészéggel igazgat és rendez a Madách Színházban immáron tizenhárom éve, amelynek falai közé 1972 óta tulajdonképp hazajár. Az intézet tagadhatatlanul az ő nevével összeforrvá lett a hazai, zenés színház fellegvára. Legújabb darabja a Szerelmes Shakespeare mellett most mutatták be az Erkel Színházban a Billy Elliot című musicalt. Júniusban pedig csaknem egy hónapos fesztivált szerveztek minden idők leghíresebb drámaírójának szentelve. Az igazgatói iroda kitüntetésekkel, fotókkal és plakátokkal díszített falai között Shakespeare-ről, Andrew Lloyd Webberrel való barátságáról és a szórakoztatás művészetéről beszélgettünk.

– Ahogy készültem az interjúra, feltűnt, hogy a több mint hetven rendezése közt jó pár-szor szerepel Shakespeare neve. Ez a színházi élet elvárásaiból fakad, vagy van valamilyen személyes kötődése is az íróhoz?

– Minden rendezőnek és színésznek megvannak azok a szerzői, akiknek a szellemi köréhez tartozónak érzi magát. Számomra ez a szerző William Shakespeare. Azzal áltatom magam, hogy értem őt.

– A Szerelmes Shakespeare 1990-ben kilenc Oscar-díjat is nyert, s a film egészen újszerű módon nyúlt mind Shakespeare-hez, mind a Rómeó és Júliához, mind az Erzsébet-korabeli színházi világhoz. A rendezői, színészi és válogói technikáról nem is beszélve. Hogyan lehet mindezt átvinni a deszkák világába?

– Nagy divat mostanában, hogy filmekből színdarabok születnek, s ez így van valamilyen műfajban. Amelyik film alkalmas-

nak látszik, hogy színdarab legyen belőle, az nem kerül el a színpadot. A Szerelmes Shakespeare ilyen film volt, s ezt Lee Hall, a színpadra alkalmazó szerző tökéletesen felismerte. 2014-ben mutatták be Londonban, s a bemutatóra én is meghívást kaptam. A darab, őszintén szólva, akkor nem tetszett. Nem adta vissza a film lendületét, változatosságát és színességét sem látványában, sem a színjáték intenzitásában, de tulajdonképp még magában a színészi játékban sem. Én nagyon szerettem a filmváltozat romantikáját, az esztétikai és az emberi szépségét, az ábrázolt kor érdekességeit. Megjegyzem, hogy rendkívül nehéz színházi vállalkozás filmből színdarabot készíteni, mivel a színpad törvényei és lehetőségei gyökeresen különböznek. A film más típusú dramaturgiai gondolkodást is igényel. Nagyon könnyű tehát a filmek színházi hangját elhibázni. Sok a tévút, amelyre ha rátévedünk az átdolgozás során, egy film a színpadon könnyen jelentéktelenné, drámatlanná válik. Óriási a színházi dramaturgia és a rendező felelőssége, amikor hozzálát az eredeti forgatókönyv átdolgozásához.

– Ehhez képest a magyar adaptáció már most nagy sikernek örvend. Mennyiben térhetek el a londoni előadástól?

– A Madách Színház elérte azt a bizalmi faktort, amelynek köszönhetően úgynevezett non-replika változatban kapjuk meg a darabokat. Ez azt jelenti, hogy teljesen szabad kezét kapunk rendezésben, koreográfiában, díszletben, jelmezben és a színházi megvalósítás valamennyi elemében. Pusztán a szövegtől nem szabad eltérnünk. Ebben az esetben nagyon szívesen tettem eleget ennek a feltételnek, mivel remek forgatókönyvről van szó. Marc Norman és Tom Stoppard különleges írói leleményéről tanulmányozom a szöveget. Tom Stoppard, aki számos, kiváló színdarabot is írt, mint például *Rosencrantz and Guildenstern halott* című művet, hozzám hasonlóan nagy rajongója Shakespeare-nek. Az a tény, hogy Shakespeare élete ilyen regényesen ismeretlen, s alig dokumentált, hallatlanul jól kínálja fel magát az írói fantázia számára. A darabbe-

li Shakespeare karakterét a darabjai alapján következtették vissza az eredeti mű készítői. Tudjuk róla, hogy három művét kivéve valamennyi darabjának meséjét klasszikus témákból, korábbi darabokból, vagy elbeszélő költeményekből merítette. A Szerelmes Shakespeare című darabnak ezért az a feltételezése, hogy Shakespeare olyan típusú író volt, aki kereste az élményeket, akivel a valóságban is meg kellett történnie eseményeknek ahhoz, hogy meg tudja írni azokat. Nála az érzéki tapasztalat volt az alkotás motorja. Megpróbáltuk a filmnek a hallatlan gyors helyváltató tempóját és látványosságát is visszaadni. Igyekeztünk olyan szereposztást létrehozni, olyan művészeket válogattunk, akikkel hiteles a mese, a történet. A színházban a szereposztás különben is rendkívül fontos. A siker hatvan-hetven százaléka ezen múlik.

– Ezért nincs állandó társulat a Madách Színházban?

– A zenés színháznak az a természete, hogy nem igényel állandó társulatot. Olyan jelentősek a stílári, a zenei és a külső adottságbeli különbségek darab és darab között, hogy minden darabnak meg kell találnia a maga szereplői gárdáját. A zenés színház mindig perfekcionista. A célunk mindig az, hogy megtaláljuk az adott szerep ideális megtestesítőjét. Ez pedig csak meghallgatás útján lehetséges.

– Volt nagy felfedezése vagy újrafelfedezése a castingok során?

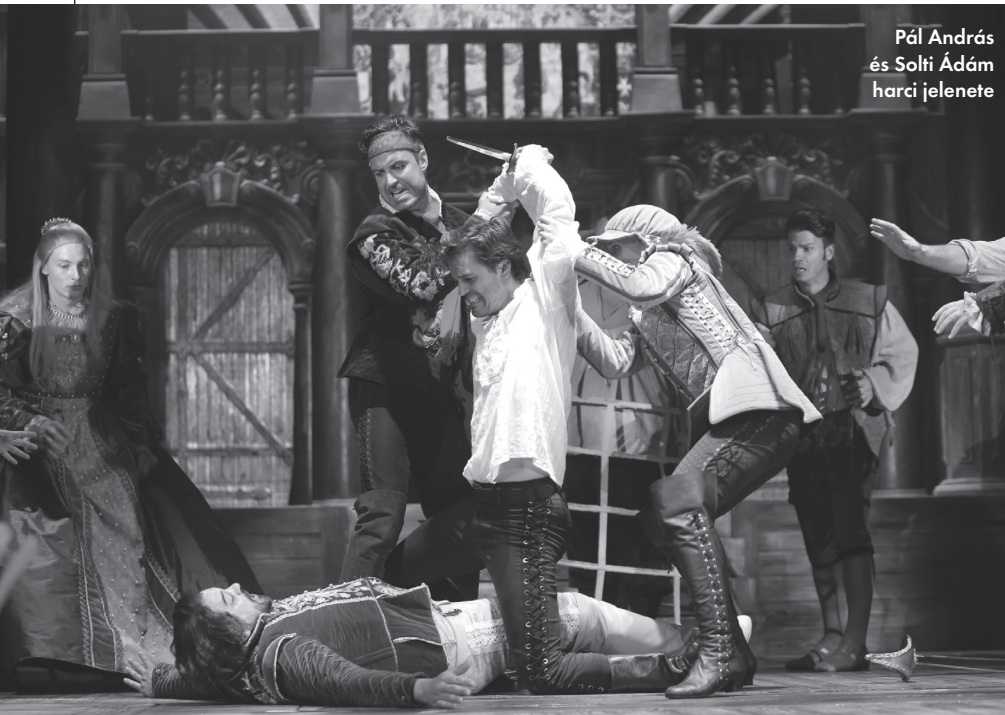
– A casting mindig újrafelfedezés, akkor is, ha pozitív, akkor is, ha negatív. Minden eddigi meghallgatásunk során felbukkant valaki, aki reveláció volt, akiről nem gondoltuk volna, hogy létezik ilyen arca is. De megéltém már számos csalódást is olyanokkal, akiket biztos befutónak vártam. A casting csodálatos mérce. Színészek és énekesek számára is fontos időnként megméretetnie magukat, tudniuk, hol tartanak a pályán. A casting a színház számára pedig kötelező elővigyázatosság is. Ezek a produkciók hallatlanul nagy igényűek, forintban kifejezve is rendkívül drágák. Itt nem megengedhető a kísérletezés, még ha minden új bemutató hatalmas kísérlet is.

Csákányi Eszter
a Királynő
szerepében

Jelenet a Szerelmes Shakespéare című darabból, középen Szedrnyey Béla

Pál András
és Solti Ádám
harci jelenete

Solti Ádám
és Petrik Andrea

Zöld Csaba
és Magyar Attila

Szirtes Tamás rendez

Kerekes Éva (Királynő)
és Petrik Andrea

Tompos Kátya és Nagy Sándor

– *A szentként tisztelt szövegkönyv magyarra fordításában egy kiváló magyar költő, Szabó T. Anna segédkezett. Milyen volt együtt dolgozni vele?*

– Anna nagyszerű költő, hónapokon keresztül dolgoztunk, s nagy műgonddal mentünk végig a szövegen. A darab alapgondolata az, hogy megpróbálja rekonstruálni a *Rómeó és Júlia* megírásának körülményeit. Két síkon játszódik. Az egyik sík a szereplők hétköznapi élete, a másik a megszülető dráma színpadi jelenetei. A hétköznapi élet, illetve a kész dráma két külön világot alkot mind a nyelvi, mind a színészi játék szempontjából. A megszülető mű ötödféles, hol rímes, hol rímtelen jambusban szól, emelkedett, kifinomult stílusú, hallatlan gazdag nyelvezetű. Míg a másik oldalon ott van a hétköznapok slendriánabbnak tetsző, olykor roppant vaskos vagy épp humoros nyelvi világa. A hétköznapi beszéd profánsága és a költészet fénye gyakorlatilag két világot teremt. Hozzáteszem, hogy a darabban elhangzó *Rómeó és Júlia*-részletek Mészöly Dezső fordításában szólnak meg. Rendkívül sokra becsültem őt, sok fordítását rendeztem. Fantasztikusan tudott verselni, hihetetlen gazdag verbalitásával, igazi, jó költő volt.

– *A nyelv által megteremtett két világot Rózsa István a díszletekkel, vagy épp Rományi Nóra jelmeztervező hogyan próbálta megjeleníteni?*

– Megidézni az Erzsébet-kort és az akkori színházat hallatlan képzőművészeti lehetőség is. Rományi Nóra jelmezei festőiek, korhűek és hitelesek. Megjegyzem, én nem szeretem azt a színházi felfogást, miszerint íródjon a darab bármikor, szóljon bármiről, farmer-nadrágban és napjainkban is előadható, mert úgy érezzük, hogy a mához ez hozza közel. Nem gondolom, hogy ez a fajta lazaság az egyetlen módszer. Abban sem hiszek, hogy bármely darab bármilyen történelmi korba transzponálható. A daraboknak két koruk van, az egyik, amikor írták, a másik pedig, amikor játszódnak. A darabok ezer szállal kötődnek ahhoz a korhoz, amikor megszülettek, s ha kimozdítjuk az eredeti korukból, nem működnek, zavarossá válnak. Ha harmadik korba próbálom áthelyezni, akkor stimmelniük kell a társadalmi és jogi viszonyoknak, a morális prioritásoknak és a korszaknak is. Számítatlan olyan, nagy klasszikus van, amely farmer-nadrágban és mai környezetben nem működik. A *Szerelmes Shakespeare* nézetem szerint Erzsébet-kori környezetben szólal meg igazán. Mi éppen ezért pontos és gazdag reneszánsz világot hoztunk létre. Díszletben pedig megteremtettük a film könnyed változtathatóságát. Van egy csodálatos új eszközünk, a led fal, amelyet úgy építettünk be a díszletbe, hogy szinte észrevétlenül képes teljesen mérész és újszerű látványvilágot létrehozni.

– *Gyakran jár külföldre inspirálódni?*

– Igen, évente kétszer, háromszor is körül-

nézek, mert tudnom kell, hogy mi van a nemzetközi, színházi világban.

– *Olyankor végignézz mindent a West Enden?*

– Igyekszem, bár régóta tudjuk, hogy ott is ritkán születnek remekművek. Ilyen utazások alkalmával inkább a zenés színházi gondolkodást figyelem. A zenés színház nagyon integratív műfaj. Bevonz minden technikai és vizuális újdonságot.

– *Nem jelent veszélyt a technika egyre fokozódó jelenléte a színészi játékra vagy épp a nézői fantázia közreműködésére?*

– Manapság már a vizualitás a színház nélkülözhetetlen része. A nézőink is elvárják a technikai újításokat. A nagy élmény azonban még mindig az ember és a történet: a szó, a zene és a játék. A színházban az a csodálatos, hogy előttünk történik. A dráma sűrített pillanatok sokasága. A mese megszületésének csodáját a technika csak segíti.

– *Hogyan vette rá Andrew Lloyd Webbert arra, hogy a világon másodikként önnek adja a Macskákat?*

– 1983-ban mutattuk be a *Macskákat*, tehát bőven a szocializmusban. Andrew Lloyd Webber pedig még zeneszerzői pályájának a legelején volt, a világhír kapujában, amelyet tulajdonképpen a *Macskák* hozott meg számára '81-ben. Van egy róla szóló anekdota, amely szerint azt mondta, hogy azért adja oda nekünk a világon másodikként ennek a darabnak a játszási jogát, mert a „*Macskák* várhatóan nagyobb csapást mér a Varsói Szerződésre, mint egy NATO-hadosztály”. Én nem voltam jelen, amikor ez a mondat elhangzott, de gondolom, arra gondolt, hogyha az emberek majd azt látják a vasfüggöny mögött, hogy van a világnak olyan része, ahol a színpadról ilyen szintű tökéletesség árad, az fel fogja ébreszteni a vágyat a hétköznapibb tökéletesség, a jobb világ, végső soron a szabadság iránt. A barátságunk Webberrel tulajdonképpen a *Macskákkal* kezdődött. A kapcsolatunk következő állomása az volt, amikor 2003-ban a világon elsőként megkaptuk *Az operaház fantomjának* a non-replika változatát. A bemutató után elvitt ebédelni, s elmondta, hogy van egy olyan darabja, amely Londonban nem érte el azt a sikert, amelyet megérdemelt volna. Ez volt a *Beautiful game*, amely nálunk *Volt egyszer egy csapat* címmel került a közönség elé 2005-ben. Csináljak vele, amit akarok. Nem olyan színes mese, mint a *Macskák*, hanem valóságos, fájdalmas és nyers történet. A 2005-ös bemutatóra készülve sokat dolgoztunk együtt, s azóta is szoros és intenzív a barátságunk. Legutóbb a *School of Rock* bemutatóján találkoztam vele. Ezt a darabját 2018 őszén tervezzük bemutatni, így a kontinensen mi leszünk az elsők, akik színpadra visszük.

– *Webbernek és a Macskák sikerének köszönheti, hogy a zenés színház felé fordult?*

– A *Macskák* hallatlan sikerében orosz-lánrésze volt Seregi Lászlónak. Ő nagyszerű koreográfus és színházi alkotó volt. Ő és a *Macskák* tanított meg minket arra, hogy tulajdonképpen mi az, hogy zenés színház.

– *Mit jelent ön számára a szórakoztatás?*

– A szórakoztatás szónak a köznapi használatban van valami pejoratív értelme. én azt gondolom, hogy nem baj, ha a művészet többek között szórakoztat is. Az unalom a művészetben sem érték. Kétségkívül különböző mélységekben beszélnek a művek. Mi előadóművészek vagyunk. Nekünk magunkkal kell ragadnunk a nézőket. Kiemelni őket a hétköznapokból, ráirányítani a figyelmüket az élet nagy és kis, de mindenképpen fontos kérdéseire. A színház jelen idejű műfaj. Nem engedheti meg magának a meg nem értettség luxusát. Hatnia kell, itt és most. Shakespeare művészete az egyik legjobb példa erre. Az ő nagy művei egyszerre több szinten működnek. A legműveltebb, legkifinomultabb ízlésű embert is magával ragadják, de a legegyszerűbb ember is talál bennük élményt és tanulságot. A nézők feszült figyelme a színházban alapkövetelmény. És ha ezt szórakoztatásnak nevezzük, nem bánom. Az amerikai film felébredtette azt az igényünket, hogy a műveket díszcsomagba bújtassuk. Nem elég szépet és komolyat gondolni, azt el is kell juttatni a nézőkhöz. A szórakoztatás ellentéte az untatás volna. Az olyan színházi előadás, amelyik untat, nem művészi.

– *Mi ma a színház feladata?*

– A színház több ezer éve abból él, hogy történeteket mesél. Az emberben elementáris az igény a történetekre. Szükségünk van rá, hogy valami tanulságot levonjunk a látottakból, s megpróbáljuk a saját életünkre vonatkoztatni. Ha csak két-három olyan mondatot találunk egy színlelőadásban, amely választ ad a bennünk levő kérdésekre, már az is elég. Ehhez viszont nagyon jól kell a történeteket elmesélni. Mesélni azonban, különösen a színházban, nagyon nehéz, mivel egyszerre rengeteg hatáselem van jelen: a mozgás, a zene, a fények, a jelmez és a díszlet. De mind ezek azért vannak jelen, hogy az adott pillanatban Rómeó meglássa Juliát, hogy megtörténjen a csoda, s éljen a történet.

– *Az elmúlt évtizedek alatt változott a közönség figyelme?*

– A magyar közönség mindig is nyitott és érdeklődő volt. Tulajdonképp a lábával szavaz. Vagy elmegy egy előadásra, vagy sem. Rejtély, hogy honnan tudja, mikor kell eljönni, s mikor tanácsosabb otthon maradni. Kétségkívül óriási igény van világszerte a hétköznapokból való kimenekülésre. A közönség ezért mindig hálás, ha ki tudjuk szakítani az életéből. De ezt csak a történetekkel lehet. A történetnek mágikus ereje van, amelyre a léleknek ugyanolyan szüksége van, mint a testnek az ételre. ♣

OLVASSUK ÚJRA!

SZAKONYI KÁROLY

A nehézfiú

Csurka István, Budapest, 1934–2012

Amikor az *Olvassuk újra!* rovatunkban a magyar novellisztika jeles művelőire emlékeztetünk, azokra, akik már nincsenek köztünk, de a huszadik század második felétől még kortársaink voltak, fel kell idéznünk Csurka Istvánt. Bár a fővárosban született, iskoláit Békésen végezte az ottani református gimnáziumban. Ez azért fontos, mert ha később már jellegzetesen budapesti író volt is, magartatásában megmaradt valami a vidékiek morális érzékenységéből. Példa erre egyik fiatalkori novellája, amelyet még főiskolás korában írt, mint a Színház- és Filmművészeti Főiskola kollégista hallgatója. A *Nász és pofon* nemcsak a jó novellistát mutatja, hanem a drámai szerkesztésre utaló tehetséget is. Egyszerű történet. Megérkezik esküvőjéről az egyik kollégista fiú, s társai, a fiatal kanok éheznek az intim részletekre, nagy röhögések közepette kifagatják Szabót, az ifjú férjet, az pedig élvezi a közérdeklődést, színezve a történetet már-már kiadná kis feleségét, miért ne, hiszen „*Ű se több a többinél...*”, amikor betoppan az asszony. Merészeli-e folytatni a mesét, vagy elgyávul? Dehogy! Kéznel egy ponyvaregény, úgy tesz, mint addig is abból tartott volna felolvasást. Az ifjú feleség hallgatja egy darabig, míg rá nem döbben, hogy az ő nászéjszakájukról szól disznó módon. Sírva kirohan, a dermedt csendben elcsattan a pofon: egyikük, aki eddig is utálkozva hallgatta Szabót, most lekever neki egyet, s kidobja a szobából. A Nász és pofon egyike volt azoknak a novelláknak, amelyek először a főiskola könyvtárában jelentek meg, ahogy Galgóczy Erzsike *Egy kosár hazaija* vagy Moldova *Mandarinja*. Csurkával együtt ők is dramaturgiát hallgattak, s volt egy kitűnő tanáruk, Czibor János, aki felfigyelt a tehetségükre. A diploma után egyikük sem állt a színházi munka szolgálatában, de egyszerű írók és drámaírók lettek, s az 1954-es politikai enyhülés után Szabó István, Tóth (Kamondy) Lászlóval és Sánta Ferencsel új hangot vittek az *ÚJ HANG* című folyóirat hasábjain a szemérmességet lassanként elvető magyar irodalomba. A forradalom alatt még hallgatóként a főiskola nemzetőrségének lett a vezetője, ezért a megtorlás idején Kistarcsára internálták, ahonnan azonban 1957-ben szabadult. Szabadulását és az irodalmi életbe való visszatérését, megkapott diplomáját a családját illető zsarolással kikényszerített aláírása segítette, amellyel azonban a hatóságok, az ő esetében, kudarcot vallottak, minthogy soha nem jelentett, s alkalmatlansága miatt csakhamar törölték az ügynöklistán. Akik ismerték, semmit sem tudtak erről a titokról, már csak azért sem, mert Csurka kezdettől fogva ellenzékinek volt elkönnyelve. Élte a szabadúszók életét, s a már '56-ban megjelent *Tűzgratás* című kötet meg hozta novellaírói elismertségét, a lapok folyamatosan közölték elbeszéléseit. De írt hangjátékokat is és drámát. A *Ki lesz a bálánya?* volt az első, de azt egy darabig csak nyomtatásban lehetett olvasni, mert a kultúrpolitika destruktívnak tartotta, így sokára kerülhetett színre a Tháliában. Remek darab egy pókerpartit játszó, értelmiségi társaságról, kitűnően megrajzolt, ismert alakokkal, társadalomkritikával. Közben megírta a *Színhó*st, ez már színre kerülhetett a Vígszínházban '64-ben. A kiábrándult, a forradalom leverését követő idők miatt célját veszített korosztályának problémái továbbra is foglalkoztatták a *Deficit* című drámájában, de ennek az előadását is csak sokára engedélyezték, helyette *Az idő vasfoga* című komédiája mehetett '67-ben. Most azonban nem a drámaíróra akarunk emlékezni, az *Eredeti helyszín*, a *Verseny nap*, a *Házmastersírató*, a *Májusi fagy* és más művek szerzőjére, amelyeket javarészt a Vígszínházban játszottak Horvai István rendezésében, hanem a prózaíróra.

Figuráit és témáit a hétköznapok világából merítette, hagyományos stílusban megírt történeteiben mindig erős társadalomrajz volt, gyakran humorral vegyülve. Kitűnő érzékkel ábrázolta a szocializmus hamis világában a létükért küzdők, tengődők, kárvallottak vagy éppen ségéllyel ügyeskedők sorsát, írásaiban ott van a kor mindenfajta figurája, felbukkan a pesti lóversenypálya közönsége (hiszen barátjával, Rákosi Gergellyel megírták, hogy mi a baj a magyar lósporttal), Csurka nélkül nem volt versenynap. Nem volt stílusművész, az egyszerűséget talán Tersánszkytól vagy Nagy Lajostól tanulhatta. A történet volt a fontos, a valóság, a párbeszéd hitelessége. Pesten mindenki ismerte természet alakját. Lezser, mondhatnám viseltes öltönyben járt, öltözködésre nem adott, télen is csak egy sötétszürke ballonkabátot viselt, soha nem fázott, szókés, puha haja kölykössé tette kerek arcát, nem viselt kalapot vagy sapkát, testi súlyától szélesre taposott cipője ellenére volt megjelenésében valami könnyedség. Társasági ember volt, a maga módján bohém, barátkozó, de tartással. Írói körökben híre járt éjszakázásainak, kalandjainak, ivászata élénken érdekelte Aczél Györgyöt. „Csurka, maga mindig *jobbról* rúg be. Nem lehetne egyszer *balról* is?”

Valamikor a napilapok nem voltak meg tárca nélkül, Móricz Zsigmond, Kosztolányi, Bálint György és sok jeles író mindig jelen voltak ezekkel a rövid, a napi jelenségekre gyorsan reagáló írásokkal. Ahogy Kosztolányi mondta, az újság vendégül hívta meg az irodalmat. A magyar novella bölcsője is az újság volt, ebből nőtt ki szépen, hatalmasan. De később nem ez volt az egyetlen megjelenési lehetősége. A tárcának viszont igen. A tárca csak az újságban él, a publicisztikával, a napi hírekkel körülvéve. Az ötvenes években ez a műfaj elkorcsosodott, vagy megszűnt, hiszen a tárca mindig szubjektív, kritikus szemléletű volt. A hetvenes évek elején, a felszín konszolidáció idején kezdett újra fel-támadni, s éppen a régi hagyományú *Magyar Nemzet* hasábjain. Csurka 1973-tól szorgos munkatársa lett a lapnak Görgy Gáborral együtt, mondhatni, ők támasztották fel eredeti formájában ezt a *vonalt alatti* kisprózát. Egy időben a *Nehézfiú* látta meg az eseményeket ezekben az írásokban. Az *Utasok* meg a *Kettes kolbász* című kötetekben olvashatók ezek a szellemes *négyflekkesek*, s ugyanolyan értékes korrajzok, egy rezsím természetének lenyomatai, mint az említett elődök tárcái.

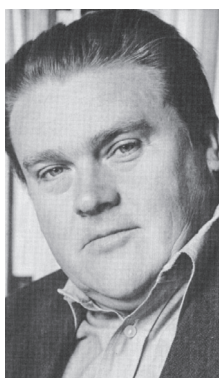
Sikeres író volt. 1969-ben és 1980-ban József Attila-díjat kapott. Írásaiban az adott határokon belül politizált, de ezt tette minden tehetséges író, igaz, a hatalom néhány megnyilvánulása miatt az ellenzéki gondolkodásuk közé sorolta. Csurka a nyolcvanas évek közepétől csatlakozott a Kádár-rendszert bíráló ellenzékiekhez. 1985 júniusában Monoron tanácskozássra gyűltek össze népi és urbánus értelmiségiek, akik akkor még teljes egyetértésben tudtak értekezni. Csurka is felszólt, bíráló beszéde természetesen ismeretessé vált a hatalom előtt, de ennek nem volt retorziója. Ám amikor a müncheni *Nemzetőr* közölte, felszólították, hogy tiltakozzék a külföldi megjelenés ellen. Csurka írt is egy kommunikét az *Élet és Irodalomban*, miszerint nem szép, hogy a lap nem küld honoráriumot, holott kellene a pénz a *lovira*. Illetékes helyen ez felháborodást keltett, s a *Vizsgák és fegyelmek* olvasópróbáját betiltották a Vígszínházban. Később a dolog elsimult, s a Pesti Színházban játszhatták. Nem ment sikerrel, Csurka némelyik darabját, mint ezt sem tartotta igazán jónak, könnyű kézzel írta, mint az LSD-t a József Attila Színházban.

Ettől kezdve belevetette magát a politikába, az a szenvedély, amely az írók életét, most átszállt a *homo politicus*ba. Egyik alapítója lett az MDF-nek, később ebből kiválva saját pártot és lapot hozott létre, hogy radikálisabban kifejthesse elveit. Az addig az interjúiban csak szűkszavúan válaszoló, inkább csak hümmögő Csurka egyszeriben szónokká változott, gyűléseken szónokolt, röpiratokat írt. Környezete, baráti köre is átalakult, sőt, ő maga is, öltözködése, viselkedése a szerephez idomult. A politikai élet számottevő szereplője lett. Az irodalomból, a művészetből, odahagyva az *író*t, sokak sajnálatára elköltözött egy másfajta világba, ahol láthatóan fontosnak érezte magát.

De a könyvei, drámái itt vannak. És őrzik emlékét az íróknak. Érdekes újra olvasni őket. ♦♦

CSURKA ISTVÁN

Egy jó nap

Portré
a Körkép
antológiából,
1981

– Mitől vagyok ennyire ideges? Nem tudod?

– Tudom. Tőlem.

– Szellemeskedsz?

– Akkor magadtól.

– Nem érdekel a probléma, ugyebár? Csak az, hogy csattanós válaszokat adj. Kérsz még főzeléket?

– Nem, köszönöm.

– Tegyek fel kávét?

– Tegye! Én nem beszélek annyit a lelki állapotomról. Rájöttem, hogy még magamnak sem tudom elég pontosan megfogalmazni, mi nyom, mi a bajom. Lehet, hogy ez egyenesen a dolog természetéből következik.

– Milyen dolog természetéből?

– A létezéséből. Születés, halál – róluk mindenki tudja, hogy élettörvények. Öröm, bánat, szerelem – róluk is. De hátha az élet alapvető tulajdonsága az is, hogy időnként terhes. Nyomasztó.

– Anyámon sose láttam ezt.

– Nem láttad. Nem beszélt róla. Hányan voltak testvérek?

– Négyen.

– Igen. Meggyőződésem, hogy az előttünk élt generációk sokkal kevesebbet foglalkoztak önmagukkal.

– Éppen fordítva. Mi? Ebben a rohanásban?

– Igen, ebben a rohanásban. Mi egyedül rohanunk. És a gondolatainkat kergetjük. Emlékszem, diákkoromban hosszútávfutó voltam. Róttam a köröket, s közben annyi minden eszembe jutott, felvillant. Ez történik most is, csak most már nem a salakon futok. Lépéseim pedig az órák, a napok.

– Ott a cukor a kredencen, nyúlj hátra érte, légy szíves!

– Tessék!

– Köszönöm, tanár úr.

– Kinevetsz?

– Dehogy. Csak ezek az általánosságok nekem nem magyaráznak meg semmit. Úgy érzem, ezek nem vonatkoznak rám.

– Kis fáradtsággal ki tudnád hámozni belőlük a rád vonatkozót. Csak ezekből az általánosságokból lehet kiindulni, mert téged sem apró tények izgatnak, idegesítenek. Nem az a bajod, hogy nincs pénzed, nincs lakásod, hogy nem szeret senki. Az életed rendezettség látszik, holott nem az. Téged is a világhelyzet nyomaszt.

– Füttyölök a világhelyzetre.

– Csak képzeled. Vagy miért nem szültél te is négy gyereket, mint anyád?

– Hagyd ezt, légy szíves!

– Nem hagyom. Ha már belekezdünk.

– Szóval én a világhelyzet miatt nem szültem négy gyereket?

– Pontosan. Te is ugyanannak a generációnak a tagja vagy, amelyiknek én. Mi úgy vágtunk neki az életnek, amikor felcseperedtünk, hogy nem ugyanazt csináljuk, mint a szüleink. Hogy éppen nem ugyanazt! A te anyád nem így indult el. Ő még úgy, hogy az lehetett a fejében: az a kötelessége, ami az anyja kötelessége volt. Évszázadokig csak a körülmények változtak, de azok sem gyökeresen. Mire aztán ránk került volna a sor, minden felborult, összeomlott, szétzilálódott és újjáalakult. És ez nekünk még tetszett is. Majd mi megmutatjuk. Majd mi megmutatjuk, hogyan kell élni, hogyan kell úgy megszervezni a teljesre törekvő emberi életet, hogy az embert ne pályvázák le az ősi beidegzettségek.

– No, és megmutattuk?

– Valamit megmutattunk. Félig-meddig sikerült. Jobban nem is sikerülhetett.

– No, menjünk be, letelt a fél óra!

– Milyen fél óra?

– Elhatároztam, hogy fél óránál többet soha nem töltök el itt kint a konyhában. Leszoktatam magam arról, hogy állandóan itt piszomogjak. Világéletemben utáltam a konyhát, de egy jó fél éve már állandóan azon kapom magam, hogy megint itt vagyok, és a háziasszonyt játszom magamnak. Érted te ezt?

– Ha akarom. Isten és Freud Zsigá segítségével meg is magyarázhatom.

– Inkább ne. Mára elég volt a magyarázatokból, vasárnap van.

– És most mit csinálunk?

– Kimegyünk a strandra.

– Helyes. Már nem vagy ideges?

– Már nem. De nem a fejtegetéseidtől.

– Ó, én azt nem is képzeltem, drágám. Hanem miért?

– Jólaktam. Ha az ember jólakik, megnyugszik.

– Látod, ilyen egyszerűek a dolgok.

*

– Hogyan tudsz annyit feküdni a napon?

– Imádom. De ne csöpögtesd rám a vizet.

– Én már régen szétolvadtam volna. Ez egyébként már sokszor megdöbbentett engem: ti nők egészen más viszonyban vagytok a nappal.

– A napsugár az egyetlen igazi férfi.

– Igencsak. Ebből a feltétlen odaadásból, ebből a szinte élettelen elterülésből mindenestre ez következik.

– Mert ő nemcsak egyes testrészeinket tünteti ki érdeklődésével, hanem az egészet, s nem lankad, s nem fukarkodik, s nincsenek meggondolásai.

– Én általánosságban beszéltem. Nem kell mindjárt személyeskedni. Ha személyeskedünk, akkor én is mondhatnám, hogy te azért tartod a legnagyobb férfinek a napot, mert nem kér viszonzást.

– Csacsilinkó. Itt is van viszonzás, még több is. Mert ez már fáj. Az ember szédül, émelyeg, elveszíti az öntudatát – és marad. Ez a viszonzás.

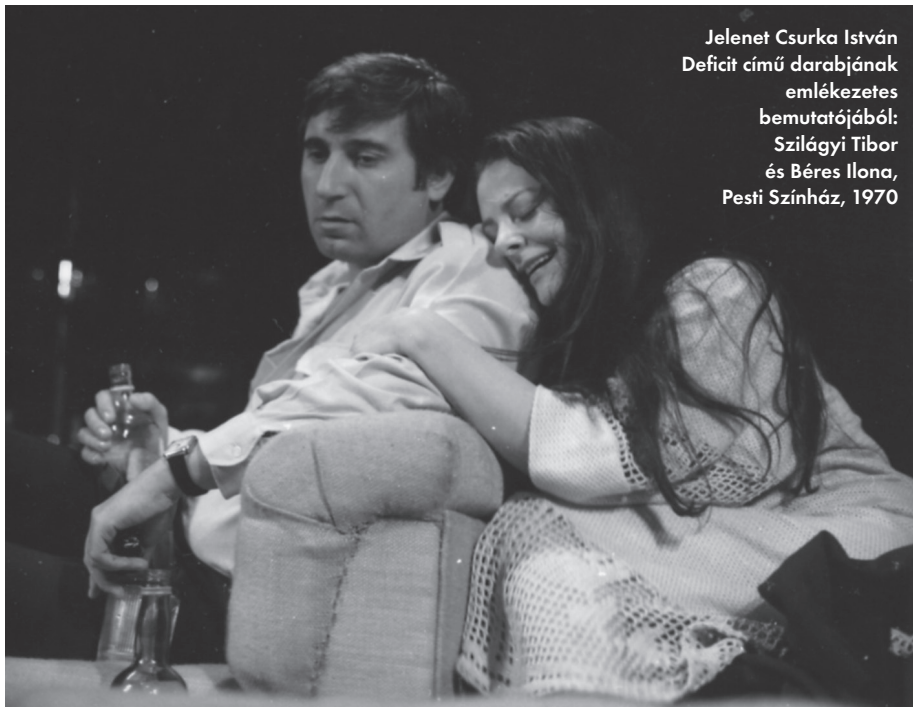
– De erről a nap semmit sem tud.

– És te? Te mit tudsz az én viszonzásaimról? Egy tizedét tán észreveszed. Felfogóképességed alig több a napénál, a holdénál, a kövekenél.

– A fatuskóénál.

– Ugyan, ne túlozzunk, a fatuskó egy élő szervezet, tele érzésekkel, nedvvel, fájdalommal.

– Akkor bizony a te helyzeted, kedvesem, egyszerűen rémes. Már több mint három éve együtt futsz egy fatuskóval, s ha egy kis igazi szerelmi boldogságot akarsz, ki kell jönnöd ide a strandra, hogy elterülhess, hogy oda-dobhasd magad egyetlen szerelmednek, a napnak, s milyen ritkán van erre időd. Ez csak

Jelenet Csurka István
Deficit című darabjának
emlékezetes
bemutatójából:
Szilágyi Tibor
és Béres Ilona,
Pesti Színház, 1970

ilyenkor lehetséges, kánikulában. Borzasztó. Sajnálak.

– Köszönöm.
– Rágyújtasz?
– Nem, kösz.
– Igaz is, én balga. Közben? Azért ez jó nap, mi? Lehet, hogy az én szerepem csekély benne, ez mégis jó nap.
– Jó, hogy itt vagy.
– Így érdekesebb a flört, mi?
– Ez nem flört, ez halálos szerelem.
– Milyen kevés kell az embernek. És tulajdonképpen tőlünk alig függ valami. Felhőtlen az ég, süt a nap, egy céltalan és szabad délután. Váratlan ajándék. Kitől kaptuk? Ki programozta be így az agysejtjeinket, ki simította ki szép lazára az idegeinket? Kinek köszönhetjük, hogy most nem marjuk egymást?
– Nem tudom.
– Milyen szép a lábad feje. Az a boltozat, az a kecses ív.
– Most veszed észre?
– Lényegében. Eddig nem volt ennyire szembeszökő, meg én sem értem rá szemlélődni. Most mintha ki lenne állítva. Egy nagy üvegburát kéne rád borítani, s így pokrócos-tól együtt beemelni valami hatalmas múzeumba. Egy nő a huszadik századból. Egy nő, akit szerettek. Ketten szerették. Egy férfi és a napsugár. Prototípus. Az emberi faj sokáig kísérletezett a szerelemre leginkább alkalmas nő kifejlesztésével, míg végül a huszadik század harmadik harmadában létrejött az igazi, amelyiknek még a talpa is szerelmi gyönyör forrása tudott lenni.
– Ó, te, te..., nem akarok még hazamenni.
– Megvárjuk az alkonyt. Aztán keresünk valami kerthelyiséget, s megiszunk egy pohár jéghideg, habos sört. És – bocsáss meg! – majd fogom a kezéd ott is. El vagyok veszve. Az ilyen jó naphoz egyáltalán nincs hoz-

zászokva az ember. Ez lerohanja és kifordítja. Hogy van az, hogy én most ki tudom mondani, amit gondolok, érzek?

– Mit érzel?
– Azt, hogy mérhetetlenül szeretlek. Sokkal jobban, mint ahogy eddig gondoltam.
– Ó, te, te, ó, te nap.

*

– Takard be a hátam, légy szíves!
– Fázol?
– Fázom.
– Nem kaptál te napszúrást odakint a strandon?
– Nem.
– Így jó?
– Igen, köszönöm.
– Egyéb kívánság?
– Most nincs.
– Minden rendben?
– Többé-kevésbé.
– Ez kritika?
– Nem, tény.
– Valami hiányzik?
– Igen, de nem tudom mi. Talán az, hogy tudom: most elmegy. Ez pedig azt jelenti, mégsem vagy egészen az enyém. Csak órákra, percekre, s bármilyen teljesek és jók ezek a percek, elmegy, s én itt maradok egyedül. És aztán mész az utcán, villamosozol, s bezárok egy szobába, te is egyedül.
– Éppen ez az. Nem máshoz megyek, hanem haza és egyedül. Tehát a tied vagyok, maradok ezután is. Férfi és nő között a birtoklás a többi nő és a többi férfi elől való elzárásról múlik, nem pedig az egy fedél alatti háláson. Ilyen értelemben én száz százalékig a tiéd vagyok.
– Csudát. Most már, ahogy kezdesz öltözni, száz százalékig a magadé vagy.
– Mindig ezzel jössz. Mit érnének mi el azzal, ha összeköltöznénk vagy összeháza-

sodnánk? Nincs előttünk elég riasztó példa? Sajnos, nem vagyunk már lobbanékony ifjak, de ez most előny is. Nem ragadtatjuk el magunkat meggondolatlan lépésekre. Így van ez jól, ahogy van.

– Neked.
– Neked nem?
– Nekem nem.
– Húzdój egy kicsit beljebb, légy szíves! Leülnek. Fordulj kifelé! Mi az? Már be van krémezve az arcod?
– Már be.
– No, látod, kedves. Ha itt maradnék, ezt most le kellene törölnöd, vagy fel sem rakhattad volna magadra, ha tudtad volna, hogy melletted alszom, mert tudod, hogy engem minden krém idegesít. Neked pedig szükség van ezekre a krémekre, mert száraz a bőröd. Viszont ugyanakkor éppen ezekkel a krémekkel sikerül budapesti viszonylatban is első osztályúan szép arcbőrszínvonulat tartanod, olyat, amilyen nekem is nagyon tetszik, amiért ennyire ragaszodom hozzád, s gyönyörűségemre szolgál, tehát az, hogy most én elmegyek, végeredményben mindkettőnk javát szolgálja, míg ha itt maradnék, az mindkettőnknek rossz lenne.
– Én szívesen levetném a szokásaim, s idomulnék hozzád.
– Igen, ez eleinte menne, jó lenne, romantikus, de aztán kiszáradna a bőröd, viszketne, s átkoznál.
– Igen, lehet. Így meg azonban tudom, hogy az enyém vagy, mert most nem vagy másé, de azt is tudom, hogy azért nem vagy egészen az enyém, mert a döntő áldozatra nem vagy képes, mert az életformádat többre tartod, mert igazán nem tudsz feloldódni, s én is csak ennyire vagyok a tiéd, mert én sem áldozhatok fel magamból semmit, nekem sem kerül semmibe az egész. Ingyen és bérmentve szeretjük egymást.
– Holott lerongyolódva, megtépázva, egymásba szegényedve kellene.
– Igen.
– Sajnálom, erre alkalmatlan vagyok. Levághatok két szelet kenyert? Megpirítanám otthon, mielőtt lefekszem.
– Vigyél vaját is.
– Vajam még van otthon. Holnap csak tizenkettő után hívlak, mert négy órában egymás után.
– Tudom. Ezt is tudom.
– Mindent tudsz, drágám. És aludni?
– Remélhetőleg azt is.
– Akkor aludj jól! Szép álmokat, rózsás csókokat.
– Bolond vagy.
– Megcsókolnálak, de ezek a zsirok...
– Pá, drágám.
– Pá, puszi. De nem haragszol?
– Miért haragudnék?
– Milyen nap volt ez a mai? Őszintén,
– Jó volt, komolyan, jó volt.
– Én is így gondolom, szervusz. ☺

Körbejárni a hazát

Az idei Ünnepi Könyvhétre jelentette meg a Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány L. Simon László: *Körbejárni a hazát* című esszékötetét Békés Márton szerkesztésében és Schmidt Mária előszavával. A könyv az elmúlt jó egy évtized esszéiből válogat, köztük számos, kötetben még nem publikált írással. Az alábbiakban Schmidt Mária előszavát adjuk közre.

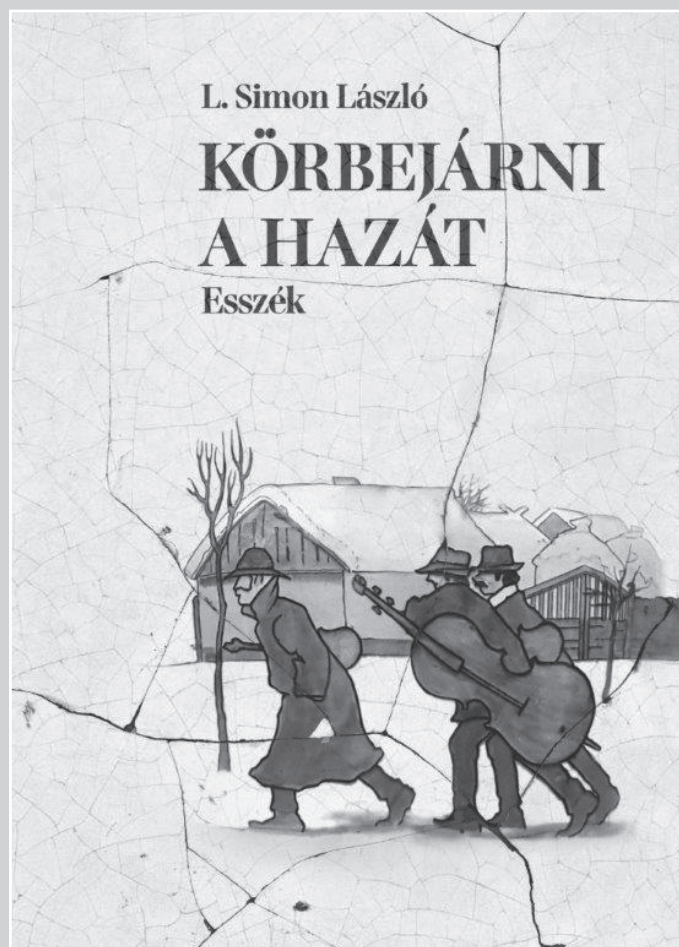
SCHMIDT MÁRIA KÖTELEÉKEK

Milyen feladatot ró ránk az a közösség, amelynek tagjai vagyunk? Az a vidék, az a táj, azok az utcák, lankák, dombok, amelyek közé születtünk, amelyek között nevelkedtünk, világra eszméltünk? Amikor L. Simon László újra meg újra bejárja szülőföldjét, az ő megyéjét, az ő faluját, az ő városát, az ő szűkebb és tágabb pátriáját, tudatosan keresi, kutatja a gyökereit. A gyökereit, amelyek mélyen belekapaszkodnak az ismerős, de mégis oly visszavonhatatlanul megváltozott tájba, ahol minden fűszálhoz, fához, kőhöz és téglához családi, gyermek- vagy serdülőkori élményei kötik. Ez a kötet a kötelekekről szól. Azokról az eltéphetetlen szálakról, amelyek tradíciókká fonják a múltat, amelyek összekötnek bennünket elődeinkkel és utódainkkal. Amelyek révén magukra ismernének déd-, sőt, ükszüleink is, ha itt lennének közöttünk, s amit nemcsak feladatunk, hanem kötelességünk is áthagyományozni utódainkra.

De pontosan mit is kell továbbadnunk? Mi is a mi örökségünk? Mi a hagyatékunk? Ahhoz, hogy ezekre a kérdésekre válaszolhassunk, előbb a legnehezebb feladványra kell, kellene megtalálnunk a választ, arra, hogy: hogyan kell élni? Vagy inkább arra, hogy: hogyan érdemes élni? Hogyan kell dolgoznunk? Van-e kész recept, amelyet megtanulhatunk? Ad-e eligazítást az az ősrünk, aki végigharcolta az első világháborút, s példát mutatott hősiességből, hazaszeretetből és kitartásból? Vagy ellenszegülésből és makacs kötelességteljesítésből az, akit kulákként kifosztottak, megaláztak és tönkre akartak tenni? Megtanulhatjuk-e tőlük, a helytállást, a csak azért is túlélés örök parancsát, vagy a saját életfeladatunkat, hivatásunkat megtalálva öntudatlanul is tovább viszik mindazt, amit ránk hagyományoztak?

A szerző feladatát, sőt, hivatását abban találta meg, hogy elkötelezte magát a magyar kultúra mellett. Tehetségét, képességét alkotóként és kultúrpolitikusként egyaránt a magyar kultúra szolgálatába állította, mert meggyőződése, hogy a magyarságot a kultúra tartja meg, emeli fel. Azért ment politikai pályára, mert Kornis Gyulával vallja: „a kultúra az a cél, amelyet a hatalomnak szolgálnia kell.” A kultúra pedig a táj, a szőlő, a gyümölcsfa, az épület, a templom, a kriptá, a kastély, a vers és a regény, s persze a képzőművészeti alkotások, vagyis minden, amiben a magyar emberek alkotóereje megnyilvánul. Ezek megőrzése, újrafelfedezése és a kor követelményeinek megfelelő újjakkal való bővítése inspirálja, látja el újabb és újabb feladatokkal.

Ma nem divat politikai pályára menni. A diktatúrák szellemi hétköznapjait megidéző megmondóemberek főállásban foglalkoznak azzal, hogy lejárassák a politikusokat, lesajnálják a politikai pályát választókat. Teszik ezt azért, hogy saját hatalmukat elfogadtassák, nélkülözhetetlenségüket bizonyítsák. Túlságosan is hozzászórtak a kommunizmus alatt élvezett kivételezett helyzetükhöz, amikor úgy részesültek a hatalom bennfentességéből, hogy semmilyen felelősséget nem kellett viselniük. Ez a felelősség nélküli fontosságtudat az, amelynek visszaszerezhetőségéért dolgoznak, amelyben reménykednek. A politikai szerep azonban mindenekelőtt felelősségvállalást jelent. A politikust a választók bizalma legitimálja, nekik és nem a maguknak a zsűri szere-

pét kiosztó „haladóknak” kell megfelelniük, az őket választók érdekeit kell képviselniük, beszámolóval és elszámolással is nekik tartoznak. Mert a választót és választottját a bizalom köteleke köti össze. Ez a bizalomból font kötelek egyenes beszédet, helytállást és egyértelmű értékválasztást követel. Kiállást azokért, akik vele együtt, ki-ki a maga területén, a lelkét kiteve dolgozik azért, hogy gyarapodjék, vagyis a haza, a magyar nemzet üdvéért. Azok a honfitársaink, akik a haza javára tesznek, az igaz hazafiak, akiknek fontos a magyar táj, a magyar teljesítmény, vagyis a magyar kultúra. L. Simon László miattuk vált politikussá. Hogy a magyar kultúrát, a magyar emberek kultúráját védelmezze, a magyar alkotókat támogassa, munkájukat serkentse, elismerésükért harcoljon, érdekeikért kiálljon.

Nagy elődök nyomdokaiban jár. Báró Eötvös József, Trefort Ágoston, Klebelsberg Kuno, Kornis Gyula jártak előtte. Nekik és nekünk is meg akar felelni. Mert a magyar kultúra a megtartó erőnk, a múltunk és a jövőnk. Nélküle semmik vagyunk. Nélküle nem lehetünk sem európaiak, sem világpolgárok. Mert akit a gyökerei nem fognak erős kötelekkel össze szülőhazája kultúrájával, azt homokszemként elfújja a szél Európa és a világ országútjairól. Azok a kötelek azonban, amelyek L. Simon Lászlót a magyar kultúrával és velünk, akiket politikusként, íróként, szőlőművelőként, kultúraszervezőként összeköt, megtartják őt és minket is. És segítenek Magyarországot magyarnak megtartani. ♦♦

Gerzson Pál festőművész válogatott életmű-kiállítása a Vigadó Galériában

Nyár elején, június 15-én nyílt és július 31-éig látogathatták az érdeklődők Gerzson Pál kétszeres Munkácsy-díjas festőművész életmű-kiállítását – Feledy Balázs kurátorsága mellett, a Magyar Művészeti Akadémia rendezésében – a Vigadó negyedik emeleti kiállítótermeiben. Gerzson Pál (1931–2008) kilépve a figurális festészet keretei közül, továbbgondolva az európai és a magyar festészet számára fontos törekvéseit, a hetvenes évektől elvont, költőiséggel teli festői nyelvet alakított ki. Szemléletét döntően befolyásolták szigligeti benyomásai, valamint irodalmi és zenei élményei. A XX. század második felének magyar festészetében kiemelkedően eredeti, formateremtő alkotó kiállításán mintegy négy évtized műveit láthatta a közönség.

Gerzson Pál

Színek és formák, színharmóniák és valörök, elevenné váló képzenei ritmusok, konkrétabb és elvontabb látványok nyoma közvetíti Gerzson Pál – a Domanovszky Endre, Hincz Gyula és Kmetty János tanítványából mesterré lett művésztanár – személyes kozmoszát, alkotóvilágát, aki tájélményeit, alkalmi impresszióit mértani alakzatokba, gyakran kubisztikus képépítményekbe transzponálta. A valóságtól, a természet hű megjelenítésétől néha messze eltávolodni látszik, hogy más, absztrahált formáját mutassa fel ugyanannak: a természet számára talán igazabb arcának. [...]

A Magyar Művészeti Akadémia és a Gerzson Pál Művészeti Alapítvány közös szervezésében a Vigadó Galéria két, reprezentatív, negyedik emeleti kiállítóterében került sor Gerzson Pál festőművész válogatott műveiből összeállított életmű-kiállítására. Talán kissé megkésve, hiszen soká váratott magára ez az összegző tárlat, hiszen a Munkácsy-díjas, érdemes művész Gerzson Pál csaknem a kezdetektől, a '90-es évek elejétől tagja volt az akkoriban még egyesületi keretek között működő akadémianak, s már csaknem egy évtizede, hogy 2008-ban elhunyt, ám nagyobb ívű, az életművét bemutató tárlatra nem kerülhetett sor. Így e mostani életmű-válogatás Gerzson Pál személye és az általa létrehozott alkotások előtt egyaránt tiszteleg. Mi sem lehetne ennek ékesebb bizonyítéka, mint a kiállítás kísérőkiadványa, amelyben a kiállításon

BALÁZS SÁNDOR

Tájtükrök

szereplő alkotások java mellett kollégák, barátok és egykori tanítványok – ma jeles alkotóművészek – vallanak a művészkortársról, az emberről, a mesterről. E dicséretesen remek idea nyilván a kiállítás egyszemélyes mindenesétől, Feledy Balázs művészettörténészről ered, aki a kurátori teendők mellett az anyag körültekintő rendezését – a kiállítóterekben és a katalógusban egyaránt – is vállalta, mi több, a szakmai bevezető szavak a kiállításon és a katalógusban szintén a nevéhez kötődnek.

A kiállítás nem az életmű egészének befogására tett kísérletet, ugyanis azt bemutatni természetesen lehetetlen is volna. E mostani életmű-válogatás az 1970-es évektől mintegy négy évtized alkotásait öleli fel, s köztük a kubista képépítési eljárást követők éppen úgy megjelennek, mint a színekké formált mértanias-geometrikus kompozíciók. A kisebbik terem jobbjára a Balatoné, Szigligeté, az ott keletkezett képnaplók soráé, a jellegzetes Gerzson-féle festőjegyeket és képszereplőket felvonultató munkáké (*Monogram*, 2003), s kicsit persze Egyré; a nagyobbik néhány sorozaté (*Fecskék*, 1990–1991), Berzsenyié, a magyar tájé, s néhány igazán nagy méretű munkáé, amelyek helyszűke miatt csak ritkán kerülhetnek kiállításra. Mintegy százhusz alkotás került a falakra, amelyeknek fogadására a Vigadó Galéria tágas terei is csaknem elégtelennek bizonyultak. [...]

A Gerzson-életműben a konkrét tájélmények ugyan nem illannak el, csupán absztrahálódnak: áttünések, átváltozások, transzformációk és átírások következményeként egy geometrikus világ képét öltik magukra. A felismerhető természeti elemek, növényi lények lágyabb vagy keményebb formákká, szintelitett nyúlványokká sűrűsödnek jellemzően a festőgrafikai eszközök mindig domináns kíséretében. Gerzson mindezekben remekül zongorázik: a színekkel, a valörökkel, a tónusokkal – gyakran megfélekezve mindenféle

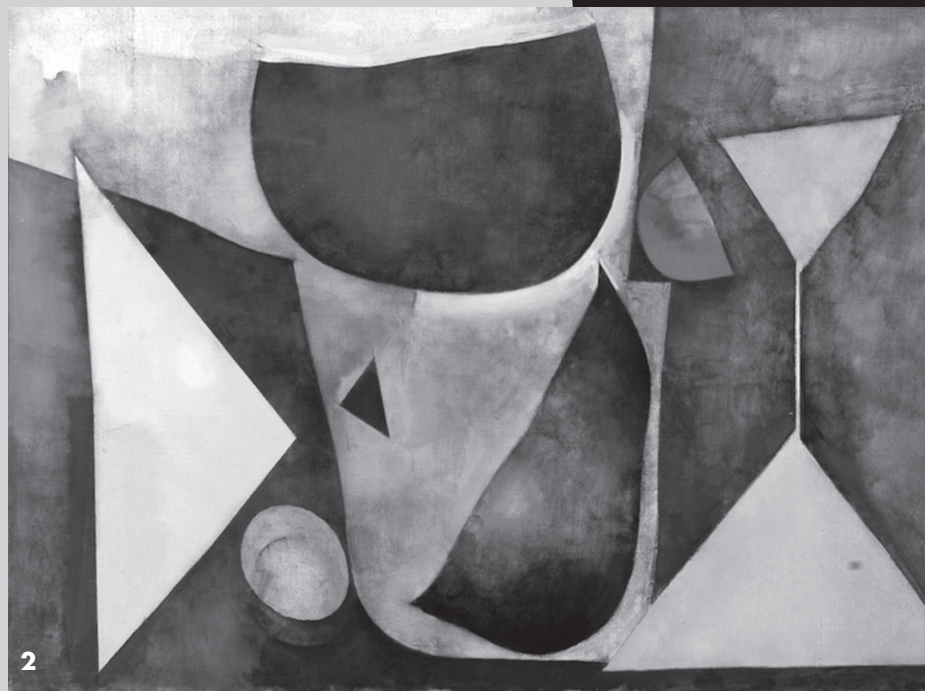
Fali enteriőr a kiállításról

kottáról, dinamikai jelről, hiszen saját hangszerén, csak a látványra vagy az emlékezetbe jegyzett élményhangokra hagyatkozva improvizál és komponál, nem feledkezhetve meg a benne szunnyadó geometriáról sem. Mert képvilága valahogy így adódik össze: ihletője a természet, megformálja a fegyelméből gyakran kikandikáló géométer. Hogyan is tethetné másként, hiszen két megfoghatatlannal, a levegővel és a fényvel birkózik – miként tette azt a Balaton-szerelmes Egry József –, hogy valamiképpen lekösse, utolérje őket a környezetében látott tárgyakon, növényeken – a befoglaló tájban: a Balaton partján, kies szögletében, Szigligeten, mintegy négy évtizednyi alkotómunka színhelyén. Ezen a mármár nem is helyen, hanem atmoszférává lett térségen, ahol a levegő nyomása, a fények egymásba párálló mozgása mindent átváltozásra, magából kikelésre készítet. *Magyar táj* – az ecsetvonások egyetemességével. [...]

Egy beszélgetés során, amikor az absztrakció és a valóság viszonya, művészetében játszott szerepe és aránya került szóba, feloldotta a képei kapcsán felmerült befogadói bizonytalankodásokat, mivel egyértelműen jelezte, hogy mint képalkotó miként tekint műveire, miként éli meg a teremtett képi világot. „Nem tiltakozom az ellen, ha ezeket a dolgaimat absztraktnak nevezik, én magam azonban mindenképpen közelebb érzem őket a tájból, a természetből és bennem élő formákból vett valósághoz.”

1

2

3

4

- 1. Enteriőr
- 2. Gerzson Pál:
Egyensúly
- 3. Fecskék
(részlet a Repülés
című sorozatból)
- 4. Gerzson
Pál kiállítása a
Pesti Vigadóban,
enteriőr
- 5. Gerzson Pál:
Madár I.

5

Boros Misi és Bogányi Gergely

Peller Mariann

Németh Gyöngyvér és Pócsa Adám

Kis Radu, Kristóf Réka és Abouzahra Amira

A III. évad döntősei: Kis Radu, Kristóf Réka és Abouzahra Amira

Fellépés a Múzeumok Éjszakáján

Peller Mariann a kitüntetését veszi át Balog Zoltán minisztertől

Lukács Gergely
Endre

Koncert a Carnegie Hallban, Boateng Kármén Stephany, Szűts Apor, Sándor Zoltán, Kökény Tamás és Tóth Bettina

RÉFI ZSUZSANNA

Virtuózok – 2017„Sztárok lettek,
nem celebek”*Interjú Peller Mariann-nal*

Milliók figyelték játékukat, sokan miattuk vettek a kezükbe ismét – vagy először – hangszert, s temérdek embert döbbsentettek rá arra: érdemes komolyzenét hallgatni. Eddig három sorozattal jelentkeztek a Virtuózok, s a program rengeteget tett azért, hogy újra kelendővé és közkedvelté tegye a klasszikus muzsikát. Külföldön is egyre nagyobb az érdeklődés a műsor iránt, több országgal tárgyal Peller Mariann, akinek számtalan terve van még. S nemcsak a képernyőn és a koncerteken foglalkozik a fiatal tehetségekkel, hanem életre hívott egy alapítványt is azért, hogy ezek az ifjú muzikusok minél hamarabb elérhessék céljaikat.

A Virtuózok fiatal művészei legutóbb a győri Európai Ifjúsági Olimpiai Fesztivál megnyitóján szerepeltek, korábban pedig játszottak a Formal Magyar Nagydíj megnyitóján, a budapesti NATO-csúcs-találkozó részvevőinek, a Kossuth-díjasok vacsoráján, az riói olimpiakonok Parlamentben rendezett díjátadó ünnepségén, vagy a milánói vilákgiállításon is. Felléptek az idén abból az alkalomból, hogy országunk átvette a Visegrádi Négyek elnökségét, a Múzeumok Éjszakáján, koncerteztek Kaposon és a Tiszatavi Fesztiválon, augusztus 20-án pedig a Margitszigeti Szabadtéri Színpadon Örműnnep gálájukhoz tapsolhatnak az érdeklődők. A Zeneakadémiának már visszatérő vendégei, hamarosan is két este, december 30-án és január 1-jén köszönheti velük az újesztendőt a közönség. Arra a kérdésemre, hogy mit tart a 2014 őszén indult Virtuózok legnagyobb sikerének a műsor kitalálója, életre hívója, Peller Mariann a következőket válaszolja:

– Azoknak a tehetségeknek, akiket felfedezünk, öt-hat, de lehet, hogy tíz évvel is meggyorsítjuk a karrierjét. És fontos, hogy ezek a gyerekek példaképekké válhatnak, hiszen sok év kemény munkája áll a kiváló művészi teljesítményük mögött. Még most is minden alkalommal rácsodálkozom, hogy bárhol szerepelünk is, ahogy megérkezünk, a legkisebbeknek is az az első dolguk, hogy megnézik a próbatermet. Az első számukra az, hogy a produkció a lehető legjobb legyen, s csak utána következhet a pihenés vagy a szórakozás. Annak is örülök, hogy amióta a televízió vetíti a Virtuózok sorozatát, tizennégy százalékkal

nőtt a zeneiskolába jelentkezők száma. Rendszeresen hívnak a barátaim, s elmesélik, hogy a műsor hatására ismét elkezdtek otthon zenélni. A Virtuózok bebizonyította: a klasszikus zenét közelebb lehet vinni a közönséghez, hiszen sokan rádöbbsentek, igenis szívesen hallgatnak ilyen muzsikát. Ha a publikum jól kap, akkor arra kíváncsi. Büszke vagyok rá, hogy az interneten volt olyan adásunk, amelyet háromszázezer néztek meg, s egy hétezer arénát is meg tudtunk tölteni komolyzenei programra kíváncsi közönséggel.

A siker mögött, persze, a producer sokéves munkája rejlik.

– Két fontos tényezője volt annak, hogy a Virtuózok ötlete és maga a sorozat megszületett. Három gyermekem van, két nagyfiú és a kicsi lány. A picit már tanul hangszere, de a fiúkat nem tudtam erre rábírn. Sajnos, annak idején én sem foghattam a kezembe instrumentumot, mert korán Németországba mentem tanulni, ahol erre nem volt lehetőségem. A fiaimat azonban mindig noszogattam ebbe az irányba, ám hiába. Folyvást azt válaszolták, a komolyzene nem „trendi”, s ez a műfaj egyébként is ciki. Pedig rám fiatalon nagy hatást gyakorolt a klasszikus zene nyújtotta élmény. Az óvónőképzőben, ahol az első diplomámat szereztem, Berke Katalin énektanárnő kiváló felvételeket mutatott nekünk, máig emlékszem az *Egy kiállítás képei* című Muszorgszkij-műre. Később sokat jártam Szenthelyi Miklós hangversenyeire is, s teljesen magával ragadott a hegedűjátéka.

– Azután, amikor ezen a formátumon dolgoztam éjjelként, az akkor tizenhét éves

fiam az egyik alkalommal megkérdezte: ki fogja ezt nézni? Emiatt volt bennem is némi aggodalom. Korábban komolyzenei koncerteket szerveztem, s magam is észleltem, hogy egyre öregszik a közönség, elvéve látni csak fiatalokat. Közben pedig azt tapasztaltam, hogy egy olyan sorozat, mint az *X-faktor*, hatalmas érdeklődést kelt, s az első évadok valódi tehetségeket vonultattak fel. Ekkor ötlött eszembe, hogy jó volna ezt a nagyon népszerű sorozatot és a komolyzenét kombinálni. Megpróbáltam úgy felépíteni a versenyt, hogy az egész családot a képernyő elé ültesse. Amikor pedig elindult a sorozat, a harmadik adás után azt mondta a nagyfiam: eddig azért néztem, mert kötelező volt, de most már azért, mert tetszik. A kezdetektől azt is lényegesnek tartottam, hogy a komolyzenét kiskanállal adagoljuk. Mindig csak annyit mutassunk, amennyit a hozzá nem értő publikum is élvez, s azután ezt a mennyiséget adásról adásra lehetett növelni, a népszerű kompozícióktól el tudtunk jutni a nehezebben emészthető alkotásokig. Az elején három-négy perces művek hangzottak fel, de a harmadik sorozatban ez az időtartam már a duplájára nőtt.

Persze, nemcsak a családját és a közönséget kellett meggyőznie, hanem a zenepedagógusokat is, hogy nem egy szokványos tehetségkutatót tervez, hanem valóban olyan megmérettetést, amely a gyerekek érdekeit szolgálja.

– Attól tartottak, hogy ez is csak egy műsor lesz, amelynek a szórakoztatás a legfőbb célja, s nem törődik igazán a kicsikkel. Úgy vélem, azután a rangos zsűri már önmagáért beszélt. Örülök, hogy az elsők között állt

Abouzahra Amira, a kicsik csoportjának győztese

Lakatos Vivien és a 2 Cellos a Várkert Bazárban

Nyilas Gyöngyvér, Kis Radu, Nagy Zoltán, Koltay Anna és Bősze Ádám műsorvezető

Plácido Domingo és Gyöngyösi Ivett

mellénk *Batta András*, s azt hiszem, hogy az első grémiumból *Miklósa Erikát*, *Szenhelyi Miklóst*, *Kesselyák Gergelyt* és *Némethy Attilát* sem kellett senkinek bemutatni. Számos, hasznos tanácsot kaptam *Magyar Margittól*, a Tóth Aladár Zeneiskola kiváló igazgatónőjétől, vagy *Ember Csabától*, aki, amellett hogy maga is egy intézményt irányít, a Magyar Művészeti Iskolák Szövetségének az elnöke. Segítettek a korosztályi felosztásban, abban, hogy milyen hangszereknek hirdessünk megmérettetést. Mindez elosztatta a kezdeti bizalmatlanságot a szakmában, s a pedagógusok is adásról adásra tapasztalhatták, hogy a gyerekek sztárok lettek, s nem celebek. Büszke vagyok rá, hogy *Plácido Domingo* is meghallgatta *Gyöngyösi Ivettet*, s a legendás tenor budapesti koncertjén felléphetett a mi hegedűs *Váradi Gyulánk* is. Domingo azóta jó szívvel ajánl minket mindenfelé a világban. S mivel fontos a tanácsuk, ezért évente egyszer most már a zenepedagógusokkal is tartunk egy találkozót. A javaslatok alapján született például egy művészeti tanács is, ők döntenek az éves koncertszámunkról, hiszen a hangversenyek, a fellépések nem mehetnek a gyerekek fejlődésének a rovására. Szerencsére nagyon sok tehetséggel dolgozhatunk, nálunk nemcsak a győztesek kapnak fellépési lehetőségeket, hanem mindenki, aki jól játszik.

– Eleinte a televízióval sem volt könnyű elfogadtatnia az általa megálmodott formátumot, s kezdetben mindenki azt gondolta, hogy a Virtuózok csupán egyetlen rétegnek szóló műsor lesz. Mára azonban minden második magyar hallott a sorozatról, s nem volt ennél nézetesebb komolyzenei közvetítés. Még az sem csökkentette az érdeklődést, hogy az M1-ről a második, a 2016-os évad már a Dunára került.

– Éppen azért volt szükség már az elején a különleges együttesekre, rendhagyó vendégfellépőkre – mint például a 2Cellosra –, hogy felfigyeljen ránk a külföld, valamint azok is,

akik nem rendszeres koncertlátogatók. Az első évben harmincszázaléknyi volt a crossover aránya a komolyzene mellett, s azután az évadok során ez a szám egyre csökkent. Az idei adásokban már kortárs kompozíciót, Richard Strauss vagy Sosztakovics-műveket egyaránt örömmel hallgattak a tévénezők.

– Már az első műsorsorozatot követően megszületett a *Kis Virtuózok Alapítvány* is, Peller Mariann ugyanis nagyon fontosnak tartja, hogy fiatal tehetségek és művészek ne csak az adásokban kapjanak figyelmet, hanem valóban több éven keresztül segítsék, támogassák a karrierjüket.

– Lényeges, hogy a gyerekek megtapasztalják, hogy a zene erejével el lehet érni a legmagasabb szintre is. Egyre többen ajánlják fel a segítségüket, most éppen az Erste Banktól kaptunk egy irodaházat, ahol a gyerekeknek érettségi előkészítőt, kommunikációs kurzust

szervezünk, de van emellett matematikai felkészítő, zenetörténeti és angol nyelvóra. Azt is megtanulják a nagyobbak, hogy hogyan kell szerződést kötniük egy menedzserrel, mire ügyeljenek a pénzügyek terén. Jelenleg is huszonnégy tehetséget támogatunk havi ösztöndíjjal. Van, aki ebből tudta finanszírozni a külföldi tanulmányait. Igyekszünk hangszeradományokkal is segíteni az útjukat. Arról, hogy kik kerülnek a támogatottak közé, az alapítvány kuratóriuma és a művészeti bizottság dönt. Az a dolgunk, hogy ne engedjük el a gyerekek kezét, s biztassuk őket. Nálunk állandó munka folyik, nem csak műsортól műsorig foglalkozunk a tehetségekkel. Mindenkinek ismerjük a családját, a körülményeit, a mindennapjait. Igyekszünk mindenre figyelni, ami velük történik.

– Mindig van mire készülni, hiszen számos koncerten szerepelnek az ifjú muzikusaink, a kiemelt tehetségeknek minden esztendőben szervezünk szólóhangversenyt. Úgy érzem, hogy az elmúlt évek során összeszoktunk, most már tematikus műsorokkal is lépünk az érdeklődők elé. A New York-i Carnegie Hallban például akkora sikert arattak a gyerekek, hogy a kritikusokat teljesen elvarázsolták, s a koncert után az egész keleti partra szóló turnéra kaptunk felkérést.

Peller Mariann hozzáteszi, hogy sokat tesz a fiatalokért az egyre nagyobb világhírnek örvendő operaénekes, *Molnár Levente* is, aki úgy döntött, hogy a központi válogató mellett a saját finanszírozásában és az ArtStart4U Egyesülettel szülőhazájában, Székelyföldön is szervez megmérettetéseket a tehetséges gyerekeknek, s mesterkurzust rendez számukra nyaranta.

Természetesen a következő esztendőkre szintén akad terv jócskán. Legközelebb a *V4*

Az I. és II. évad zsűrije: *Szenhelyi Miklós*, *Kesselyák Gergely*, *Miklósa Erika*, *Batta András* és *Némethy Attila*

országok gyermekei fognak versenyezni, s erre a különleges megmérettetésre jelentkezhetnek a korábban sikerrel szereplő Virtuózok is. De nem csak hozzánk érkeznek a környező vidékek ifjú muzsikussai, hiszen egyre több országban indul el majd a Virtuózok sorozata, persze, mindenhol a helyi sajátosságokhoz igazodva. A műsorformátum kitalálója, Peller Mariann már tárgyalt Thaiföldön, de érdeklődik a Virtuózok iránt Amerika, Németország, Anglia, Szlovákia, Csehország és Lengyelország is.

– Ez az első itthoni, zenei formátum, amelyet más országokban is megvásároltak. A Virtuózok iránt Elton John cége, a Rocket Pictures is érdeklődött, de mi végül a Golden Globe-ot életre hívó, működtető Dick Clark Productionsnak adtuk értékesítésre a licencet. Ők a mi amerikai partnereink, akik beleszerettek a műsorba, minőségi televíziózásnak tartják, amely három generációt ültet a televízió elé. Júliusban pedig Kínában tárgyaltam, s több érdeklődővel is folynak az egyeztetések.

– Akad emellett egy másik projektünk is, egy zeneiskolai franchise, amely iránt Fehéroroszország, Pakisztán és Szaúd-Arábia érdeklődik. Azokba az országokba nem tudjuk elvinni a Virtuózokat, viszont az alapfokú zeneoktatás alapjait, természetesen a Kodály-módszer szerint, felépíthetjük. Ezen is dolgozunk.

Elmeséli azt is, hogy a jövőben a Virtuózok sorozata ugyancsak változik, a V4-es megmérettetés után a kamarazene áll majd a középpontban, s azokban az adásokban azt igyekeznek megmutatni, hogyan lehet eljutni a közös koncertig, mi minden történik a kották átvételétől a próbákon át az előadásig. Majd a dzsessznek és a népzenenek szintén teret adnának a tehetségkutatóban, Peller Mariann ugyanis tisztában van azzal, hogy egy ilyen formátum néhány év után mindig megújításra szorul. Ennek jegyében változtattak az idén a zsűrin, amely Várdai Istvánnal és Balázs Jánossal egészült ki. A Virtuózoknál folyó munkában jelentős szerepet kapott Bogányi Gergely is, aki nemcsak jeles zongoraművész, hangszertervező, hanem egy zeneiskola irányítójaként szintén sokat tesz azért, hogy az ifjú muzsikuskok minél nagyobb karriert futhassanak be.

Eddigi munkájáért, a tehességdonozásért Peller Mariann az idén átvehette a Magyar Arany Érdemkeresztet is, s ez az elismerés tovább ösztönzi, hogy még több utat, lehetőséget találjon a fiataloknak. A díj az irodájukban kapott helyet, hiszen a producer úgy véli, a kitüntetés az egész csapatát megilleti, amelynek tagjai a Virtuózok sikeréért dolgoznak.

Peller Mariann sok jó és érdekes tervvel bír a következő évekre, amelyeket felsorolni sem könnyű. Ezek közé tartozik például egy nemzetközi, ifjúsági zenekar életre hívásának ötlete. Egyszóval, a Virtuózoké a jövő! ♡

Fotó: Paksiné Péteri Júlia

A Kaláka együttes a PIM-ben: Becze Gábor, Radványi Balázs, Gryllus Vilmos és Huzella Péter

A KALÁKA EGYÜTTES ARANY JÁNOS-ESTJE

A Károlyi-palota udvarán a gesztenyefák szolgáltak díszletül a Petőfi Irodalmi Múzeum könnyed, nyári estjein, amelyeken zenés, képzőművészeti és színházi rendezvények társultak az irodalmi műsorok mellé. A PIM Nyári Fesztiváljának a fővárosban június 25-e és július 14-e között rangos eseménye volt a *Kaláka együttes Arany János-estje*, amelyen nemcsak a Kaláka által megzenésített, legismertebb Arany-műveket hallhatta a közönség, hanem a versekre rögtönzött *Cakó Ferenc* homokanimáció műsorát is láthatta. *A walesi bárdok* balladájára pedig, *Zsuráfszky Zoltán* koreográfiájával, a *Magyar Nemzeti Tánc-együttes* megrendítő táncjátékot adott elő.

A ballada megzenésítésére Huzella Péter így emlékszik vissza.

– *A walesi bárdokhoz*, ha jól emlékszem, 1978 nyarán kezdtem hozzá. A zenei szerkezet hűen követi a ballada elbeszélő-dramai váltásait. A főtéma, amely végigvonul a darabon, saját szerzemény, a Montgomery-helyszínek zenéi pedig középkori, reneszánsz dallamok felhasználásával és a főtéma variációiból születtek. Eredeti hangszerelésében szerepet kapott a pengetősök mellett a görbekürt (krumhorn) és természetesen a duda, ha magyar duda is.

Radványi Balázs egyik erdélyi útjukról mondja el.

– Nagy hatása volt az 1981-es, erdélyi turnénkon... Kapcsolódik hozzá egy élményem. Amikor a rendszerváltás után újra Gyergyószentmiklóson adtunk koncertet, elmentünk Gyergyószárhegyre, a ferences kolostorhoz is. Kicsit későn értünk a híres,

búcsújáró helyre, s Erzsébet néni, aki tanítónő volt ott, már az udvart söprögette. Mi illedelmesen bemutatkoztunk, s megkérdeztük, hogy beengedne-e még minket, hogy megnézzük a templomot. Meglepődtünk, hogy tudta, kik vagyunk, mondván „rögtön megismertem magukat, még most is hallom a lovak patáinak dobogását *A walesi bárdokban...*”

Gryllus Vilmos hozzáfűzi.

– Egy nagyon fontos dramaturgiai változtatással éltünk ennek a dalnak az előadásakor. A dal ugyanis nem úgy ér véget a mi felolvasásunkban, mint Aranyánál. Az Edward király örületét elbeszélő szál kibújik a történet alól, s nálunk ez marad a végkicsengés, így a hatás talán még erőteljesebb.

Gryllus Dániel Arany: *Családi kör* című verséről beszél.

– Amikor a szüleim gyermekkoromban felolvasták nekem, még nemigen értettem a vers minden utalását, de már akkor is nagyon szerettem. Később szerettem volna elénekelni, s először a verset részekre bontva, különböző dallamokkal kísérleteztem, ám Arany verse ellenállt ennek. Végül egyszemélyes dal lett, régi stílusú, magyar népdal-szerű dallamra írtam meg, legfeljebb a tempóval játszottam egy kicsit... Finom, áttételes utalások szövik át a verset: „Nem mese az gyermek” – így feddi az apja. Arany idejében (a ’48-as szabadságharc leverése után) ezt mindenki értette, s ugyanolyan ereje volt akkor is, amikor mi játszottunk. Elnyomás idején minden beszéd, a legegyszerűbb mondat is kétértelmű lehet.

♡ (ghy)

Égi

Chemez Farkas a lovával

Égi lovas címmel láthattak ez év tavaszán kétrészes dokumentumfilmet az Echo TV Magyarok sorozatában a nézők, amely a nemzeti összetartozás, a hazaszeretet és az ezzel gyakorta összekapcsolódó hagyományóvó viselkedésforma szép és nem kevésbé izgalmas paraboláját mutatta fel a Kárpát-medencében élő, egymásra utalt népeknek, nemzetiségeknek. A néprajzkutató és népi faragó Chemez Farkas, aki lovas zarándokként Kazahsztánt is megjárta, s aki egyúttal a Szent Anna-réti kápolna szakralitásának hithű patrónusa, azokat a gondolatait és élményeit osztotta meg velünk, amelyekben a múlt értékei, a jelen lényeglátása és a magyarság jövőjének víziója nem különül el egymástól. Bevallása szerint a magyar történelem iránti elkötelezett érdeklődését festőművész, népi faragó és néprajzgyűjtő nagyapjától örökölte. Azt vallja, hogy a tárgyaknak lelkük van, s hogy a régmúltat megidéző lovas zarándoklatok során átélhető a jelen és az örökkévalóság közötti kapcsolat. E kétrészes film lejegyzett változatából adunk most közre részleteket.

lovas

– Nagypám fiatal korától nagyon szeretett rajzolni, s bekerült a Képzőművészeti Főiskolára, ahol elkezdte a tanulmányait festőszakon. Évfolyamtársa volt például Kondor Bélának és Gross Arnoldnak, akikkel később barátságba is kerültek, azután Barcsay Jenővel is barátok lettek. Egy év után a politikai nézetei miatt kirúgták a Képzőművészeti Főiskoláról, de felvették Pécsre, a főiskola rajztanári szakára. Festőként meg tanyasi tanítóként járta az országot ezután, majd itt kötött ki Biatorbágyon, s az Észak-Pest Megyei Festőművészek Körének egyik jelentős festője lett. A *Művészet* című folyóiratban úgy jellemezték a művészetét, hogy népi konstruktivizmus. Sok kiállítása volt akkoriban, de ahogy elmesélte nekem, úgy érezte, hogy két végén égeti a gyertyát, s ha ezt folytatja, akkor tíz éve van még hátra. S ott volt a család meg a gyermekek, s ha fel akarja nevelni őket, akkor változtatnia kellett ezen, ezért faragással kezdett foglalkozni, valamint a néprajzi tárgyak gyűjtésével. Óriási hagyatéka van néprajzi tárgyakkal, ebből szeretnék létrehozni egy múzeumot itt Biatorbágyon.

Lovas zárándoklaton

Chemez Farkas az otthonában

Közel Galántához

– A Felvidékről származik a családom Chemez-ága, méghozzá a Vág mentéről, egy Nemeskajal nevű kis faluból, Galántától öt kilométerre délre. Csak nemesemberek éltek ebben a faluban, az őseim kismesek voltak. A Vág mentén beszéltek róla, hogy hun eredetűek lehetünk. Mert, hogy voltak ott – hisz a családokat nem családoknak, hanem hadaknak hívták – mondjuk például Chemez-hadak is. Biztosan katonanépi élhetett ott... Nekem a kazahsztáni lovas utunk során az a benyomásom támadt, s ez meg is erősödött: van ott olyan törzs, hogy *magyar*, van olyan törzs, hogy *temes*, van olyan, hogy *hun*, s ezek a hunoktól eredeztetik magukat. És ezek nemcsak kulturálisan rokonok, hanem az életszemlélet, a világhoz való hozzáállás, az egymáshoz való hozzáállás és a hazaszeretet révén egyfajta lelki rokonságot mutatnak. Érdekes különben, ahogy lóval jártunk Kazahsztánban, láttam olyan nyakékeket fémből, amelyek hajszálra megegyeztek nagypám szarufaragásaival, szarumedáljaival, szarunyakláncjaival, amelyeket ő talált ki, s az ő motívumai teljesen egyezően visszaköszöttek ott nekem.

– A hazaszeretet tiszta érzése igen fontos része az életnek. Kazahsztánban ennek fontosságát manapság is világosan lehet látni, s azt is, hogy mennyire kitölti a mindennapokat. A közösségi életet és az egyéni életet, s egyúttal meg is szépít azokat. Úgy tartják, természetes állapota az embernek, hogy van ő, az egyén, s van a család, akiért öneki fel kell áldoznia magát. A családnak pedig egyet kell értenie abban, hogy ők a falu javát, a faluközösséget kell szolgálni. A faluközösségeknek pedig egyet kell abban érteniük, hogy a nemzetüket szolgálják, s ahol mindez összeáll, ott helyére kerül a más népek és más nemzetek tisztelete is. Az a sok kis törzs, amely ott él, rokonai egymásnak, ezt a belső-ázsiai népek így tartják. Egyaránt tartják magukat például a hunok leszármazottainak, valamint a szkíták és az avarok leszármazottainak. Tehát amiről manapság a vita folyik, s mindez kétségbevonás tárgyává lesz, mondván, hogy ugye, ezek különbözők, nos, náluk ez nem kérdőjeleződik meg, pedig nagyon komoly tudósai vannak. De nem elválasztani akarják egymástól a kultúrákat és a népeket, hanem éppen összetartani. Mert ez az úgymond szerves műveltség összevon. Korunk gondolkodása, a

posztmodern gondolkodás pedig elvon. Elvon, elválaszt, míg a szerves műveltség az összefüggéseket keresi. És ez a – nevezzük így – szerves műveltségünk hajdan nekünk is létezett, csak mi már nem éljük úgy, mint mondjuk a kazahok. Ők például úgy gondolják, hogy Attilának a kardjára az volt felvéve, hogy: Tedd, ami ősi! Ők ezt hiszik, s eszerint is élnek mindennapjaikat. Bizony nagyon át kellene gondolnunk, hogyan lehetne felnőnünk a saját őseinkhez.

– Eljutottam a pécsi néprajz tanszékre, s Andrásfalvy Bertalan tanítványa lehettem. Ő sokat beszélt arról, hogy a néprajz a jövő tudománya lesz, s hogy ő hisz ebben. Nyilván sokan hittek ebben, például a nagyapám is hitt, és szerintem az egész népi írók mozgalma hihetett ebben, meg a művésznemzedék, például a zenében Bartók. Mintha elrejtették volna a magas művészetben annak az üzenetét, hogyan lehet majd visszatanulni azt a fajta kultúrát, amely minket újra a szerves műveltséggel kapcsolatba hozhat, s megtanít minket újra közösségekben gondolkodni. Elengedhetetlen, hogy a hagyományainkat újra elővegyük, hogy az őseink hagyatékát elővegyük, s megpróbáljunk felnőni hozzájuk. Most még messze vagyunk ettől. Ha már a szándék megvan, vagy meglesz, hogy példaképnek tekintsük őket, akkor már elindultunk efelé.

Nagyapám, Chemez Árpád

– Nagyapám az első számú példaképem, hogy fel tudja nőni ahhoz, amit ő képviselt. Ahhoz a fajta hazaszeretethez és vigasztaláshoz, amely igazán a művészetben jelenik meg, s olyan alkotóktól származik, akik szem előtt tartották ezt. A teremtés, a teremtő Isten munkáját modellezi az emberben. Tehát a művészet ennyire fontos. S ezen belül a népművészet, amelyben a vigasztalás is benne foglaltatik. Andrásfalvy szerint a vigasztalásban a vigasság is benne van, ennek révén tudtak őseink vigasztalást találni mondjuk a nemzeti tragédiák idején. S ennek hiányában nem tudnak sokan manapság ezzel szembesülni.

– Régen különböző ügyekben a csapatok nem úgy álltak össze, mint mostanában, hogy valakinek sok pénze van, s akkor létrehoz egy hagyományörző csapatot. Inkább úgy, hogy egy falu adott egy hadtestet azokból, akik ott éltek, a családokból és a barátokból. És akik így jelentek meg egy csapatban, a harcmezőn egymásért harcoltak. Ez sokkal nagyobb erőt jelentett... Nagyapámmal mi barátok is voltunk, rajzolni is tanított, faragni is tanított. A halála után tisztult ki bennem az a kép, hogy a hagyomány és a múlt tisztelete mellett, amely elengedhetetlen, van még egy igen fontos dolog, s ez az *istenhit*, amely ugyancsak jelen volt mindig azokban a korokban, amikor erős volt hazánk, amikor Magyarország életerős volt. A XX. század második felében azután valami szörnyűség történt. József Attilától lehet idézni azt, hogy: „Vigyázz, vigyázz, mert megőrült a sátán!” A Biblia is beszél arról, hogy lesz idő, amikor a mélyben rejlő fenevad szabadon engedtetik. *Valami pokoli dolog szabadult el manapság a világban.* Történnék jó dolgok is nyilvánvalóan, de valahogy nem tudunk nemzetként megállni az Úristen színe előtt, mert mindenki másképp képzelel el, hogyan lehetne ezt megtenni. Lehet ez, persze, valahol jó is. Zrínyi írja a *Szigeti veszedelemben*, hogy a dédapja így beszélt az embereihez: tudom jól, hogy közületek mindegyik egymaga egy hadsereget elvezetne. Valahol ez a magyarban megvan, jó is ez, mert nem megy birka módon utána annyira a hamis világnézeteknek meg a hamis politikai szándékoknak, mint ahogy mondjuk – a különben gyarmatosító – Nyugat-Európa.

Natália nővér látomásai

– Az istenhithez nagyapám halála vezetett el igazán. Hittem ugyan egész életemben, s elmondható ez most is nagyon sok honfitársunkról, de nagyapám halálakor kerültem kapcsolatba Natália nővér látomásaival. Ezek pedig nagy hatással voltak rám. Arról a bizonyos vigasztalódásról van szó, s hogy manapság már nem születnek ilyen alkotások, amelyek ezt a fajta vigasztalódást tudnák nyújtani a nemzetnek. Feltettem a kérdést, hogy: ennek mi lehet az oka? De nem találtam a megoldást, s akkor Natália nővér üzeneteit újra a kezembe vettem, mert valamikor húszéves koromban hála istennek már találkoztam velük. Felidézem az

egyiket közülük, amely Jézus üzeneteként azt mondja, hogy amiként a megváltás a betlehemi istállóból elindult, úgy fog elindulni az én nagy művem Magyarországról: a lelkek megszentelése, a Sátán letaszítása, az én országomnak diadalmas uralma. És Magyarország engeszteléséért kész vagyok az egész világon könyörölni. Vannak még más, hasonló üzenetek. Ezeket Natália nővérnek látomások útján Jézus mondta el. Először nagyapámtól hallottam minderről, aki az utolsó éveiben már csak velem beszélgetett. Egy ép mondatot nem tudott mondani, de a magyar jövőről igen, meg arról a tragédiáról, amelyben benne vagyunk úgy, hogy nem is vesszük észre, hogy ez most nagyobb tragédia tán, mint a Trianon volt. Mert Trianon ugyan máig érvényes, de már sokkal nagyobb bajok is vannak. Például az, hogy eltávolodtunk attól is, hogy felismerjük ezt a főleg hitbeli, lelki vonatkozású távolságot. Nagyapám az utolsó pillanatig, amíg élt, érezte ezt. És ugyanakkor hitet tudott nekem adni azzal, amit nekem mondott még akkor is, ha abban látomásszerű dolgok is szerepeltek. Nem mondom azt, hogy sikerült átélnem e tragédia mélységét, hiszen óriási mélységei vannak ennek a fajta Istentől való elszakadásnak és a nemzet Istentől való óriási távolságának, de nagyapám halála után újra elővettem Natália nővér üzeneteit. S ezek között az üzenetek, illetve kérések között, amelyek arra utalnak, hogy mely cselekvések hozhatják el a változást, nos, ezek között szerepel egy kápolna felépítése a Normafánál, a Szent Anna-réten. Mindszenty bíboros próbálta is felépíteni ezt, de a kommunizmus közbeszólt, így nem jöhetett létre. Mindszenty vizsgálta is a nővér látomásait, XII. Pius pápa is tudott róla, tehát komolyan vették őt abban a korban az egyházi vezetők. Azután jött a kommunizmus, s Mindszenty bíborost ugyanúgy elfelejtették, ahogyan Natália nővért elfelejtették. Kicsoda hát Natália nővér? Pozsony mellett született szlovák és német szülők gyermekeként, nem is olyan messze attól, ahonnan a mi családunk származik, azután idejött Magyarországra. És Magyarországról kapott üzeneteket Magyarország újjászületéséről és feltámadásáról egészen pontos útmutatásokkal: mit kell ahhoz megtenni, hogy ez megtörténhessen. Natália nővér arról is kapott üzeneteket, hogy Magyarország újjászületése és feltámadása, úgymond szellemi értelemben vett feltámadása az egész világra nagyon komoly hatással lesz majd. Hisz amikor nagy és erős volt Magyarország, akkor szent királyokat adtunk a világnak, s az ideérkező honfoglalók révén, ahogy Andrásfalvy Berci bácsi is mondja, a vallásra vonatkozó szavaink mind egytől egyig magyar szavak. Nagyon sok olyan szavunk van, amelyet átvettünk környező népektől, de a vallásra vonatkozó szavaink egytől egyig mind magyar, ősmagyar szavak. Azt is érdemes elmondani, hogy kereszteteket találnak a honfoglaló sírokban. Az is érdekes, hogy az Árpád-háziak mennyi szentet adnak utána a világnak, tehát ehhez méltó lelkiütemmel kellett ide megérkezniük. Ez a vonal, ez az őskeresztény vonal, amely akár összekapcsolható a betlehemi, napkeleti bölcsekkel, folytatódik a szentekben, s folytatódik akkor a pálosokban, később pedig nálunk, Mindszentyben. Ezt a folyamatot, mondjuk úgy őskeresztény, vagy akár még régebbi vonulatot, ezt a lelki, vallási és hitbeli vonulatot kellene folytatni. És ha belátjuk azt, hogy igen, itt nagyon sok embernek van ilyen erős hite, itt valóban élnek olyan emberek, akik egymaguk egy hadsereget elvezetnének, ahogy Zrínyi írta, akkor meg kellene azt is értenünk, hogy Jézus a vezérünk. Próbáljuk meg talán újra, ahogy legutoljára, Mindszentyék idejében ez a kapcsolat megvolt a nemzet, a történelmi egyház és az Isten között! Ennek felismerésével találkoztunk éppen a lovas zarándoklataink során.

Lovas zarándoklatok

– Az első lovas zarándoklatom, de mondjuk inkább úgy, hogy történelmi lovas utam Bence István barátom 2009-es útjának a befejező szakaszához kötődik. Hárman barátok Kazahsztánból lovagoltunk haza, s valahol a kazah–oros határon két csapatra váltunk, én Bence Pistinek a Radnai-hágótól segitettem Ószajláig, ahol van egy úgynevezett Attiladomb, s odáig tervezte ezt az útját. A második utat már Csiksomlyóba indítottuk Budapest mellől 2010-ben. 2012-ben pedig Kazahsztánba lovagoltunk ki Bence Pistivel és Béres Sanyi barátommal, aki szintén néprajzos, így hárman indultunk.

– A kazahok, illetve a kazah kultúra olyan hatást gyakorolt ránk, olyan csodát láttunk ott, amelyről úgy gondolom, hogy itt is meg kellene csinálni. Persze, hát nem a kazahokat másolni, hanem a saját múltunkat. De jó példa arra, hogy lehet a saját múltat követni. Fel akarnak nőni a régi nagyjaikhoz, s lám, máris nagyok. Nemcsak pénzben tudnak azok lenni, hanem meggyőződésem, hogy melléjük állt az Isten. Mert tisztelik azt, ami Istentől való, ezt kellene nekünk is megtalálnunk. A mi patrónánk, a mi védőszentünk talán a legerősebb a világon, ekképp Szűz Mária, Jézus édesanyja tudna nekünk segíteni. Az őseinknek is tudott. Nekünk abból kéne kijózanodnunk, miszerint azt gondoljuk, hogy ezek csak álmok, nos, ebből a materialista álomból kéne kijózanodnunk. Kazahsztánban erre nagyon komoly példákat láttam.

– Végig lóháton tudtunk menni, s ezt elsősorban a kazahoknak köszönhetjük, mert minden kis faluban kaptunk egy váltás lovat. Több mint hetven lovon ültünk fejenként. Szinte hihetetlen volt, hogy mint a régi követeket ezer éve, valahogy úgy adhattak minket faluról falura. Minden faluban elénk jöttek. Egy csapat néptáncos, énekes, a polgármester, politikusok, aggszakállók, mondhatjuk akár úgy is, hogy bölcs öregek, akik tiszteletnek örvendtek, s köszöntöttek minket. Utána lakomákra hívtak, koncertekre, sajtótájékoztatókra, múzeumba és sírlátogatásra vittek, mert ez utóbbi nagyon fontos náluk, ahogy Garay János írja: *Csak balga nép felejthet ős nagyságot, a bölcs eljár ősei sírhelyéhez, s gyűjt régi lángnál új szöveteiket.* Nem biztos, hogy pontosan idéztem, de ez a lényeg. És a kazahok ezt csinálják.

– Négy és fél hónapig tartott az utunk, ebből két és fél hónapot töltöttünk Kazahsztánban. Ahogy beléptünk, a határőr a zsinóros mellényemre mutatott, s azt kérdezte: magyar? De magyarul, s nem kazahul. Mondtam, hogy dá. Akkor: Attila? Így kérdezte, ők Edilánnak mondják, én pedig mondtam, dá. Mosolygott rám nagyon, tehát az, hogy mi testvérek vagyunk, előjött ilyen módon már a határörnél. A kazah kutatók úgy tartják, hogy náluk született Attila. De a kirgiz kutatók is úgy tartják, hogy náluk született Attila. Viszont abban megegyeznek, hogy Kazahsztánban halt meg, s hogy itt, a Kárpát-medencében volt birodalmának a központja. Nagy a tisztelete Attilának Kazahsztánban, s ahogy megérkeztünk, mintha egy óriási időutazásban lett volna részünk. Mintha ezer éveket mentünk volna vissza. Persze, jelen van ott a jövő is, amely fejlettebb, mint amit mi láttunk, s jelen van az a retró hangulat is, amely a szovjet hatás maradványa. Nagyon nagy érték, hogy van idejük egymásra az embereknek. Van idejük a szeretet kimutatására. És van idejük a művészetre. Náluk a népművészet előtérbe került, s tam-ta-tam, rengetegen tudnak énekelni. Tehát a művészetet, a szabaddá válásnak ezt a különleges formáját rengetegen tudják gyakorolni, például gyönyörű népdalokat énekelnek, s dombrán játszanak hozzá. Manapság az, amit a kultúrában kapunk, olyan fokon mérgezett, hogy csak töredékében tudja azt a bizonyos vigasztalást nyújtani. És úgy gondolom, hogy a vigasztalás kegyelmi állapotot hoz létre. Ennek a világnak létezik a saját rendje, amelybe csak vissza kéne találni, de nehéz visszatalálni. És születnek olyan emberek jelenleg is, akik felismerik, látják a visszautat. A nagyapám, úgy vélem, ilyen ember volt. Gyakran hangsúlyozta, hogy mennyire fontos a lényeglátás. Amikor 2006 körül kint jártunk a csángó és a székely parasztok között néprajzi gyűjtésen, ott egyetlen

egy ember sem volt, aki ne látta volna át az itteni politikai helyzetet teljesen tisztán. Pedig nemigen nézhetek tévét. Mert az a józan paraszti ész a lényeglátást is jelenti. Erre is a nagyapám tanított. Festőként a formákra összpontosított, s a népi művészet ezeket leegyszerűsíti. Mint ahogy a barlangrajz is: a lényegét mondjuk egy bölénynek vagy egy lónak kihangsúlyozza, vagy túlhangsúlyozza. És így egyszerűsíti le. A népművészet ezért tud olyan szelíden szólni az emberhez, mert nem hiteti el azt, hogy ilyet nem tudna csinálni senki. Hanem azt érezteti, hogy lám, erre én is képes lennék.

Lovak és legendák

– Amikor dolgozom, népművészeti mintákat faragok, s ugyanolyan létállapotba kerülök, mint amikor lovagolni megyünk egy történelmi túrára régi ruhákban, viseletekben, s ilyenkor másképp nyílnak meg az emberek. Minden-minden valahogy ehhez a régi világhoz rendeződik. Érdekes ebben a szerepe a lónak is, de a hagyományörző viseletnek és az utunk céljának is szerepe van. Összejött régebben Bencze Pista és Pusztai Csaba barátommal egy hajóút Nándorfehérvártól, vagyis Belgrádtól egészen Tekiáig. Ülünk a hajón, s Pusztai Csaba, aki elég jó történelemből, azt mondja: *tudjátok, hogy ma van a nándorfehérvári diadal napja?* Aznap szálltunk fel a hajóra Nándorfehérváron. Megyünk tovább, s újra megszólal: *és tudjátok, hogy július 4-én kezdődött a csata?* Kétékedés ide, kételkedés oda, de valójában, bár nem tudtuk, mi a nándorfehérvári csata idején, az első napjától lovagoltunk, s azon a napján, amikor véget ért, akkor szálltunk fel Nándorfehérváron a hajóra. Sokszor érzem úgy, hogy van a mögött, ami történik, egy felsőbb rendezőelv is. A fafaragás is visszavezet ehhez a természetes, ősi renchez, amely jelen van a világon, s nyilvánvaló, hogy összekapcsolódik az égiekkel, a mi égi segítőinkkel. S a ló nagyon fontos ebben. Ez, persze, megint olyan téma, amely sok mitológiában szerepel. Az apokalipszis angyalai is lovon jelennek meg, de rengeteg vallásban játszik fontos szerepet a ló. Elgondolkodtató mindez, túl azon, hogy jelkép egy élőlény. Csodálatos tehát, amikor lovon ülök, s úgy gondolom sokszor, hogy minden honfitársamnak kellene legyen lehetősége a lovaglásra is amellet, hogy a néptáncra meg a művészetre is kellene jusson idő. Ahhoz, hogy az emberi lélek szabadabb lehessen, szükséges a lovaglás is. Nem véletlen a mondás: *a földi mennyország a ló hátán van.*

– A lovam egy akhal-teke kanca. Ez a belső-ázsiai népek telivér lova, valószínűleg ilyen lovaik is lehettek az ideérkező magyar törzseknek is. A honfoglalók sírjaiban talált leletek két részre oszlanak, egy kisebb és egy nagyobb lótipusra. A szegedi egyetemen végeztek egy genetikai kutatást, amely valószínűsíthetővé teszi, hogy ez a nagyobb fajta a mai akhal-teke. Lovakból írhattam a szakdolgozatomat, foglalkoztam hát ezzel a fajtaival, s a honfoglalók, az ideérkező magyarok lovának a hasonlóságával. Különleges, távlovass rekordok kötődnek ehhez a fajtahoz, valamint legendák és mítoszok. Mennyei lovakként emlegették, vért izzadó, mennyei lovakként a régi kínai krónikák is. Egészen különleges ősi ló ez, turányi néven szerepel sokszor a leírásokban, valószínű, hogy nemcsak Árpádék idejében, hanem jóval később is jelen lehetett a Kárpát-medencében ez a fajta. Fekete, csikós öltözetben vagyok, ez a magyar betyárfilmek során híresült el betyáröltözetként, ebben járunk ezekre a lovas utakra, lovas zarándoklatokra a barátaimmal. Azon túl, hogy hagyományörző viselet, igen kellemes lovaglást tesz lehetővé, ha ebben ülünk a lovon, nagyon szellős, a naptól véd, egyszóval jól kitalálták ezt annak idején.

„Ne ölj meg, Csabi!”

– Nagyon hamar vettem egy saját lovat, négyéves arab ló volt, amikor hozzám került, gondolkoztam rajta, hogy milyen nevet adjak neki. Még elég játékos volt, az arab ló hatéves koráig csikó állítólag, s próbálgattam neki komolyabb neveket, hogy Villám, Vihar, de ezeket félretettem, s a Csaba név szimpatikus lett, azt Csabinak is lehet becézni. Azután egyre

A Szent Anna-réten

átvétel

jobban beleszerettem, rájöttem, hogy mi az, amit nagyon jól tud csinálni, s azokat elkezdtem vele gyakorolni. Mire elérte a tizenkét éves kort, nagyon meg is nyugodott, s mondhatni, hogy bármilyen helyzetet jól elviselt. Lehetett az ágyúörgés egy hagyományörző bemutatón, vagy akár a füle mellett is elshíthették a puskát. Amikor átkeltünk a zúgó Maroson, úgy lépett bele a folyóba, mintha egy pocsolóba lépne, vagy zöld gyepra lépne rá az aszfaltról. Egyszer mégis balesetet szenvedtem vele. Csabinak lett egy betegsége, valamilyen agyvelőgyulladás, amely végtagjainak a bénulására vezetett, de én akkor ezt még nem tudtam, s valószínűnek tartom, hogy már az is annak az előzménye lehetett, hogy lépésben is elesett olykor. Hát, már az idősebb kora felé történt, hogy rajta ültem pont, s valahogy én sem figyeltem, mivel lépésben voltunk, semmi akció nem történt. Felállt velem, s benn maradt a kengyelben a lábam, pedig álltam, de hiába, elrántott, s akkor hanyatt dőltem, ő pedig megijedt ettől a helyzettől. Amúgy a ló menekülő állat, nem tudja azt, hogy én a kengyelbe hogyan ragadok bele, azt gondolhatja, hogy a gazdája bajban van, s ha arrébb szalad, akkor ez a baj megoldódik. De nem így történt ebben az esetben, jó néhány száz métert húzhatott, a patkók csattogtak a fejem mellett, volt, hogy próbáltam elérni a kantárt, de nem tudtam, egy arasznyi, ha hiányzott hozzá. Ha a kantárt megfogom, talán meg tudom állítani, de teljes sebességgel vágatott, s onnan alulról nézve azért más kicsit a világ. Kapaszkodtam a kengyelszíjba, hogy ne kerüljek a hátsó paták alá, s eltartott néhány percig, hogy ott voltam a halál szorításában. Akkor jéghideg, fagyos gondolatok fogalmazódtak meg bennem, felmerült az is, hogy be kéne még fejezmem a kazah útról írt naplóm, s ebben a helyzetben, mintha válasz érkezett volna a haláltól, amely valójában a kijózanodás volt: *nem kell*. Sok mindenre ugyanígy rájöttem menet közben, hogy nem kell. És kértem közben a lovamat kétségbeesve: *ne ölj meg, légy szíves, Csabi!* És nem ölt meg végül, bár hét bordám eltört, s ahogy kiszabadultam a kengyelből, rám lépett, s lefixált a talajra. Vágtában hét borda törése, valamint légmellel lett, nehezen kaptam a levegőt egy darabig. De végül is időben kórházba kerültem, kegyelmi időt kaptam. Meg tudtam írni a kazah naplót, s úgy éreztem, hogy ajándékba kaptam az életem hátralevő részét, amellyel akármit kezdek, hiszen ajándék.

Ünnep a Szent Anna-réten

– Készülünk a Szent Anna-réten egy ünnepségre, mert Natália nővér kérései között szerepel az is, hogy a május elsejét a világ győzelmes királynőjének a napjaként ünnepeljük meg. (*A film 2017 tavaszán, május elseje előtt készült, a szerkesztő.*) Sőt, ez a látomás úgy szól, hogy az emberiség valamikor ezt így fogja majd megünnepelni. És ez a kezdeményezés is Magyarországról indul el. Tudjuk, hogy május elseje manapság az ateisták ünnepe, s nincs mögötte se szakrális tartalom, se nemzeti tartalom. De lehet mögötte. Különben Szent József ünnepe is ez, s hát Jézus anyja, Mária az ő felesége volt. Tehát a világ győzelmes királynőjének a

napjaként azt hiszem, hogy elkezdhetjük ünnepelni. Erre készülünk most május elsején, s virágokat ültetnénk ott, ahol Mindszentyék elkezdtek az alapokat lerakni, amíg nem épülhet fel a kápolna.

– Azon a helyen állunk, ahol Mindszentyék idejében elkezdtek az alapokat lerakni. Látható is körülöttünk a régi alap nyoma, ahol, ha a kommunizmus nem akadályozza meg, felépült volna a kápolna. Natália nővér egyik látomásában Jézus azt mondja a nővérnek: *a menyiei Atya örök időktől fogva ezt a helyet szánta arra, hogy megtérésre hívja az emberiséget majd abban a korban, amely az a bizonyos, megjövendőlt ezeréves béke*. Sokan tettek azért, hogy ez a hely ne merüljön feledésbe. Mise minden szombaton van itt, remélhetőleg egyre többen fogunk eljönni úgy, hogy itt imádkozunk is. Tehát legyen itt folyamatos, imáságos jelenlét. Natália nővér látomásai szerint Magyarország felemelkedése összefügg ennek a kápolnának a megépülésével. Azt látnunk kell, hogy itt olyan embereknek nem sikerült a kápolna felépítése, mint *Serédi Jusztinián bencés tudós, esztergomi érsek*, vagy utóda, *Mindszenty József biboros-hercegprímás*. Nem az ő szándékaik hiánya miatt, hanem a világtörténelmi események miatt. S érdekes azt is megemlíteni, hogy olyan üzenetek is kapcsolódnak a kápolna felépüléséhez, hogy Magyarország elkerülhette volna a második világháborút, ha időben felépül ez a kápolna. Most pedig, néhány év óta, mióta egyre inkább rebesgetik a hírek egy világháborús veszély lehetőségét, vagy mindenképpen valami nemzetekre szóló tragédia bekövetkeztét az iszlám radikalizmus előretérése miatt, már egyre többen megtapasztalhatunk a bajokból. Azóta újra elkezdett egy csoport foglalkozni ennek a kápolnának a felépítésével.

– Elő lehet és elő is kell vennünk mindazt, ami minket, magyarokat azzá tett, ami voltunk, akik az őseink voltak. Ez nem azt jelenti, hogy most jurtákat fogunk építeni, s jelképesen értve most mindenki abban fog lakni. Nemezszer hallom azt a mondatot, hogy vissza akarjátok hozni a múltat. Nem. A múltból a hitet, a hozzáállást és a jellemet szeretnénk visszahozni. Meg lehet azt tanulni, hogyan álljunk hozzá ehhez az egész mostani világhoz. A kazahok mintája az élő példa arra, hogy igenis lehet csinálni. Hogy Magyarország azzá válhasson újra, amivé önfenntartása érdekében válnia kell.

(Összeállította: Sággy Ildikó) ♦♦

LEXIKON: *Chemez Árpád* (Nemeskajal, 1921 – Biatorbágy, 2017) festő, népi faragó, néprajzgyűjtő, rajztanár (*Chemez Farkas nagypapa, a szerkesztő*). Gyermekkorában élt Nemeskajalon, Pozsonyban és Galántán. A budai tanítóképzőt végezte el, négy idegen nyelven beszélt. A Magyar Hadsereg tagja lett, rádiós volt. Művészeti tanulmányait 1950-ben a Magyar Képzőművészeti Főiskolán kezdte festőszakon. Elsőéves hallgatóként Barcsay Jenő tanáregédjének választották. A főiskolára együtt járt többek között Kondor Bélával és Hincz Gyulával. Tanulmányait politikai okok miatt nem fejezhette be (elmondása szerint marxista filozófia tanárával több ízben is konfliktusba keveredett). Ezt követően Barcsay többször látogatta Kodály köröndi lakásán, barátságba kerültek. 1952 és 1956 között a Pécsi Tanárképző Főiskolát végezte el, s ekkor a festőművészi diplomát is megkapta. Sokat költöztek családjával. 1956-ban Sátorhelyen a forradalmi tanács elnökének választották, emiatt elvesztette állását, s rendőri felügyelet alá helyezték. 1956 óta kiállító művész. Részt vett a keszthelyi és a szentendrei művésztelep munkájában. Inspirációjában, motívumkincsében, leegyszerűsített formavilágában vállaltan népi indíttatású. Konstruktív szerkezetű képeire nagy hatással volt Barcsay Jenő munkássága. Ő maga népi konstruktivizmusnak nevezte festményeit. Élete derekán, amikor a legjobb képeit festette, úgy érezte, olyan tűz égeti, amely felemészti, s egy évtizednél nem élne tovább. Eldöntötte, hogy befejezi a festészetet, s családjára több időt fordít. Belefogott a népi faragásba. Fa-, csont- és szarufaragásokat készített, s faragásaival népművészeti kiállításokon sikereket ért el. 1960-tól Biatorbágyon élt. A 60-as évektől gyűjtőmunkába is kezdett. Néprajzi gyűjteményén kívül ásványokat és régiségeket gyűjtött, ezen belül középkori és népvándorlás kori használati eszközöket, tárgyakat. Gross Arnolddal ásványbörzén ismerkedett meg, majd barátság szövődött köztük. Első, egyéni bemutatkozására csak 1972-ben került sor, majd a Pest megyei csoportos tárlatok állandó részvevője lett.

„Begyűtt Jézus a házámba”

Erdélyi Zsuzsanna Néprajzi Gyűjteménye Esztergomban

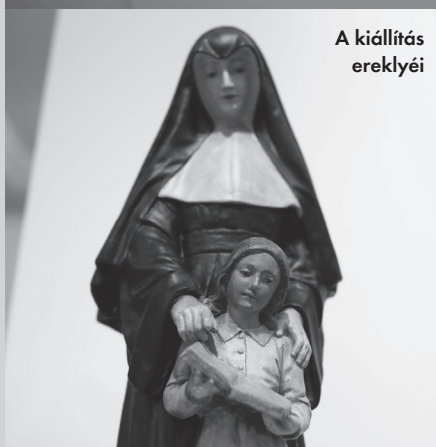

Erdélyi Zsuzsanna

Állandó kiállítás nyílt Erdélyi Zsuzsanna népi vallásos gyűjteményéből Esztergomban, a *Keresztény Múzeumban*. A *Begyűtt Jézus a házámba* című tárlat korábban a Pesti Vigadóban mutatkozott be a Magyar Művészeti Akadémia rendezésében. A záróünnepségen jelentették be, hogy a kiállítás létrehozójáról, a két éve elhunyt Erdélyi Zsuzsannáról nevezik el a Keresztény Múzeum népi vallásosság gyűjteményét, amely dr. Erdő Péter bíboros, prímás, esztergombudapesti érsek támogatásával most állandó kiállítóhelyet kapott a *Szent Adalbert Központ* épületében.

Erdélyi Zsuzsanna művészeti író, néprajztudós és Bálint Sándor néprajzkutató javaslatára Lékai László bíboros, esztergomi érsek 1980-ban hirdetett országos gyűjtést, hogy közadakozásból létrehozza a népi vallásosság tárgyainak gyűjteményét. Erre a felhívásra több ezer felajánlás érkezett, de harmincöt évnek kellett eltelnie, míg az összegyűlt anyagból az első, áttekintő bemutatásra sor kerülhetett. Erdélyi Zsuzsanna a szakrális szövegfoklórrel és a népköltészet szimbolikájával foglalkozott néprajzkutatóként. 1968-ban hallott először archaikus, népi imádságot egy nagyberényi asszonytól. Ettől fogva haláláig ezt a középkori eredetű szöveghagyományt, a népi Mária-költészetet, a szóbeliség és az írásbeliség kapcsolatát meg a népi vallásosságot kutatta. Több tízezer szöveget gyűjtött.

A kiállítás ereklyéi

A tárlattal új korszak kezdődött, ez a gyűjtés ugyanis létezésük utolsó pillanataiban mentette meg a keresztény hétköznapi élet tárgyi emlékeit. Az Esztergomba éveken át érkező több ezer felajánlott tárgy szemlélteti, hogy a nyolcvanas évek katolikus falusi és városi társadalmának tagjai mit gondolnak saját és ősük vallásosságáról.

A mintegy ezer tárgyat bemutató kiállítás tematikus sarkai a betlehemállítás szokását, a lourdes-i Szűzanya kultuszát és a régi lakások jellegzetes, szent sarkának kialakítását idézik fel. A tárlat ősünk mindennapi hitéletébe

nyújt betekintést a Keresztény Múzeum népi vallásosság gyűjteményének tárgyai segítségével. A megnyitón *Kontsek Ildikó* művészettörténész, a Keresztény Múzeum igazgatója az anyagot bemutatva elmondta, hogy a mintegy ezer tárgyat felvonultató kiállításon szobrok, imakönyvek, szentképek, rózsafüzérek, apácamunkák, textíliák és szenteltvíztartók láthatók. *Soós Sándor*, a gyűjteményt gondozó néprajzkutató, muzeológus a gyűjtemény tárgyait sorra véve elmondta, hogy az összeállítás nemcsak a népi vallásos élet emlékeit reprezentálja, hanem ennél tágabb „lelki-tárgyi világot őriz”, a teljes magyarországi vallásos élet egyedülálló gyűjteménye. A tárlaton a népi vallásosság tárgyai mellett multimédiás állomásokon hangfelvételek, képek és szövegek mutatják be Erdélyi Zsuzsanna életét és munkásságát. Virtuálisan lapozható egy zárandokvezető emlékkönyve, hallható a búcsúok éneke és néhány archaikus imádság is.

A Keresztény Múzeum *Erdélyi Zsuzsanna Néprajzi Gyűjteményének* állandó kiállítása 2017. május 26-án nyílt meg a nagyközönség előtt, s azóta díjmentesen látogatható minden pénteken, szombaton és vasárnap 9–16 óra között. ♣

(A szerző Erdélyi Zsuzsanna
Néprajzi Gyűjteménye egy ponyvájának
szimbolikájáról című előadásából.)

A rendkívül gazdag anyag módszeres feldolgozása során a több száz ponyvanyomtatvány között találtam rá egy kiadványra, amelyben az első vers a *Názáreti Jézuska kis rózsakeresztjének éneke* címet viseli. Előadásomban e szöveg gazdag tartalmú, sokágú örökségét szintetizáló szimbólumának, a kis Jézus rózsakeresztjének forrásvidékét vázolom fel.

A ponyva Nagykanizsán, az egykori Mariánus Ferences Provincia Nyomdájában 1862-ben jelent meg, szerzője M. T. monogrammal van jelölve. Három verset tartalmaz, amelyek a vallásos népköltészet három műfaját reprezentálják. Az általam vizsgálandó első szöveg ismert dallamra énekelhető vallásos ének, a második a megváltó Krisztust dicsérő, anafóris jellegű imádság, a harmadik pedig a fájdalmas szűzhöz szóló áldást kérő fohász. Az érdelemgazdag három textus a ponyvairodalomban gyakran megjelenő szent történetet tematizálja, s egymásutániségében sajátos szemlélettel értelmezi is, azaz a keresztalálra gyermekkorától örömmel készülő Jézust megváltó haláláért dicséret és hála illeti, akárcsak édesanyját, Máriát is, aki éppen az együtt szenvedés miatt lehet a legfőbb közbenjárónk, bajainkban társunk. A vallásos ponyvákra jellemző az a törekvés, hogy a tartalmakat megérthetővé, de mindenekelőtt átélhetővé tegyék. Így segítik a szenvedő és megváltó Krisztussal és édesanyjával való lélekazonosulást, így kapcsolják össze az evangéliumit és a személyest, s emelik az emberi életet krisztusi fénybe, egy másik dimenzióba, hogy segítsenek a nehézségek Krisztusért való derűs elviselését. Ezt szolgálják mindhárom szöveg nyelvi és stilisztikai megoldásai és eszközei, a magyar lelkiségnek annyira megfelelő képgazdag megfogalmazásai. Az első soronként hét szótagos, négy-három ütemelosztású, magyaros verselésű ének így hangzik:

*A názáreti Jézuska kis rózsakeresztjének éneke (Nóta tizennégy esztendő korában):
Jézus gyermekkorában, / Názáret városában,
/ faragcsált Szent Józseffel, / kedves nevelőjével. // Örvend lelke Józsefnek, / az isteni gyermeknek, / álmélkodván így szóla: / szerelmes kis Jézuska. // Mennyből örömmel nézték, / kis Jézust körbevették, / két rózsaszárnyú angyal / mosolygott, mint a hajnal. // Egy lombos pálmájának / tövében egy kis háznak / kebléből szűzanyának / szent gondolatok szállnak. // Elkészült a szent munka, / a kis rózsafa keresztfa, / Jézus, mint a méhecske, / szűz anyjához szállt vele. // Piros arcán mosolya, / a megváltás angyala, / nagy örömmel mutatta: / nézd, szűzanyám, keresztfa. // Mondja a Szűz Mária: / Lelkem szép menny-*

SOÓS SÁNDOR

„Ne feledd Jézusnak
rózsakeresztfáját!”

országa, / mit jelent e keresztfa? / s a kis Jézust megsókolta. // Jézus anyját öleli, / édes csókkal illeti. / Kedves Anyám, megmondjam, / ez az én halálágyam. // Ezt hallván a Szűzanya, / megdőbbsen fájdalomában, / Jézust keblére zárta, / könnyeivel áztatta. // Az ég két boltozatján / feltetszett egy szívárvány. / Mosolygási valának / a mennyei Atyának.

A kereszténység Erdélyi Zsuzsa szavaival szólva szintetikus vallás. Számos elemet vett át és olvasztott magába megelőző korok hit- és hiedelemanyagából. Ősi napkultuszok jelképeit, egyes keleti vallások dualisztikus képzetait, az ószövetségi zsidóság ösközösségi, potemisztikus emlékeit, a hellenisztikus misztériumvallások meghaló és feltámadó istenségeinek kultuszát. Messze időkbé nyúló motívumok visszatérő elemeként ágyazódtak be a keresztény jelkép- és motívumrendszerbe, s annak révén az egyes népek költészetébe. Szervesültek a néplélek jellemzőit, világlátást és viláértelmezést valló sajátos motívumkinccsével, jelrendszerével. A kép, a szimbólum, a metafora a vallásnak és a költészetnek is egyetlen lehetséges, a végső titkot megközelíteni tudó beszédmódja. Bennük idők és kultúrák szellemi spirituális tudása összegződik különös hajszáleresség révén. Olyan mély rétegek épülnek egymásra, amelyek egykor a közösség kollektív tudását sűrítették, de manapság sokszor megfejtésre várnak.

Ilyen gazdag tartalmú, mély gyökerű szimbólum versünkben a *rózsafakereszt*. Miért éppen rózsafakeresztet farag a gyermek Jézus? A szimbólum elemeinek (rózsa, fa, kereszt) művelődési és kultúrtörténeti jelenségeit szeretőgazó szakirodalom- és tudományterület tárja fel. Ám a vallásos népköltészet szimbólumképzésénél számolni kell azzal a lelkiségi hatással, kegyességi háttérrel is, amely szá-

mos csatornán, a vízjel finomságával ivódik bele a hívő nép lelkébe, alakítja a tudat- és képzettartalmait, s lenyomatként egy-egy képben, szimbólumban vallja meg magát, hozza felszínre a lélekben megfogant tudást. Ilyen eleven hatású volt a ferences lelkiség, amely hitbéli élményt és verbális eszköztárat, kifejezésformát alakított ki a XIII. századtól hazánkban is. Assisi Szent Ferenc intuitív meglátásait, amelyeket végrendeletében szinte új kinyilatkoztatásoknak mond, a nagy, ferences teológusok emelték később teológiai rangra. E sajátos, ferenci világlátásnak a kiindulópontja a megtestesülés, amelynek minden alárendeltetett. E gondolat szerint Isten tervében előbb van karácsony, mint teremtés, vagyis a megtestesülés a teremtésnek a célja és értelme. Isten a bűnbeeséstől függetlenül is elküldte volna Fiát, hogy benne mutassa meg arcát. Ezért neki egy csodálatos világot teremtett, amelyben, ahogy Ferenc *A Nap himnuszában* is, semminek sem volt romboló jellege, a bűnbeesés előtt még a rózsának sem volt tövise. Szent Fiához méltó asszonyt teremtett, a bűn nélkül fogantatott édesanyját, a tövis nélküli legszebb rózsát, Szent Ferenc szavaival, aki testvérükké szülte a fölséges urat, s földi édesanyaként szerető családban nevelte. A názáreti család minden család mintája lett. Fiával együtt szenvedett, s fia fájdalmát maga is elsírta. Tehát e két sarokpont, a Humanitas Christi, a földreszállás eszmevilága és a passziomisztika, a ferences rend legsajátosabb gazdagsága lett. E két gondolat hozta közel a hívő néphez az Isten létére emberként élő Krisztust, s tudta bevonni az egyéni keresztutat égi fényvel, érdem- és kegyelemszerző erővel. E két gondolat nagy sikerű munkákban, hódolórend és szónokok révén jutott el és hatott a népi vallásosságra és költészetre. Meg

kell említeni a kapucinus Martin von Cochem *Das grosse Leben Christi* 1677-ben megjelent művét, amelynek cseh nyelvű változatát ültette magyarrá a nagyszombati klarissza apáca, Újfalusi Judit *Makula nélkül való tükör* című írásában. Kopcsányi Márton 1631-es műve *A boldogságos Szűz Mária élete* és a háromszáz évvel ezelőtt született Terék József kétkötetes, hatalmas munkája, *A boldogságos Szűz Mária tizenkét csillagú koronája*.

A franciskánus lelkiségnek e művekben is megjelenő hatását viseli magán a ferences nyomdában megjelent verstünk téma- és kifejezésvilága. A szent családban élő, az ácsmesterséget apjától tanuló gyermek Jézus maga faragta rózsakeresztfája szenvedését elővételezi ebben a ferences kontextusban. Bálint Sándor említi a gyermek Jézus néhány sajátos, ritka ábrázolását, amelyben a megtestesülés és a keresztalál dogmatikai összefüggéseit tárták fel. Már az Arany-legendában, a

Három királyokat vezérlő csillagban a kis Jézus kereszttel, fején töviskoronával tűnik fel. Szent Brigitta látomása szerint Mária varr, mellette a kis Jézus olvasgat, hátul pedig két angyal hozza a kinszenvedés eszközeit. E látomást ekképpen idézi a *Makula nélkül való tükör*: miként a kis Jézus jászolban feküdt, s az angyalok eljöttek és a keresztjét hozták, ő kezecskéit kinyújtotta, s örömmel megölelve mondotta, *örömet fogadlak téged, ó szent kereszt, akit az én Atyám küldött nékem*. A barokk kori ábrázolásokon az alvó Jézuska mellett megjelenik a halálfej és az Evangéliumban ismert kízóeszközök, vagy ismert a keresztény alvó kisdéd és a keresztjét vállán hordozó gyermek Jézus ábrázolása is.

A rózsza gazdag tartalmú szimbólum a ferences misztikában is. A tövis nélküli rózsza a büntelenség jelképe. Egy legenda szerint a kísértéstől szenvedő Ferenc egy rózsabokorba vetette magát, amelytől a Szent érintése nyomán lehulltak a tövissek. Ilyen rózsák teremnek ma is az assisi Angyalos Boldogasszony kolostor kertjében. A ferences Boneventura Máriát nevezi tövis nélküli rózsának, a bűn nélkül, szeplőtelenül fogantatott legszebb virágnak, amelyből élet fakadt, a rózsabimbó, vagyis Krisztus, aki a virágnak virága. Érthető, hogy a rózsza így élet- és életfaszimbólum is.

A középkori gondolkodás végleg összekapcsolta az élet fáját Krisztus kereszttel, hiszen az emberiség Krisztus keresztalálával kapta meg az örökéletet. Krisztus életfája így a leghatalmasabb jelkép. Egyszer az élet, s egyszer, mint a halál fája. Egyszerre jelkép és valóság, amelyet Boneventura teológiai tömörséggel így nevezett: *Lignum vitae, Arbor vitae, vagyis élő fa és kivágott fa, holt fa, az élet fája*. Ikonkereszt és növényi mintákkal övezett életfa, amelynek Krisztusa Ferenchez szólt, s feladatot bízott rá: *Menj és állítsd helyre házamat, mert mint látod, roskadozik!* Külön érdekesség, hogy a kereszténység életfakeresztjén általában szőlő, de néha rózsza is terem. A rózsza hívő magyar népünk számára is kedves virág, különféle jelentéseket tulajdonítottak a színeknek, szirmai számának. A rózsza szimbolikáját erősítette sok, népszerű imádságos könyv is, a kedvelt, sok kiadást megélt *Ferences jóillatú rózsáskert, vagy rózsabimbó*, illetve maga a rózsafüzér imádsága is. Érdekes, ahogy a rózsza szimbólumának és Mária alakjának összekapcsolása magyarázza, hogy a rózsafüzér-imádságban az *Üdvözlégyek* megszámlálására használt lánc eredetileg összepréselt rózsaszirmokból készült. A rózsakereszt ferences vallásokat is összesűrítő szimbóluma a népi vallásos költészetben nemegyszer megjelenik. Varga Lajos, a neves szent ember verses szentírásában külön fejezetet szánt a rózsakeresztnek. Szimbolikáját tovább értelmezi, s eredetlegendát is kapcsolt hozzá a tuskés rózsáról, a csipkebokról. A mű számos pontján kimutatható,

hogy az egykori, karmelita szerzetes hatalmas munkájára kétségtelenül nagy hatással volt a ferences vallásosság is. A verses Szentírás huszonegyedik éneke szól a rózsafakeresztéről. Idézem:

Egykor, egy szép napon, kis Názáretben, / a szent Szűzanyának virágos kertjében / két rózsabokor volt. Az egyik hófehér, / a másik, mint a hajnal, mint a kiömlő vér. / Már kora tavasszal illatozva virult, / a két rózsabokor egymásra ráborult. / Oly örömet lelte ebben Szűz Mária, / mivel ez volt neki kedvenc szép virága. / Egyik reggel kinyílt a kiskert ajtaja, / s azon, mint a kelő nap aranyos sugára, / a megváltó gyermek Jézus hófehér köntösben / belépett, kis fűrészt tartva kezében. / Nagy hirtelenséggel a bokornál termett, / s azokról egy-egy kis ágacskát lemetszett. / Kis kezeivel az üdvözítő gyermek / csinált azokból egy picinyke keresztet. / Aztán letépett két kis rózsaszálát, / egy hófehéret és egy vérpirosat. / Mindkettőnek lombját mellé illesztette, / s azzal a keresztet felékesítette. / Azzal a szobába gyorsan besietett, / Édesanyjának átnyújtá a kicsiny keresztet / és így szólt: Jó anyám, nézd mit csináltam, / Jel ez, egykor az én halálos ágyam. / Nézd itt e két rózsát, ez példáz téged. / Lombja és bimbója jelképez engemet. / Olyan vagy, mint fehér, ártatlan rózsaszál, / amelyre az égből tiszta gyöngyharmat száll. / De ha a keresztben leszek én áldozat, / midőn majd rád ömlik rólam a vérpatak, / olyan leszel, mint a hajnal piros rózsza, / rád borul majd a bánat tengernyi hulláma. / Egykor mindkettőnknek ily gyászos sorsa lesz, / de kedves Szűzanyám, ó, kérlek, ne könnyezz. / Nézd e kis keresztet és vedd kezedbe, / ott az erdőszélen szúrd azt a földbe. / Ez ott gyökeret hajt, ha él másik tavaszt, / rajta zöld lombokat és virágot fakaszt. / Illatos és halvány lesz a virág rajta, / ágai sok sebző tövissel takarva, / mely emlékeztet az emberi életre, / mely kevés rózsával és tövissel telve. / Mária követi fia akarát / és földbe plántálja a kicsiny keresztjét. / Ez idő múltával zöld lombot fakasztott, / és rajta illatos, halvány virág nyílt. / Fáján sűrű, hegyes tövissek teremtettek, / amely példázza az emberi életet. / Lehet ily fát látni hegyeken, erdőkön, / találkozatsz vele réteken és mezőkön, / ismered nagyon jól, csipkefa a neve, / és ezen fácskának ez volt eredete. / Barátom, ha meglátsz ily csipkefát, / ne feledd Jézusnak rózsakeresztfáját.

S ehhez csak annyit szeretnék hozzátenni, hogy teljesen véletlen egybeesés, de ma (az előadás elhangzása napján) a Szent Kereszt felmagasztalásának ünnepe van. Köszönöm.

(Elhangzott az „és legyenek jelek” című, *Népművészetünk jelképei és jelképrendszerei* MMA- konferencia előadásaként 2016. szeptember 14-én a Pesti Vigadóban.)

LEXIKON: Erdélyi Zsuzsanna

(Dobozó Elemérné, Komárom, 1921 – Budapest, 2015) a Nemzet Művésze címmel kitüntetett, Kossuth-díjas, magyar néprajztudós, folklorista. A Magyar Művészeti Akadémia Népművészeti, Néprajzi Tagozatának tagja (2002). Nagyjapja Erdélyi János (1814–1868) író, irodalomtörténész, filozófus. 1931 és 1942 között a Fővárosi Zeneiskola zongoraszakán tanult, majd a budapesti egyetem magyar–olasz–filozófia szakjain folytatott tanulmányokat. 1943-ban beiratkozott a Római Egyetemre. 1944 és 1948 között a Külügyminisztérium sajtóosztályán volt diplomata, de politikai okokból elbocsátották. 1953 és 1963 között a Művelődéstudományi Minisztérium népzenei kutatócsoportjában, 1964 és 1971 között a Néprajzi Múzeum népzenei osztályán dolgozott. 1971 és 1987 között a Magyar Tudományos Akadémia Néprajzi Kutatócsoportjának lett munkatársa. 1987-ben nyugdíjba vonult, emellett 1987 és 1990 között a Filozófiai Intézet tudományos munkatársaként működött. 2001-től a Szent István Akadémia, 2002-től a Magyar Művészeti Akadémia tagja. Kilencvenéves korában érte a halál. Római katolikus vallású volt, szakrális szövegfolkloristával, a népköltészet szimbolikájával foglalkozott (*Ethnographia*, 1961). 1968-ban hallott először archaikus, népi imádságot a nagyberényi Babos Jánosné Ruzics Rozáliától, azóta ezt a középkori eredetű szöveg hagyományt, a népi Mária-költészetet, a szóbeliség és az írásbeliség kapcsolatát és a népi vallásosságot kutatta. Több tízezer szöveget gyűjtött. 1980-ban Esztergomban létrehozta a népi vallásosság gyűjteményét. Legfontosabb díjai: Népművészeti Európa-díj (1983); Stephanus-díj (1993); Bethlen Gábor-díj (1996); Giuseppe Pitre–Salomone Marino-díj (1996); Magyar Örökség díj (1998); A Magyar Művészeti Akadémia aranyéme (2001); Kossuth-díj (2001); Prima díj (2005); Hazám-díj (2009); A Magyar Érdemrend középkeresztje a csillaggal (2013); A Nemzet Művésze (2014).

„A SPORTOT CSAK NEMZETI ALAPON LEHET ÜZNI”

Orbán Viktor miniszterelnök gondolataiból a 2017-es vizes vébé előkészítése kapcsán

Ezt még Barcelonában, 2013. július 19-én, mondhatni definícióként fogalmazta meg miniszterelnökünk, *Orbán Viktor*, amikor a magyar pályázat prezentációját követően hivatalosan bejelentették, hogy Budapest nyerte el a 2021-es vizes világbajnokság rendezési jogát. A Kossuth Rádió riporterének adott interjúban a miniszterelnök akkor így folytatta:

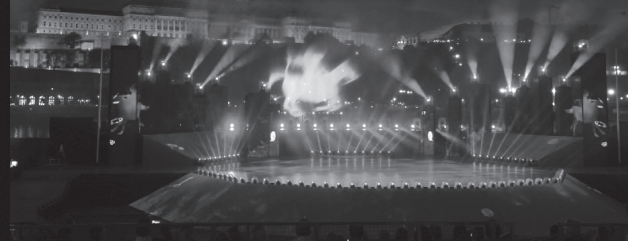
„Olyan rendezvényt hozunk majd tető alá, amelyet Magyarország még sosem rendezett, hiszen ilyen léptékű sportrendezvény még sosem volt Magyarországon. Tehát olyan lécet kell átugranunk, amelyről azt gondoljuk, hogy *át tudjuk* ugrani. És a világ is ezt gondolja rólunk: kétszázhárom tagszervezete van a Nemzetközi Úszó Szövetségnek, s ők mind bizalmat szavaztak Magyarországnak.”

Azután az MTV sportriporterével beszélgetve ugyan ezen alkalommal így folytatta:

„Próbálok meggyőzni a magyarokat arról – talán nem eredménytelenül –, hogy sportot csak nemzeti alapon lehet üzni, sportról csak nemzeti alapon lehet gondolkodni. Mindegy, hogy kinek hova húz a szíve, mindegy, hogy az előző választáson vagy épp a következőn hova szavazott vagy szavaz, amikor arról van szó, hogy nemzeti színekért kell indulnia egy magyar versenyzőnek, akkor mögötte az egész országnak ott kell lennie. A sport olyan terület, amelyet csak nemzeti alapon lehet művelni, s ilyen a tudomány is, a kultúra is. Ez a három terület, amelyen keresztül a magyarok leginkább ki tudják fejezni azt a zsenialitást, amely szerintem bennük van. Nem véletlen, hogy e három területen világra szóló eredményeket értünk el, ezért ezekben feltétlenül támogatnunk kell egymást. Függetlenül attól, hogy éppen ki van kormányon, ki van ellenzékben, s ki mit gondol ideológiai kérdésekről, amikor sportról, tudományról, kultúráról, nemzetéről van szó, akkor fel kell zárkóznunk, hogy együtt tudjunk nagy dolgokat elérni.”

„Az olimpiai aranyérem mögött sok ezer, sportáganként változó módon, esetleg több tízezer fiatal is ott van. A stadionokat, úszólétesítményeket, medencéket, birkózócsarnokokat látszólag a sportolóknak építjük, hiszen ők használják, de legalább olyan fontos része ezeknek a létesítményeknek *a lelátó*. Ott ülünk mi, s mi többen

Képek a 17. FINA Világbajnokság nyitóünnepségéről és zárógálájáról: a megnyitó showműsora a Dunán, a Lánchíd pesti hídfőjénél uszályokból kialakított vízi színpadon zajlott, a záróeseményeket a Papp László Budapest Sportarénában tartották

vagyunk, mint a sportolók. Ezek a létesítmények tehát nemcsak az élsport szűk csoportjához tartoznak, nemcsak nekik jönnek létre, hanem mindannyiunknak, akik azért megyünk ki oda, hogy a jobbik énünkre ismerjünk, amikor ők ott versenyeznek. Azt gondolom, hogy az ilyen beruházásokat nemcsak számsorokon keresztül kell tekinteni – fontos, hogy így is megtérüljenek, hiszen a modern világban pénz és gazdaság nélkül semmi sem működik –, de túl kell látnunk a pénzen meg a gazdaságon, s fel kell ismernünk egy-egy ilyen rendezvény mögött azt, ahogyan egy nemzet közös célokért képes együttműködni, s amelynek önmagában, a pénztől függetlenül, felbecsülhetetlen értéke van.”

A 2017-es vizes vébét eredetileg a mexikói Guadalajara rendezte volna, ám 2015 márciusában, amikor Mexikó visszalépett, az addig 2021-es vebérendező Magyarország vállalta el a 2017-es világbajnokság rendezését, rendkívüli feladatok megoldását is vállalva egyúttal ezzel. Olyan beruházások mellett kellett ezután dönteni – hogy csak a legnagyobbakat említsük –, mint a *Duna Aréna* építése, az Aréna melletti *Dagály-strand* felújítása, a margitszigeti *Hajós Alfréd-uszoda*, a *Császár-Komjádi-uszoda* felújítása, a Batthyány téri ugrótorony építése, a *Margitsziget* rekonstrukciója, az egyéb fővárosi felújításokról már nem is beszélve. A mostani úszó világbajnokság támogatóinak, szervezőinek 2015 márciusában Budapesten tartott megbeszélésén Orbán Viktor mindezekről részletesen tájékoztatta az érdekelteket, hozzáfűzve az alábbi, elvi megállapításokat:

„Az úszás minden magyarnak a szíve közepe... Ezért az úszóvébé az olyan vereséghez szoktatott ország számára, mint a miénk, nagyon is fontos, s minden, ami a világ élére repít bennünket, s a legjobbaknak mutat minket, pozitív életérzést kölcsönöz az embereknek. Kevés dologról tudunk ilyet mondani, az úszás kétségkívül ilyen terület, s ez messze túlmutat azon, hogy az ötvenméteres medencének az egyik oldaláról ki jut át leggyorsabban a másikra. A magyaroknak mindez ennél sokkal jelentősebb: önbecsülés, önértékelés, dicsőség, más területeken elszenvedett vereségek kompenzálása, hiszen az úszás az élsportjaink közül az egyik legsikeresebb. De mindezek mellett is azt szeretném, ha vilá-

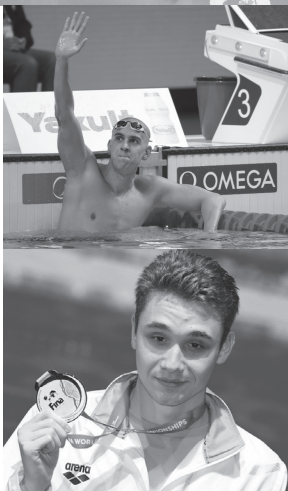
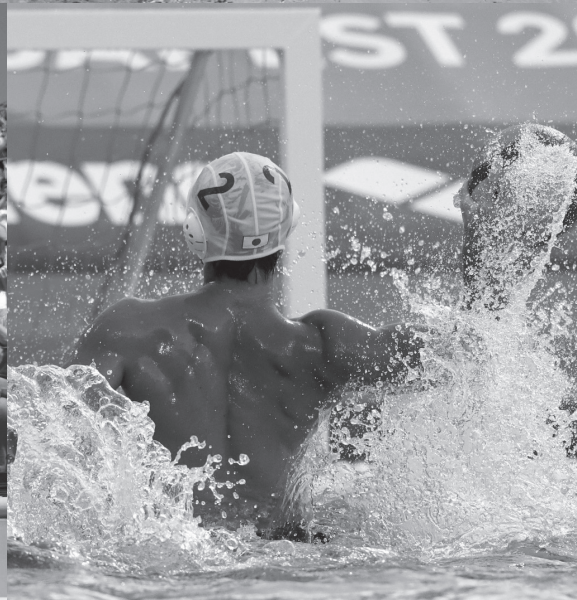
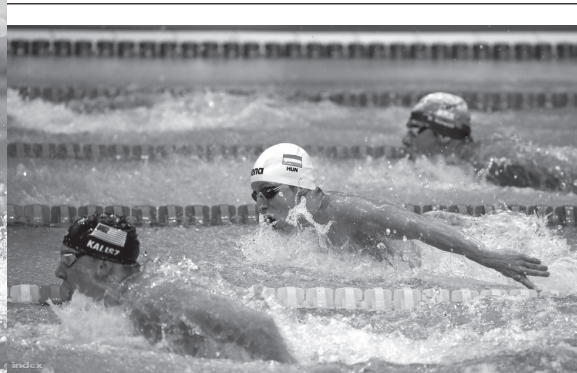
gosan látnák, hogy amit most csinálunk, az nem csak az úszásról szól... Olyan város, mint Budapest, kevés van a világon. Budapest a legjobban eladható magyar termék – ha szabad így fogalmaznom – turisztikailag és üzletileg is, s hozni kell Magyarországra a rendezvényeket annak érdekében, hogy azokból újabb és újabb látogatók és turisták, befektetők és konferenciák jöjjenek a későbbiekben... Tehát történelmi vállalkozásnak is részesei vagyunk, hogy a nemzet fővárosát Európa egyik legkedveltebb és legnépszerűbb városává tegyük. Ebben az összefüggésben is javaslom értelmezni mindazt, amire közösen vállalkozunk.”

A *Dagály Uszodaközpont* alapkövetésénél, 2015. május 15-én avatóbeszédében a miniszterelnök e szavakkal méltatta élsportolóinkat:

„A magyar úszósikerekhez méltó helyszín lesz ez. Méltó Egerszegi Krisztina, Darnyi Tamás, Hosszú Katinka, Gyurta Dániel vagy éppen Kemény Dénes és Kásás Tamás életművéhez... Első helyen a magyar úszósportnak kell köszönetet mondanunk. Lehetne itt akármilyen kormány, akármilyen briliáns polgármester, bármilyen zseniális, kerületi vezető, sőt, még akármilyen úszósövetségi vezető is, ha nem állna ott mögöttünk az a temérdek siker, munka, nemzetközi elismertség, amelyet a magyar úszók és vízilabdázók szereztek hazánknak. Ez a döntő érvünk, mindig is ez volt, s ez most is a döntő érvünk, amiért vállalkoztunk a világbajnokság megrendezésére... Amikor a magyar kormány sport melletti elkötelezettségéről szólunk, akkor a magyar jövőről beszélünk, akkor a gyerekeinkről beszélünk, az unokáinkról beszélünk, azokról a magyarokról, akik itt fognak élni akkor is, amikor mi már nem leszünk. Bolond világban élünk, nem könnyű jól nevelni a fiatalokat, s meggyőződésem, hogy az egyetlen, biztos nevelési módszer, amely segít abban, hogy a fiatal nemzedék sikeres legyen, helyt tudjon állni a világban, az a sport. Ezért az észszerűség határán belül semmilyen áldozatot nem tagadhatunk meg tőlük, s ezért is volt könnyű döntés, hogy Magyarország kormánya a rendezvény mellé álljon.” ♦♦

(A dokumentumok alapján összeállította: Sággy Ildikó)

Versenyképek
és életképek –
17. FINA
Világbajnokság,
Budapest

KŐ ANDRÁS

VIZES ÜNNEP

A 17. FINA Világbajnokság Magyarországon

Mindenekfelett és mindenek dacára a vizes ünnep – játék és szórakozás. Így összegezhetnénk a budapesti úszó-, műugró- és vízilabda-világbajnokságot. És tegyük hozzá: földgolyónyi játék és szórakozás. Mondhatnánk, hogy még vezércikket is lehetne körmölni belőle, de mintha tiltaná valami furcsa etikett, amely a sportot – úgy, ahogy van – számúzi a lapok hátsó kolumnáira. Holott a sport korántsem lebecsülendő dolog, még ha volt is idő, amikor annak számított. Megegett, hogy Devecseri Gábor, a költő átszólt az utca egyik oldaláról a másikra költőtársának, Zelk Zoltánnak imígyen: „Hogy olvashat valaki Nemzeti Sportot?” Végső vonatkozásaiban a sport semmi esetre sem lebecsülendőbb, mint a politika. Tessék csak visszaemlékezni, hogy hányan ültek a Duna Aréna és a Hajós Alfréd-uszoda tribünjein a budapesti vizes világbajnokságon, nem beszélve a tévénezők millióiról! Valamivel többen, mint amikor a képviselő urak és hölgyek minden témához nyitott szájjal közlitenek a parlament széksoraiban.

Ezzel el is dőlt a meccs – a játék javára. A versenyek alatt kitribliztük a politikát az életünkből, meg azt, ami sandán jár vele (a huhogókat). Az érdekek helyett az érzelmek irányították a napjainkat, valamint a másodpercek és a labda repülése.

Valljuk be, játszani és szurkolni mindig szerettünk! Életünk bonyolult kacskaringói között a játékoság pajzánul mindig ott lapult

velünk. Ha már nem buzog is úgy belőlünk, mint régen, azért hisszük, hogy van még bennünk naivitás, amelynek édestestvére a játék. A vizes sportokban is a tudás és ugyanakkor a véletlen esélye izgatja a nézőt. A kettő keveréke. Az egyik úszó eredményei jobbak, mint a másiké, de mégis ott van a pillanatnyi pillanat, hátha a jobbnak nem jön össze. Ez olyan, mint az élet. Azt bizonyítja, hogy a megszokott, a betáplált tudáson kívül, isten tudja, hogy mi csoda, de kell valami ahhoz, hogy produkálni,

győzni lehessen. Hogy ezt nevezik éppen vizes sikernek? Hogy ez a plusz a sport?

Néhány éve eltávozott költő barátunk, Bella István mondta egy könyvünnepe: „Ha Nyilasiék nyernek egy vébét, írok róluk egy verset.” Majd hozzátette: „A kockázat túl kicsi, az öröm meg túl nagy lenne.” Bella rajongott a sportért. Meggyőződésem, hogy a vizes világbajnokság magyar sikerei láttán verset írna Hosszú Katinkáról, Milák Kristófról, Verrasztó Dávidról, Cseh Lászlóról és a 4x100-as gyorsváltó tagjairól. No meg a hazafias érzelmű publikumról.

Tudom, léteznek káros jelenségek, s emiatt rossz mellékízek – a pénz hatalma és a doping –, amely miatt féltik a profi sport jövőjét. De amíg a világbajnokság földgolyónyi móka, multság és ünnep, addig mindenek ellenére és dacára bizakodjunk abban, hogy a jóslatok nem teljesednek be. Amikor még a politikuskok is a közösség által javasolt gyógymódok közül (vizes sportok) válogatnak. De hát, különben is: itt kell gyorsabbnak lenni a vízben, itt kell szebben ugrani a medencébe, s belőni a gölt a kapuba – mert nem tudhatjuk, mi vár ránk a túlvilágon.

Hogyan írta Zelk Zoltán Egy szurkoló látomása című versében: „...megül a labda a felső sarokban. / És sose hull le onnan!” Ez a vizes világbajnokság nagy reménye is. 🍀

DOBOGÓSOK

A Budapesten és Balatonfüreden rendezett 17. FINA Világbajnokság magyar versenyzőinek érmes helyezései (2017 július 14-től július 30-ig):

200 m női vegyes:	1. Hosszú Katinka – aranyérem
400 m női vegyes:	1. Hosszú Katinka – aranyérem
200 m női hát:	2. Hosszú Katinka – ezüstérem
200 m női pillangó:	3. Hosszú Katinka – bronzérem
100 m férfi pillangó:	2. Milák Kristóf – ezüstérem
400 m férfi vegyes:	2. Verrasztó Dávid – ezüstérem
200 m férfi pillangó:	2. Cseh László – ezüstérem
Vízilabda (férfiak):	2. Magyarország – ezüstérem
4x100 m férfi gyorsváltó:	3. Magyarország – bronzérem
- (Kozma Dominik, Németh Nándor, Holoda Péter, Bohus Richárd)

UGHY SZABINA

Kászoni életképek

Soltész Vince fotóművész kiállításképeiből

Soltész Vince fotográfiáiból *Kászoni életképek* címmel először a kászoni Székely Tájmuzeumban, 2015 tavaszán rendeztek kiállítást, amelyet másfél év múltán a prágai Magyar Intézetben is bemutattak.

Soltész Vince igazi világotutató. Azerbajdzsántól kezdve Calabriáig utazott és dolgozott fotósként, de azt hiszem, hogy a szívének legkedvesebb táj mégiscsak a Kászoni-medence.

Amikor először végignéztam a fotókon, az első, amit érzetem, a magány, az elhagyatottság érzése volt. Magára hagyott tájak és emberek, azonban nem panaszos, kétségbeeséstől vagy haragtól terhelt magányt látunk, hanem bölcs elfogadással, egyfajta derűvel teli magányt. Szinte kivétel nélkül mindenki belenéz a lencsébe. Szomorúság és tisztaság süt ezekből a tekintetekből. Nincs rejtegetnivalójuk, állják egy idegen tekintet vizslatását. De a körülöttük levő részletek, szobabelső és használati tárgyak ugyanilyen kifejezők. A viaszosvászon, a nagykászoni szőttes, a színes nejlonotthonkák, a szentképek, a feszületek és az unokák képei... Megállt az idő ezeken a képeken.

De hol is található a Kászoni-medence? Miért is érezhetjük ezt az elhagyatottságot?

A Kászoni-medence a Keleti-Kárpátok közé ékelődik. Az egyik legkisebb, lakott medencében húzódik meg Kászon, mintegy hétszáz méter tengerszint feletti magasságon. Területe magas hegyekkel körülvárt, háromszázhusz négyzetkilométernyi, dombos-völgyes katlan. Kászon a Csíki- és a Háromszéki-medence falvaitól viszonylag távol esik, s zárt vidéknek mondható, éppen ezért Székelyföld területénél jobban megőrizte hagyományait és sajátos faluképét. Nagy Kászon (Impér, Altí, valamint Feltíz) és Jakabfalva összesen háromszáz lakost számlál.

Soltész Vince 2014-ben kereste fel az ott élőket, s arra kérte őket, hogy meséljenek magukról, meséljenek történeteket a lakhelyükhöz kapcsolódóan. A kiállítás fontos részei a képek alatt elhelyezett rövid interjúk, amelyek az 1910-től 1989-ig tartó időszakról szólnak; szokások és tréfák mellett megismerkedhetünk a háború és a diktatúra nehéz időszakával is. És azóta, mint annyi erdélyi kis falu, magára hagyatottan áll a megmaradásban. A művészi figyelem gyógyító ereje által azonban ez a táj és ezek az emberek és sorsok már nem vesznek el. Bennünk és az örökkévalóban élnek tovább. ♡

LEXIKON: Soltész Vince 1986-ban született Budapesten, ahol jelenleg is él. Felsőfokú tanulmányait a Budapesti Metropolitan Egyetemen végezte. 2014-ben a Magnum fotóügynökség ösztöndíjasaként a bakui, nyári egyetem hallgatója volt. Jelenleg a *Magyar Nemzeti Galéria fotóművésze*. Rendszeresen jár külföldre, kedvelt úti célja Calabria, Azerbajdzsánban és Székelyföld. Utazásainak gazdag fotóanyag lett az eredménye.

Játszva tanulni

A Mozaik Múzeumtúra folytatódik

Újabb múzeumok csatlakoztak 2017 első félévében a *Mozaik Múzeumtúra* programjához. A *Nemzeti Kulturális Alap* támogatásával megvalósuló kezdeményezés célja továbbra is a magyarországi múzeumok népszerűsítése volt a *nyolc és tizenhat év közötti ifjú korosztály* körében. Lássunk jó néhányat a Mozaik Múzeumtúra folytatásából, a tavaszi-nyári események gazdag kínálatából!

Idei újdonsága volt az eseménysorozatnak a tanintézmények közvetlen bevonása a *Felkészítő Szülők Iskolája* közreműködésével. Az iskolákban szervezett játékos vetélkedőkkel és múzeumpedagógiai foglalkozásokkal ismét a múzeumba járás örömeire kívánták felhívni a figyelmet a szervezők.

A Mozaik Múzeumtúra több budapesti, kulturális, oktatási és családi rendezvényen is bemutatkozott, s emellett speciális múzeumtúrákat szerveztek: ilyen például az 1956-os emlékévhöz kapcsolódó program vagy az egynapos város- és múzeumlátogatások. Virtuális téren az online matricagyűjtő játék helyszíni vagy időbeli korlát nélkül folytatódik, mindössze egy okostelefonra és a Mozaik Múzeumtúra alkalmazásra van szükség hozzá. A játék során mintegy négyszáz hazai múzeumot látogathatnak és ismerhetnek meg az érdeklődők, s téma, hely vagy név alapján válogathatnak közöttük.

A fő eseménysorozat, az *országjáró roadshow* 2017 tavaszán hat városba – Egerbe, Sopronba, Szombathelyre, Szolnokra, Szegedre és Veszprémbe – látogatott el egész napos rendezvényekkel.

Az első állomás, *Eger* rögtön kiemelkedően érdekesnek bizonyult a végvári harcok, Gárdonyi és Balassi jegyében. Az *egri várban* a kis múzeubarátok különböző foglalkozásokon vehettek részt, sőt, a Gárdonyi-féle titkosírást is megfejthették. Különleges múzeumi órákon a diákok Balassi Bálint Egerben töltött éveivel ismerkedtek meg, s láthatták, hogyan öltözött fel egy korabeli várvédő. A végvári katonák mindennapjait bemutató foglalkozáson a korabeli várvédők szórakozásaira derült fény (többek között ismerték a malomjátékot, sőt, kártyáztak is). Az ostrom harmincnegyzet napja nevű, stratégiai játékban a diákoknak szükségük volt a történelemtudásukra is, miközben két-két magyar és török csapat küzdött meg az egri várért. Az élvezetes foglalkozásokon túl ismeretterjesztő előadásokat is

hallhattak a résztvevők az egri várról, valamint a korabeli hadviselésről és lőfegyverekről.

A hűség városában, *Sopronban* varázslatos természet, frissen sült kalács és bányakalandok várták az érdeklődőket. A kisebbek maguk készíthették el a húsvéti kalácsot, s egy XIX. századi lakásmúzeumban rejtőző kincsek is feltárultak. Az *Erdészeti Múzeum* ragadozómadár-bemutatója és képzeletbeli dzsungeltúrája vagy a *Gyermekmúzeum* Szent György-legendája további élményeket kínált. A *Központi Bányászati Múzeum* pincéjében valódi miniatűr bánya várta a gyermekeket: a csodaszép Esterházy-palota alatti helyiségbe egy bányacsúszdán lehetett lejutni a zezugos járatokig és a csilléig.

A múzeumtúra *szombathelyi* állomásának különleges helyszíne lett: a Szent Györgynapi vásár a *Vasi Skanzenben*. A különféle foglalkozásokon és bemutatókon kívül külön tárlatvezetés mutatta be a skanzen házait, a szövés, a kötélverés és a fazekasság fortélyait, sőt, Sárkányölő Szent György-maszkok készítésére is volt lehetőség. Az állatkedvelőknek a *Szombathelyi Galamb- és Kisállattenyésztő Egyesület* kedveskedett galambbemutatóval, a helyi, kézműves termékeket pedig meg is lehetett vásárolni. A vásár színpadán huszárbemutató, bábjáték, koncertek és különféle hagyományörző csoportok előadása szórakoztatta a közönséget.

Szolnokon a *Damjanich János Múzeum* volt a Mozaik Múzeumtúra állomása katonai bemutatóval, néptáncal és rockkoncerral a múzeumudvaron. A múzeumi órákon többek között Tajvan történelméről és a teafogyasztás kultúrájáról esett szó. A *Mesélő dobozok* című tárlaton régi rádiókat, televíziókat, magnetofonokat és lemezjátszókat csodálhattak meg a modern technológiához szokott nemzedékek. Emellett volt érdekes gasztrotörténeti előadás is a lovagkor étkezési szokásairól, amely nem csupán a kézzel evés hagyományát jelentette. A különleges fit-kid bemutatón a nézők megismerkedhettek ezzel a kimondottan gyermekek számára kifejlesztett sportággal, amely ötvözi a torna, a ritmikus gimnasztika és a tánc elemeit. A középkori, katonai bemutató a korabeli közelharc rejtelmébe vezette be a látogatókat, s érdekes információkkal szolgált a lovagi kultúráról – kiderült például, hogy nemcsak a férfiak, hanem a hölgyek is nagyon vitézül harcoltak akkoriban. A tizennyolc éven felüli látogatók a vidék remek borait is

megkóstolhatták, a napot pedig szórakoztató koncertek zárták.

A múzeumtúra ötödik állomásán, a napfény városában, *Szegeden* a gyermekeknek többek között a szegedi papucs történetéről és régmúlt korok etikettjéről szerveztek kézműves foglalkozásokat. A színpompás, kézzel hímzett lábbelikről például kiderült, hogy miért is páratlanok: egy kaptafára készültek, tehát nincs külön bal- és jobb lábás papucs. Emellett rendhagyó tárlatvezetések és fizikai kísérletek várták az érdeklődő fiatalokat. Az informatika történetét és vívmányait interaktív, játékos tárlatvezetés mutatta be, amelyből kiderült, hogyan működött a régi időkben egy telefonközpont, s hogy az első (egész szobákat elfoglaló) számítógépek indításához olykor húsz-harminc emberre volt szükség. A kiállítás különterme a számítógépes játékok rajongóinak szolt – számtalan klasszikus játék állt a játszani vágyók rendelkezésére. A *Móra Ferenc Múzeum* időszakos kiállítása, a *PlakArt* Magyarország történelmének fontos eseményeit mutatta be az 1890-es évektől 1956-ig. A plakátok izgalmas bepillantást engedtek a különböző korok életébe: II. József és az unicum történetétől Ferenc Józsefen és az aradi vértanúkon át az 1956-os politikai helyzetig.

A tavaszi roadshow utolsó állomása, a királynék városa, *Veszprém* hasonlóan izgalmas kulturális programokkal várta a gyermekeket és kísérőiket: múzeumi nyílt nap az iskoláknak, rendhagyó tárlatvezetések és szabadtéri, koncerttel egybekötött piknik. A különleges tárlatvezetések közül kiemelkedett például az *Arany-évfordulóra* szervezett kiállítás a *Laczkó Dezső Múzeumban*, Udvardi Erzsébetnek a híres költőnk balladáihoz készített illusztrációival. A balladák világát drámapedagógiai foglalkozás is segítette megismerni. Ugyancsak érdekes volt a Szent László emlékezete című kiállítás, amely sok mindent megmutatott a legendás lovagkirály életéből és a középkori életből. Számtalan, egyéb kiállítás mellett az egyik legszebb helyszín, az *érségi palota* magában is maradandó élmény volt. A városi kultúrséta még a tősgyökeres veszprémieknek is rengeteg új információval szolgált, izgalmas kalandozással a vár ódon épületei és a régi utcák között.

A veszprémi napot követő hétfőgőn további különleges esemény is csatlakozott a tavaszi roadshow lezárásához: *gyereknapon* a Mozaik Múzeumtúra standja két napon át já-

Kecskemét, Cifrapalota

Budapesti, Néprajzi Múzeum

Vasi Skanzen

Szolnok, bajvívóterem

Veszprém, játékok közt

Sopron, vadászati kiállítás

Veszprém

Gárdonyi-Agárd, huszárruhában

tékos foglalkozásokkal várta az érdeklődőket a *Millenárison*.

Nem maradtak el a nyári programok sem: a rendezvény képviseltette magát a minden évben nagy sikerű *Múzeumok Éjszakáján* is a fővárosban, a *Néprajzi Múzeumban*. Volt rendhagyó épülettörténeti vezetés, lány gitármuzsika, a *WindSingers* vokálegyüttes jóvoltából dzsessztörténeti előadás, sőt, a fiatalabb múzeumbarátok szórakoztatására igazi nyomkereső kalandok is.

És hogy a vízparti élmények mellett kulturális örömökben is legyen részünk a nyáron, a *Mozaik Múzeumtúra* és a *Tájak-Korok-Múzeumok Egyesület* szervezésében *Óbuda, Kecskemét, Szentendre, Fonyód* és *Gyenesdiás* múzeumainak hűvös falai között tölthetjük idejüket az érdeklődők. Óbudán többek között a frissen felújított *Vasarely Múzeum*, a gyönyörű *Zichy-kastély* udvara és a *Kassák Múzeum* várta a látogatókat, míg Szentendrán a *Ferenczy Múzeumon* kívül a hajdani *fűrészmalom* épülete is. A hírhős városban, *Kecskeméten* a *Szentháromság temető*, az egykori serház és a Bánk bán írójának, *Katona Józsefnek* az *emlékháza* is szerepelt a programban, továbbá – a reformáció 500 éves jubileumához kapcsolódóan – a *Ráday Múzeum* is. Természetesen nyáron a *Balaton* sem maradhatott ki: *Fonyódon* és *Gyenesdiáson* is eltölthettek a résztvevők egy-egy *múzeumi napot* a helytörténet, a hagyományörzés és, persze, a kihagyhatatlan fürdőzés jegyében.

A tavalyi ősz után folytatódó programsorozat, a *tavaszi múzeumtúra* eseményein összesen csaknem *tízezer ember* részesült maradandó múzeumi élményekben, s a szervezők reményei szerint a múzeumi napok növelték a kedvet a kiállítóhelyek további látogatására. Számos program az éppen *aktuális emlékévek*hez kötődve nyújtott rengeteg kulturális ismeretet. Emellett az idén tavasszal debütáló iskolai, edukációs programsorozat fő célkitűzése az volt, hogy a jövő múzeumlátogatói, a gyermekek saját környezetükben, az iskolában is ismerkedjenek a múzeumokkal, s lássák, hány érdekes és izgalmas kiállítás várja őket hazánkban. Az iskolai programsorozatban a *Magyar Természettudományi Múzeum*, a *Leskowsky Hangszergyűjtemény*, a *Bélyegmúzeum*, a pákozdi *Katonai Emlékpark*, a *Petőfi Irodalmi Múzeum* és a *Magyar Földrajzi Múzeum* részvételével bebizonyosodott, hogy múzeumba járni élmény, s rengeteg mindent lehet játszva tanulni. A múzeumlátogató séták és a különféle családi, kulturális és oktatási rendezvények nyáron is erősítették a küldetés sikerét.

Mindez bőven ad okot bizakodásra, s remélhető, hogy egyre többen vesznek majd részt a programokon ősszel is, amikor a múzeumokban új élmények várják az érdeklődőket, nagyon is számítva közöttük a diáklátogatókra. ♣

Elment Anna...

A kétszeres Kossuth-díjas (Kossuth-nagydíjas) íróra, a Magyar Művészeti Akadémia, a Széchenyi Irodalmi és Művészeti Akadémia, a Digitális Irodalmi Akadémia tagjára, a Magyar Érdemrend nagykeresztje és a Nemzeti Művésze kitüntetés díjazottjára, a 2017. június 5-én elhunyt Jókai Annára emlékezünk. És búcsúzunk fájdalommal igaz barátunktól, Annától.

(A Lyukasóra szerkesztői.)

SÁGHY ILDIKÓ

Azonos húron

*(Megjelent a Lyukasóra 2012/5. számában,
Jókai Anna 80. születésnapja alkalmával.)*

Régóta köt össze minket kimondatlanul is valami megfoghatatlan, hallgatólagos véd- és dacszövetség. Nem tudom másképpen fogalmazni: érzelmi és szellemi egy húron pendülés ez Jókai Annával. Még akkor is, ha tévedhetetlen életaxiómáit jómagam – talán evangélikus teológus mivoltom okán? – alkalmasint más-más irányban bogozgatnám tovább. Észrevétlenül, magától értődő természetességgel alakult ez így az évtizedek folyamán, holott személyesen viszonylag ritkán találkoztunk. Most, születésnapjára készülve, gondolataimat összegereblyézve jövök csak rá arra, mennyi kisebb-nagyobb jele is volt ennek.

Félszavakból értettük egymást. Amikor a 90-es évek végén művészmagazinunk, a Taps mellékleteként, Németh László szellemében, Tanú címmel az önálló irodalmi különszámot is szerkeszteni kezdtem, azt agyaltam ki, hogy ne újságírók készítsenek jobban vagy kevésbé jobban sikerült diskurzusokat az írókkal, hanem két íróember beszélgeszen egymással, s ezt adjuk közre a lapban. Jókai Anna azonnal ráállt a dologra. Pontosabban: Nemeskürty István, aki megfellebbezhetetlen szakmai tekintélyével indulásától kezdve támogatta a Tapsot, s kezdetől tagja volt illusztris szerkesztőbizottságának, Jókai Annát választotta beszélgetőtársul. S remekbe szabott eszmecsere, valódi irodalmi csemege lett a tanár úr és Anna párbeszédének végeredménye.

Tíz évvel ezelőtt Anna hetvenedik születésnapját író társaival, mű-

vészbarátaival és családtagjaival, rangos műsor keretében a Magyar Rádió Márványtermében ünnepeltük. A rádió elnökeként Kondor Katalin engem kért fel a műsor szerkesztésére, s bár Annával előzőleg erről nem beszéltünk, számomra nem volt kétséges, hogy az ő bizalma avatott egy estére rádiós szerkesztővé. Nem volt könnyű dolgom, hiszen a bőség zavarával küszködtem, miközben kedvtelve Jókai Anna munkái közül válogathattam a színészek számára előadásra szánt anyagokat.

Amikor Gyurkovics Tibor költő, a Magyar Írók Egyesülete elnökének betegsége, sajnos, súlyosbodott, s az egyesület lapját, a Lyukasóra folyóiratot a megszűnés réme fenyegette, Annával a Művészetek Palotájában egy Szokolay-koncert szünetében találkozáskor beszélgettünk. Arról, hogy elvállaltam a Lyukasóra szerkesztését, s azon leszek, hogy e közkedvelt irodalmi fórum megszűnését megakadályozzam. Anna ekkor keresetlen kedvességgel ezt mondta: „Számíthatsz rám és az írásaimra, Ildikó. Segítek, amiben csak tudok.”

Azt hiszem, Jókai Annát az olvasóival is ilyen véd- és dacszövetség köti össze. Ez a titka megingathatatlan népszerűségének. Írásaiban ösztönös pontossággal, értő diagnosztiként tapintja ki embertársai – sorsunk – sebezhető, érzékeny pontjait, s kereken kimondja tudat alá gyűrt félelmeit. Azután válaszol a válaszolhatatlannak hitt kérdésekre.

Isten éltesse sokáig Jókai Annát! Hogy sokáig táplálhassa bennünk a reményt, hitesse el velünk, hogy *Godot megjött*, adja a kezünkbe *Breviáriumát!* Fohászkodjon érettünk *Apokrif imákban*, s mondja el újra és újra: *Ne féljete!*

Mert nagy szükségünk van a szavaira. ♣

VASY GÉZA

„Életművével segít élni”

Jókai Anna emlékezete

A mióta az emberiség a maga korának hajnalán gondolkodó lényvé kezdett válni, az elemi életfunkciók után nyilván az élet és a halál kérdései kezdtek foglalkoztatni. Aki megszületett, az világra jött, aki meghalt, az mozdulatlaná dermedt. Innen már csak egy lépés volt őseink előtt: ha van halál, akkor bizonyára van halhatatlanság is. *Jókai Anna* munkásságának ismeretében aligha lepődhetünk meg azon, hogy ő is azok közé a művészek közé tartozott, akiket elkerülhetetlenül foglalkoztatott az élet és a halál ellentéte, s ezektől elválaszthatatlanul az a kérdés is, hogy mi fog velünk történni a halálunk után. *Jókai Anna* minderre a választ kisgyermekkorától kezdve kereste, s egyre bizonyosabban a keresztény istenhitben, Krisztus útmutatásában találta meg. Könyveinek hosszú sorát lehetne említeni, példákat sorolni, esszéit, vallomásait idézni, mindegyre az mutatkozna meg számunkra, hogy az író az útkereső embernek azt a típusát képviselte, folytonosan közeledni tudott ahhoz az igazi úthoz, amely a számára rendeltetett.

Most azonban, hogy még éppen csak befejeződött a földi élete, ne vallási-bibliai értelemben foglalkozzunk a halhatatlansággal, amely az írókra és a művészekre várhat, de ránk, magyar anyanyelvűekre is. Fél évszázada, hogy a nyilvánosság elé lépett a pályakezdő fiatal, s azonnal sikert aratott. Évről évre gyarapodott olvasóinak a tábora. Olykor bizonyára fásztó is volt számára a népszerűség, de töretlen lendülettel szerepelt könyvbemutatókon, íróolvasó találkozókon, hazai és külföldi, irodalmi rendezvényeken. Ő ugyanis nemcsak azt tartotta feladatának, hogy megírja műveit, hanem azt is, hogy azokat minél közvetlenebbül átadhassa olvasóinak. Most csupán a magyar anyanyelvűekkel és a felnőttekkel számolva: ha tízmillió olvasója talán nem is volt, de vele egy sorban aligha lehetne az ezredforduló évtizedeiben bárkit is említeni.

Az irodalomtörténet-írás jól tudja, hogy a népszerűség igen veszélyes is lehet, tévutakra vihet. A siker bizony sokszor talmi, mulékony. Mert ami időszerű, az sokszor pillanatnyi, s az érdeklődés dacára megmutatkozik az értékhiány. Mi lehet a magyarázata annak, hogy *Jókai Anna* munkásságát az értékekben való folyamatos gazdagodás kísérte? Válaszolhatnánk erre azt is, hogy könnyű annak, aki tehetséges. De hát az élet nem ilyen egyszerű

és átlátható. Goethe írta le azt réges-régen, hogy „a zseni talán semmi más, mint szorgalom”. Ezt is lehetne félígazságnak tartani, ha nem erősítenénk meg azzal is, hogy ez a szorgalom lényegében következetes önépítést is megkövetel.

Vannak írók, akik egész életükben egyetlen hangon, egyfajta poétikai eljárással dolgoznak, s vannak, akiknek minden műve lényegesen más. S akadnak olyanok is, köztük *Jókai Anna*, akiknél e két véglet összességében. Az azonosság és a változás arányait szinte az élet természetes hullámmozgása adja meg. Pályájának nemcsak szemléleti, hanem poétikai szempontból is határozott íve van. Kezdetben a naturalisztikus-cselekményes formák mind avatottabb mesterének bizonyult. Egy évtizeddel bemutatkozása után írásaiban mindinkább előtérbe kerültek a 20. század máig modernnek számító eljárásai, s a külső cselekményesség, ha jelentőségét nem is veszítette el, az addig csak áttételesebben bemutatott tudatmozgások megnyilvánulási módjává vált. Mindehhez hamar társult egy harmadik fajta közlésmód, amelyet áttekintően szimbolizmusnak célszerű nevezni, a témakörök, a történetek és az alkotói közlések újfajta jellegéből kiindulva. Ezt a harmadik típust, ezt a szimbolikusságot ő maga nevezte el *spirituális realizmusnak*.

Az emberiség évezredeken át abban a tudatban élt, hogy a világ menetében körforgászerűen ismétlődik a nemzedékek sorsa. Aztán jött a felvilágosodás kora, s a fejlődéselv kiszorította az addig uralkodó felfogást. *Jókai Anna* nemcsak megélte ezt a 21. századba áthajló, egyre gyorsuló változást, hanem azt is, hogy az emberiség és világképe sokarcúvá alakult. A létezés polifóniája az ideális összhang helyett egyre inkább a diszsonanciát is kifejezte. A mi Európánknál is sokkal kisebb magyar világunk Trianon utáni csaknem száz esztendeje arra a felismerésre készítette *Jókai Annát*, hogy az addig elképzelhetetlen katasztrófákat is túl kellene élni, családot nevelve, szépen megöregedve. Kielezően és leegyszerűsítve fogalmazva: még a 19. században is volt egy tovább élő társadalmi formáció, amely a maga szempontjából racionálisan kijelölte az egyéni létezés felvázolható életútját. Ehhez képest a 20. század szinte mindent összekuszált, az induló újabb évezred pedig jórészt csak riasztó kérdéseket halmoz fel. Léteztek kisebb-nagyobb nemzeti, nyelvi, vallá-

si és más szempontú közösségek, most pedig nem dinamikus, hanem áttekinthetetlenül és megérthetetlenül deformálódik csaknem minden. Az a fogalom, hogy hagyománykincs vagy szokásrendszer szinte már értelmezhetetlen. *Jókai Anna* művei pontosan érzik és határozottan érzékeltetik azt, hogy nagy a baj. Segítségre van szükség. Mit tehet az író? Mit tehet ő maga? Számára egyértelmű, hogy az alkotásaival tud jó hatást elérni. *Jókai Anna* könyvről könyvre jutva nemcsak önmagát alkotja meg, hanem életművével példát ad, segít élni. Segít eligazodni nemcsak a hétköznapi világában, hanem abban a személyiségformálásban is, amely egy belső úton vezet, amelyet ő *spirituálisnak, krisztusinak, szakrálisnak* nevezett el. Ebben neki – s annyi más embernek is – útmutató példát adtak olyan alkotók, mint Hamvas Béla, Várkonyi Nándor és Kodolányi János. Az írói világkép formálásában komoly szerepe volt Tolsztojnak és Németh Lászlónak. Az ókori és a még ősi mítoszok huszadik századi értelmezői mellett említeni szükséges Rudolf Steinert is, aki a 20. század elején kidolgozta az antropozófia rendszerét. Ezen olyan képességet kell érteni, amelynek során az ember alkalmassá válhat az érzékek feletti szellemi megismerésre is, s ez elvezethet a világszellemezhez. A megszerzett szellemi tudás Krisztus teljes megismeréséhez segíthet hozzá, s így juthatunk el az igazi kereszténységhez.

Jókai Anna szemléletében nem a kiválasztottságra esik a hangsúly, *nem is az értelmiségi, hanem az értelmes életre*. Aki a maga körében képes az értelmes létre, az kiválasztottá válik, Istennek és embernek tetszővé. Olyan, aki „az eget és földet összekötő kozmikus lény”. Más létfilozófiák, más megfogalmazások is jutottak hasonló eredményre. *Jókai Anna* egyértelmű, ugyanakkor rokonszenvesen rugalmas fogalmazásmódja nem a rokon vagy alig érintkező nézeteket elválasztó, hanem az *összekötő* elemeket keresi és leli meg. Szellemissége egyeztető – kiegyenlítő egy olyan korszakban, amikor szinte különködésnek hat konzervatívizmussával, éppen ezért létszükséglet. Az ember talán legfontosabb tulajdonsága, hogy képes a reményre, nemcsak önmaga sorsában, hanem szeretne bizakodva tekinteni utódai életidejére is.

Jókai Anna pedagógiai ethosza, életműve segít abban, hogy rátaláljunk emberszabású, hiteles életutunkra. ♦♦

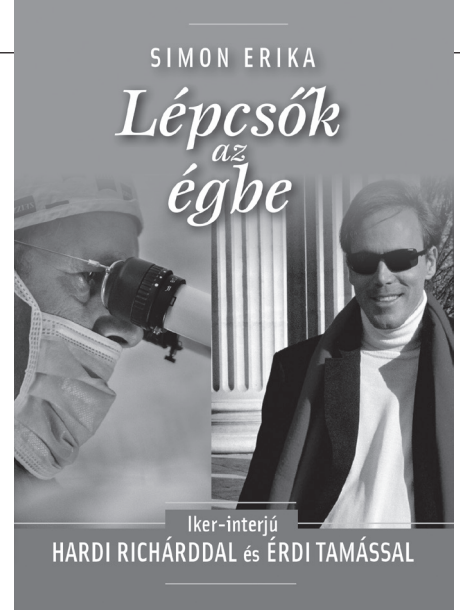
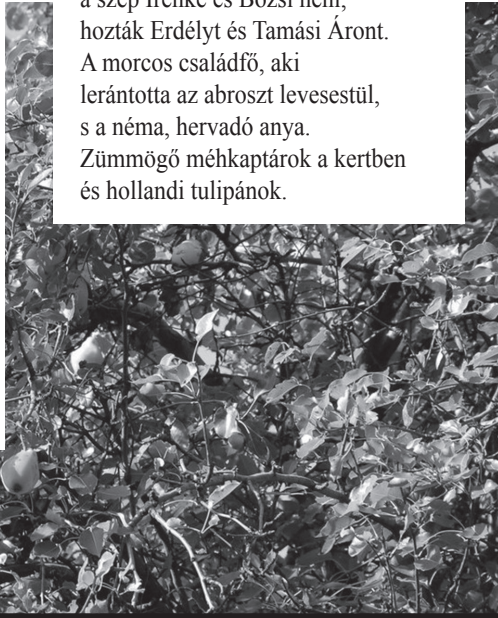
ALBERT ZSUZSA

KÖRTEFA

Jön a fiú, jön, jődögél
egyszer csak elér a körtefához.
Mít állsz itt, te körtefa?
Azért állsz, hogy
lakmáozzanak belőled, aztán
ha kezdesz elszáradni, kivágjanak.
Állok én, állok – szól a körtefa,
mert szeretem a tavaszt, amikor
virágozhatnak, nyarat, hogy érleljem
gyönyörű gyümölcsömet, a körtét,
és az őszt, hogy leszüreteljenek.
Télen aztán, télen a pincében
kezdenek sárgulni gyümölcsösem.
Amíg én alszom a mélyben,
ők magukat megérlelik.

GYEREKKORI ALBUM

Voltak ők öten, erdélyi fiak,
Bajkó Ferenc, Sándor és István
a drága, kit nekem szántak
a lányok, hogy soká az övék
maradjon, de szerelmes volt
Marikába, nem akart megvárni engem.
Mégis ő volt ki tébésen, betegágyon
magasabb iskolába segített, s átvittem
a lécet latinból, matematikából.
Három fiú meg két lány,
a szép Irénke és Bözsi néni,
hozták Erdélyt és Tamási Áront.
A morcos családfő, aki
lerántotta az abroszt levesestül,
s a néma, hervadó anya.
Zümmögő méhkaptárak a kertben
és hollandi tulipánok.

LÉPCSŐK AZ ÉGBE

címmel került a könyvheti listára *Simon Erika* újabb könyve, műfaját pedig az alcíme jelzi: *Iker-interjú Hardi Richarddal és Érdi Tamással*. Dr. Hardi Richard szemorvos a Nyolc Boldogság Katolikus közösség szerzetese, laikus tagja, húsz éve gyakorolja Kongóban orvosi hivatását. Tízezer műtétet végzett, számtalan szenvedőnek adta vissza a látását. A szerző másik interjúalánya Érdi Tamás zongoraművész, aki csecsemőkorában veszítette el a látását. Huszonhárom országban koncertezett eddig, New-Yorktól Vörösberényig, Londontól Kolozsvárig aratott emlékezetes sikereket hangversenyeivel.

A NYÁR FELTÁMADÁSA

Czigány György harmincnegyedik köteté jelent meg az idei Könyvhétre *A nyár feltámadása* címmel. Versháttérként prózatelemek, rövid esszék olvashatók a nyár feltámadása jegyében. Baráti találkozások emlékképei által van jelen a kötetben többek között Nemes Nagy Ágnes, Ottlik Géza, Tűz Tamás és Weöres Sándor.

Czigány György

A NYÁR
FELTÁMADÁSA

LUKÁCS SÁNDOR A kezdetek utcája

NAP KIADÓ

A KEZDETEK UTCÁJA

Lukács Sándor Kossuth-díjas és Prima Primissima-díjas színművész hetvenedik születésnapjára jelentette meg a Nap Kiadó a *Kezdetek utcája* című verseskötetét, amelyet *Aknay János* festőművész képei illusztrálnak. Sajátos szóalkotásaival és kifejezőmódjával a többrétegű gondolatokat művészi transzformálva tapasztalhatjuk, hogy nem a színész „verselget”, hanem költő szól hozzánk. Ezt az egyéni hangot a kezdetektől őrzi Lukács, s az idővel ezek a jegyek egyre markánsabbak, szebbek lesznek.

A témaválasztásnál azonban kapunk a színészi létből is olyan áttétellel, ahogy a nagy mű, Bulgakov *Mester és Margaritájában* Woland ihleti meg a költőt. A színész átélése magas hőfokon itt találkozik a költő érzékenységével (*Woland naplójából 1.*, *Woland naplójából 2.*).

A versek jórészt filozofikusak, ám találunk bennük hétköznapi eseményeket is, mint például szeretett kutyája elvesztését: „Gyertyát gyújtottunk mikor elaludt, / és kisírtunk magunkból tizenhat évet” (*Zizi, Búcsú kiskutyánktól*).

Lukács legtöbb verse inkább létversnek mondható, s több képzőművész barát művei által ihletett vers található közöttük. ♡

SIMON ERIKA

Albert Schweitzer utóda az őserdőben

Interjú Hardi Richárd szemorvossal

– *A Nyolc Boldogság* nevet viselő katolikus közösség tagja vagy, tapasztalt szemorvosként élsz az őserdőben, afrikai városokban, falvakban. Tízezer szemműtétet végeztél az elmúlt két évtizedben. Eszünkbe juthat rögtön Albert Schweitzer élete Lambarénében, vagy Batthyány-Strattmann László léte Köpcsenyben, Körmenden – az ő áldozatos életművük.

– Ritkán gondoltam arra, hogy az általam vállalt életforma áldozat volna, sokkal inkább kihívásként éltem meg azt. Működésünk tele van nehézségekkel, de győzelmekkel, sikerekkel is. Ilyen, amikor megteremtjük a lehetőségét annak, hogy legyen áram, víz, asztal, amelyen operálni lehet. És ilyen, amikor az évek óta vakon élő, konyhójuk előtt már csak a halálukat váró emberek újra látnak, felfedik szeretteik arcát, s újra élni, dolgozni kezdenek.

– *A Nyolc Boldogság* szerzetesközösség francia alapítású.

– 1992-ben léptem be a közösségbe. Péliföldszentkeresztben volt házunk, amikor a szakvizsgámat letettem 1995-ben, még maradtam Tatabányán egy ideig, majd kiléptem a munkahelyről, s a közösség homokkomáromi házában éltem, majd onnan mentem Kongóba, amely Algéria után a legnagyobb ország Afrikában. Megtudtam, hogy Kongóban, az akkori Zairében közösségünk egy állami kórházat üzemeltet az állam és a katolikus egyház szerződése szerint. Így működtetését ránk bízták. Az 1970-es években kezdett rádőbenni az állam, hogy milyen nagy teher az egészségügy és az oktatás, s kezdték ezeket átadni egyházaknak és magánszemélyeknek szerződéssel. A kabindai kórház teljesen elhagyatott volt, amikor mi odaérkeztünk. A Nyolc Boldogság Katolikus Közösség most rendeződött újjá, Róma kicsit segítette a felállást. A közösségen belül vannak különböző intézmények, van egy női és egy férfi szerzetesi ág, azután a laikusok. Az új rendeződésben én a laikusokhoz kértem magamat, mert a szemészeti centrumhoz szabad időbeosztás kell, nem tudom megtenni, hogy naponta öt-hat órát a templomban töltsék, s ott szolgáljak vagy imádkozzam, mert a centrumban nagyon sok mindent kell tennem. Ezért vagyok a laikusoknál. Itt is van olyan életforma, amelyik cölibátust vállal, én ehhez tartozom. A laiku-

sok között vannak családok és vannak még az útjukat kereső fiatalok.

– *A szemészeti munkához, műtéthez biztos kéz, finom mozdulatok sora szükséges. De közben említet a mozgó kórházként használatos teherautót, amellyel úttalan utakon, őserdőn át közlekedtek. Gyakran neked kell az elakadt járművet kiszabadítanod a sárból, az árokból.*

– Járjuk az őserdőt csakugyan, a vidéket, ahová hívnak bennünket, ahol szükség van ránk. Az őserdei misszió is így indult: rátaláltunk egy keresztény közösségre, az *Agnus Dei* közösség egy pigmeusokkal foglalkozó missziójára. Ők kezdték el szervezni *Action St. Elisabeth* néven, Árpád-házi Szent Erzsébet-ről nevezve el az első missziókat a pigmeusok telepein. A háttérről ők tudnak gondoskodni, miután megbeszéljük, hogy hova és mikor juthatunk el. Ők hirdetik ki a környéken: jön az orvos, ekkor és ekkor kell gyülekeznie a telepre azoknak, akiknek szükségük van rá. Ott vagyunk körülbelül három hétig, s ahány beteget csak meg tudunk műteni, annyit megoperálunk. Majd megyünk tovább, vagy vissza a városba. A vizsgálatok iránt nincs bizalmatlanság, de azt megfigyeltük, hogy ha először megyünk valami távoli helyre, az első napra kiírt műtétes betegek közül csak a fele jön el, néha annyi se. A második, harmadik műtétes napon jönnek azok is, akiket az első napra vártunk. Az eredményeket látván felbátorodnak, s egyszerre sokan is jönnek. Így persze elég nehéz műtéti programot csinálni, de ezzel számolnunk kell. Miért? Azért, mert az őserdőt felcserek is járják, akik vizsgálatot végeznek, s megígérik, hogy megműtik a beteget mondjuk húsz dollárért. Összegyűjtenek négy-öt páciens, bezsebelik a pénzt, másnap

reggel babrálnak velük valamit, apró metszést is végeznek, de nem operálják meg igazán, lekötik a szemet, s még aznap este odébbállnak. Amikor a beteg szeméről lekerül a kötés, kiderül, hogy nem történt semmi, nincs eredmény, de az elkövető akkor már messze jár. Ez még a jobbik eset, mert gyakran történik olyan szakszerűtlen beavatkozás, amelynek jórészt jórészt következményei vannak. Innen adódik a betegek félelme, szorongása, hiszen nem mindegy, hogy ki nyúl a szemükhöz. Ugyanakkor a belső vidéken mindig van egy kis félelem, tévhit az emberekben: a szemmel foglalkozó orvos kikanalazza a szemet, megmossa és visszatesszi – szokták mondogatni. Mbuji-Mayi-ban és a környéken már jól ismernek bennünket, a betegek jönnek folyamatosan, nagy bizalommal. Persze, nálunk is történhet néha fertőzés, s vannak súlyos esetek, amelyeket csoda úgy operálni, hogy meglegyen a remélt eredmény. Ezért kell mindig elmagyarázni a betegnek és családjának, hogy mi az, amit várhatunk a műtétől. A csalódástól meg kell óvni őket. Vannak érdekes helyzetek. Egy házaspár már tíz éve nem látott szürke hályog miatt, s ugyanazon a napon operáltuk meg mindkettőjüket. Különös dolog volt egy évtized után meglátniuk egymást. Az ápolók tréfálkoztak is: meglehet, hogy ennek válás lesz a vége, ha meglátják egymást. Nagy vigasság támadt, amikor a kötéseket levettük, s örvendeztek velünk együtt. Más eset: a kísérőre szoruló vak a műtét után látott, s boldogan kezdett új életet. Addigi támasza, kísérője azonban elveszítette a munkáját, s fel is kiáltott: én ezen túl mit fogok csinálni? Egy alkalommal figyelmeztettek, hogy van itt egy páciens, vele kell kezdeni. Ugyanis egy éve, amikor utoljára itt jártunk, lekéste a rendelést, két héttel később érkezett csak meg az őserdő közepéből hatszáz kilométer távolságból. És azt mondta, hogy már nem megy vissza vakon a több száz kilométeres úton. Ott maradt hát, kivárta az egy esztendő, amikor sor kerülhet a műtétjére. A történet vége nagy öröm, operálható szürke hályogja volt, amelyet, ha nincs komplikáció, tíz-tizenöt perc alatt meg lehet műteni sikeresen. A páciens boldogan indulhatott vissza az őserdő közepére, most már látóként, szinte újjászületve. ♣

(Részlet Simon Erika: *Lépcsők az égbe* című kötetéből)

LYUKASÓRA

LYUKASÓRA OLVASÓI LAP
XXVI. évfolyam, 5. szám. 2017/5.

A szerkesztőbizottság tagjai:

**Alföldy Jenő, Ágh István,
Bertalan Tivadar, Czigány György,
Dobai Péter, Gyulai Líviusz,
Iancu Laura, Kalász Márton,
Pröhle Gergely, Rózsássy Barbara,
Szakonyi Károly, Tóth Éva**

Főszerkesztő: **Sághy Ildikó**

Főmunkatárs: **Szakonyi Károly**

Művészeti vezető: **Kő Pál**

Művészeti szerkesztő: **Réti Attila**

Olvasószerkesztő: **Pécsi Tibor**

Rovatvezető: **Ughy Szabina**

Titkárságvezető: **Óri-Kiss Gyöngyi**

Szerkesztőségi postacím:

1052 Budapest, Városház u. 7., fsz. 15.

Telefon: 233-6952.

Mobil: 06-20-465-9232.

E-mail: iroegy@gmail.com.

Kiadja: **Magyar Írók Egyesülete**

Elnök, kiadóigazgató: **Szakonyi Károly**

Nyomdai kivitelezés:

Pharma-Press Kft.

1037 Budapest, Vörösvári út 119–121.

Felelős vezető: **Dávid Ábel Dániel**

Terjeszti: Magyar Posta Zrt.

Hírlap Üzletága és regionális társaságai.

Előfizetésben megrendelhető az ország bármely

postáján, a hírlapot kézbesítőknél, www.posta.hu

WEBSHOP-ban (<https://eshop.posta.hu/storefront/>),

e-mailen a hirlapelofizetes@posta.hu

hu címen, **telefonon** 06-1-767-8262 számon,

levélben a MP Zrt. 1900 Budapest címen.

Külföldre és külföldön előfizethető a Magyar

Posta Zrt.-nél: www.posta.hu WEBSHOP-ban

(<https://eshop.posta.hu/storefront/>), 1900 Buda-

pest, 06-1-767-8262, hirlapelofizetes@posta.hu

Előfizetési díj: fél évre 1320 Ft, egész évre 2640 Ft

Egy példány ára: 450 Ft

Megjelenik: kéthavonta

Kéziratokat nem őrzünk meg

és nem küldünk vissza

LEXIKON

HIC ET NUNC – ITT ÉS MOST

PRO FUTURO – A JÖVŐÉRT

ESCA DEORUM – ISTENEK ELEDELE

PRO BONO PUBLICO – A KÖZJÓÉRT

VESTIBULUM – ELŐCSARNOK, BEJÁRAT

TARTALOM

Gerzson Pál festőművész válogatott életmű-kiállítása a Vigadó Galériában **B/2**

Szakonyi Károly:

Magyar festő a Hudson partján **1**

A HONAP KÖLTŐJE **Réfi János**

Elba, Korall, Lídói emlék, Daphné, Michelangelo képzelt szonettje a Sistina mennyezetének festéséről, Gjoanni Battista Strozzi verse Michelangelo Éj-szobrára (műfordítás), Michelangelo Buonarroti, Vers egy ifjúnak, ajándékba adott illatszeres kehellyel (műfordítás) **2-3**

Alföldy Jenő:

Örvénylések a lét partjai között **4-6**

Tornai József: Arany János lángbeszéde **6**

Ughy Szabina: „hogy Rómeó meglássa Júliát”, Interjú Szirtes Tamással **7-9**

Szakonyi Károly:

Olvassuk újra! A nehézfiú **10**

Csurka István: Egy jó nap **11-12**

Schmidt Mária:

Kötélékek (Körbejárni a hazát) **13**

Balázs Sándor: Tájétkörök

(Gerzson Pál kiállításáról) **14-15**

Réfi Zsuzsanna: Virtuózok – 2017,

Interjú Peller Mariann-nal **16-19**

A **Kalács** együttes Arany János-estje **19**

Égi lovas, **Chemex Farkas**

dokumentumfilmje **20-24**

Erdélyi Zsuzsanna

Néprajzi Gyűjteménye Esztergomban **25**

Soós Sándor: „Ne feledd Jézusnak

rózsakeresztfáját!” **26-27**

„A sportot csak nemzeti alapon lehet üzni”, Részletek **Orbán Viktor** miniszterelnök gondolataiból a 2017-es vizes vébé előkészítése kapcsán **28-29**

Kő András:

Vizes ünnep – földgolyónyi játék **30-31**

Kászoni életképek – **Soltész Vince**

fotóművész kiállítása **32-33**

Wellner Ildikó: Játszva tanulni,

A Mozaik Múzeumtúra folytatódik **34-35**

Elment Anna... Búcsú **Jókai Annától**

(**Sághy Ildikó:** Azonos húron; **Vasy Géza:** Jókai Anna emlékezete) **36-37**

Albert Zsuzsa:

Körtefa, Gyerekkori album **38**

Czigány György: A nyár feltámadása **38**

Lukács Sándor: A kezdetek utcája **38**

Simon Erika: Lépcsők az égbe, Interjú

Hardi Richard szemorvossal, **38-39**

Gülch Csaba: Négysorosok **41**

Szakonyi Károly: Ünneplés

Kisszékeleyben **41**

Gombár Endre:

Ballada egy távirányítóról **41**

Margittai Gábor: Tiltott kastély,

részletek a kötet prologusából **42-43**

Tiltott kastélyok –

Kiállítás a Pesti Vigadóban **44**

Lévai Anikó: Oszlopépítők **44**

Tiltott kastélyok: kiállítás-

és dokumentumfotók **B/3**

Vízi színház –

17. FINA Világ bajnokság **B/4**

Kedves Olvasóink!

Kérjük önöket, hogy támogassák a Lyukasóra folyóirat megjelenését azzal, hogy előfizetőink lesznek (lásd: postai előfizetésnél), de segíthetnek alkalomszerű támogatással is. És a jövőben ezt (2017-től) adójuk 1%-ának felajánlásával is megtehetik. Bankszámlaszámunk: Kereskedelmi és Hitelbank 10200940-21519541-00000000. Ha erre a bankszámlára nevük és címük feltüntetése mellett befizetik az éves előfizetési díjat, vagyis a 2640 forintot, a szerkesztőségből is folyamatosan megküdhetjük önöknek a Lyukasóra aktuális számait. Előre is köszönjük, üdvözlettel: a Szerkesztőség.

A MEGJELENÉS TÁMOGATÓI

- Emberi Erőforrások Minisztériuma
- Nemzeti Kulturális Alap
- Pest Megyei Kormányhivatal
- Szerencsejáték Zrt.
- NMI Művelődési Intézet Nonprofit Közhasznú Kft.
- Arany János Emlékbizottság
- Ferencváros Önkormányzata
- Körmendi Galéria
- Márkus Antikó Bt.

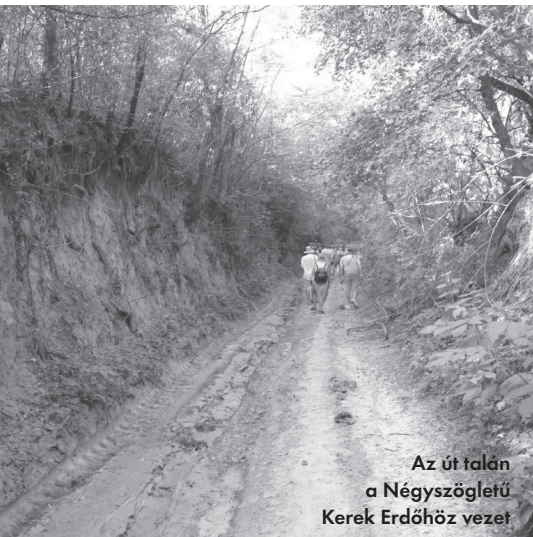
Számunkat Gerzson Pál festőművész képeivel, a Madách Színház Szerelmes Shakespeare előadásának fotóival, a Virtuózok műsorfotóival, az Égi lovas dokumentumfilm felvételeivel, az esztergomi Erdélyi Zsuzsanna Néprajzi Gyűjtemény kiállításának anyagával, Soltész Vince fotóművész felvételeivel, a 17. FINA Világ bajnokság képeivel, Margittai Gábor Tiltott kastély kötetének dokumentumfotóival és kiállításának képeivel, Paksiné Péteri Júlia fotóival és a Lyukasóra folyóirat archív anyagaival illusztráltuk.

SZERZŐINK

Albert Zsuzsa, 1932
Alföldy Jenő, 1939
Balázs Sándor, 1971
Czigány György, 1931
Csurka István, 1934–2012
Gombár Endre, 1938

Gülch Csaba, 1959
Kő András, 1940
Lévai Anikó, 1963
Margittai Gábor, 1973
Orbán Viktor, 1963
Réfi János, 1972
Réfi Zsuzsanna, 1974
Schmidt Mária, 1953
Sághy Ildikó, 1941

Simon Erika, 1971
Soltész Vince, 1986
Soós Sándor, 1960
Szakonyi Károly, 1931
Tornai József, 1927
Ughy Szabina, 1985
Vasy Géza, 1942
Wellner Ildikó, 1970

Az út talán
a Négyszögletű
Kerek Erdőhöz vezet

Lázár Ervin-
Vathy Zsuzsa-
emléknapok
Kisszékelyben,
2017

GÜLCH CSABA

NÉGYSOROK

1. Úgy érdemes halni, ha életben maradsz, ha utolsó emléked egy illat, a buja akác, ha az édes csók forró szédületében, halállá ölelsz egy utolsó éjszakát.
2. Úgy alszom, hogy folyton ébren vagyok. Végtelen imát mormolok, Isten az apám. A hajnali harmat újra megkeresztel, madárdal szenteli templommá a szobám.
3. Zöldell a kert, a lámpa szelíden ég, muskátlik fénylenek a csendes alkonyban. Szólítlak, válasz már régen sehol, a feltámadásról végleg lemondtam.
4. Az almafa ágán gyümölcs készül, érni akar, akár a bölcs gondolat, édes ízekbe foglalni az estét, zenévé szentelni a bolygó hangokat.
5. Kutyák ugatnak, egymást szólítják. Lassan elfogy az üvegnyi bor. A szivar is utolsót parázslik, harangszó köszön a távolból.
6. Meghalt a gyertya, a szél fújta el. A baglyok hangja csendet ünnepel. Bogár motoz a lombok között, közben a lelkem messze költözött.
7. A lámpák fényétől éled az éjszaka. Mindig gyönyörű a virágok álma. Sötétben születik újjá a nappal, a szépség örök feltámadása.

SZAKONYI KÁROLY

Ünnepelés Kisszékelyben

Vagy ahogy Lázárék nevezték: *Kisszékőben*. Esztendőkkel ezelőtt jártunk ott Kalász Marciékkal, akkor is nyár volt, megnéztük a *kukszlit*, a régi, kis parasztházat, amelyet Ervin és Zsuzsa mendedéknek vett meg, és szöktek is oda Pestről, a Lónyai utcából csendben lenni, írni. Néha csak Zsuzsa ment le egyedül, máskor meg csak Ervin, de aztán együtt is sokszor. „*Tegnap jöttünk. Szomorkás, felhős idő, a múlt heti nagy melegből semmi sem maradt* – írja naplójában egy májusi napon. *A házunk új neve: Reumagyár. Jó nyirkos éjszaka.* Igen, néha panaszkodott, hogy nyáron is be kellett fűteni olykor. Azon a napon kinn ültünk a kertben, a szaletli alatt, azután felkapaszkodtunk a löszfalra a felső kertbe, ahol a gyümölcsfák álltak, s ahonnan messzire lehetett látni. Szép volt a környék. Ervin néha nagy sétákat tett a földek között. „*Tegnap szürkületkor fölmentem a horgoson a »fennsíkra«.* Már majdnem fölértem az elágazáshoz, amikor egy macskát vettem észre. *Am első pillantásra is nagyon furcsa macska volt. Mitől olyan széles ennek a farka? Talán vadmacska?* Ez is a napló. Máshol: „*Elhatározás: nagyszüleim fényképéről írok a fotóalbumba. Nicsak! A hűvös, kisszékelyi őszi este jót tesz a munkának.*”

Itt, ahol az íróházaspár, Zsuzsa és Ervin megtalálta a békességet, a csendet, Kukszlinak nevezett házukban, most a nevükben a Kisszékelyi Kulturális Egyesület vendégül látta barátaikat, tisztelőiket, a rájuk szeretettel em-

lékezőket. Augusztus 5-én a falu polgármestere, *Pajor Ágnes* köszöntötte a megjelenteket, a napot a „Béke szigete” című irodalmi műsor, látogatás a Kukszliban, séta Ervin útjain, vacsora, pincszer és gyertyagyújtásos emlékezés tette egészsé. Másnap pedig a vasárnapi szentmisét kirándulás követte a Négyszögletű Kerek Erdő ösvényein, amelyik ösvényen a mesék sugallta képzeletben immár gyermekek és felnőttek sokasága járja be a szeretet birodalmát. ♡

GOMBÁR ENDRE

BALLADA EGY TÁVIRÁNYÍTÓRÓL

összetörte kalapáccsal a távirányítót azt remélte megszabadul mindentől ami távolból igyekszik irányítani őt és nyer majd szusszanásnyi pihenőt nem bámulja üresnek tartott perceiben az agyát puhított képernyőt helyette virágot ültet majd és ég felé törekvő dús lombú fákat esténként szemet gyönyörködtető csillagokat láthat tiszta levegőt szívhat tüdejébe lelkébe visszatér az élhető életnek reménye indulásra reggel készen áll majd hogy jövőbe induló vonatát elérje

MARGITTAI GÁBOR

Tiltott kastély

A fugadi Bánffy-kastély 2016-ban, ismét a család tulajdonában

(Részlet a szerző *Tiltott kastély* című kötetének prólogusából.)

Kiváltságosok

[...] Efféle mesékkel bátyázhatja körül magát az ember, ha a kisémmizett erdélyi főnemesség és a kiforgatott kastélyok sorsát kutatja. Annak az osztálynak a történetét, amelynek nemcsak az volt a bűne a kommunizmusba borult Közép-Európában, hogy hagyományokkal, vagyonnal és történelemcsináló eszmékkel bírt, hanem az is, hogy magyar volt. *Kétszeresen kisebbségi*: társadalmi és népelemként is. Ha valami, ez garantált út a legmélyebb szórványlélthez, ahonnan valóban csak csoda folytán lehet felszínre kecmeregni. Egyetlen tavaszi hajnalon így lettek az erdélyi arisztokraták a halálra üldözött „kiváltságos” rend tagjai. Így zuhantak a művelődéstörténet csúcspontjáról a láthatatlan, a nem létező kategóriájába.

A „téma” tanulságos anekdotákkal igen, ám újdonsággal látszólag ma már nem kecsegtet. Visszaemlékezések, népszerű úrilányregények és a sajtóban már-már celebritásként nyilatkozó nemesek teszik közkeletűvé, hogyan számláltatott meg a két világháború között, majd találtatott híjjával a román kommunizmus idején az erdélyi, magyar, társadalmi elit. És főként, hogy amikor már végóráját élte, legmakacsabb maradéka miképpen vette fejébe: a szétlopott lakhelyeket és a letarolt birtokokat vissza kell szereznie – kerül, amibe kerül. Nem meglepő, hogy ez a sorstörténet

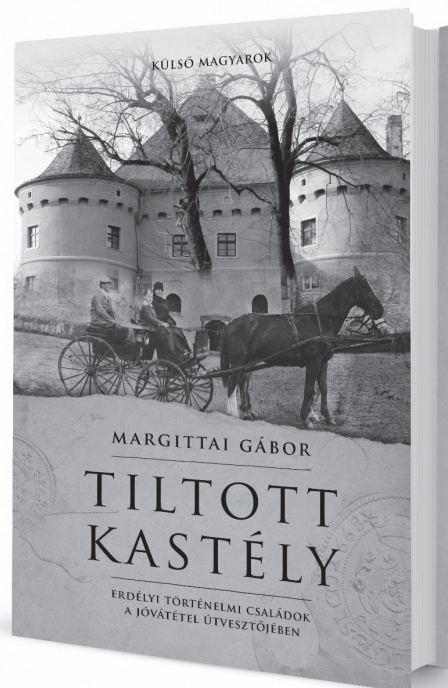
erőteljesebb visszhangokat kelt a magyarországi befogadókban, hiszen mesébe illő fényűzést, kiváltságokat, pompát vált fel a pokoljárás. Shakespeare-i, népmesei alaphelyzet ez, amely kellemes borzongást, netán titkos elégtételt kelt olyan emberek szívében is, akik különben kínos kapálódzásnak érzik az elszakított magyarság terheinek hordozását.

Am a lehangzatosabb családi legendák, a főurak és a főúri hölgyek hőstörténetei, a XX. századi bűnök és bűnhódések példázatai mögött nem „csak” vér, veríték és könny van. S manapság nem csupán a kiábrándítóan hétköznapi hadakozás a fél világgal: a sáros, székelyföldi szekérutakkal, a ravaszkodó közművesekkel meg a packázó hivatalnokokkal. Hanem olyasvalami is, mint ami annak a falnak az odújából előtört: nagyon hosszú, sértetlenül megőrzött idő elégtétele – vagyis az esély a megváltoztathatatlanak hitt megváltoztatására.

Társammal, Major Anitával most ennek az arisztokratikus dacnak és reménynek a feltérképezéséért kerekedtünk fel, s járt be kétszemélyes különítményünk több ezer kilométert, csaknem száz helyszínt Erdély ismert és szinte teljesen ismeretlen vidékein, hogy igazoljuk (vagy cáfoljuk): a történelem a Kárpát-medencében is képes az önkorrekcióra. [...]

Leírhatatlan zürzavar az országúton: túlkölkö, egymásba gabalyodó kamionok, közöttük személyautók és lovas kocsik próbálnak átcsúszni – másfél óra istenkísértés a por- és füstfelhőben. Arad elkerülő gyűrűje, 2012

nyarat írjuk. Az „uniós” autópálya építése közben összeomlik a Nyugat-Európából a Boszporusz felé tartó közúti forgalom; s hiába lelkesedünk a dél-erdélyi útvonalért, ezredszerre is megfogadjuk, soha többet nem jövünk erre. Egyre ijeszetőbben recseg a kuplunkunk araszolás közben, így már gyönyörködni sem tudunk a Lippa után megnyíló Erdélyben, a hegyoldalak faszorai alatt kígyózó szűk utakban, Guraszáda, Illye vagy Déva kisugárzásában – sem a Maros titokzatos hurkaiban. De az országúton nyomakodva legalább bele-

élhetjük magunkat abba, hogy ez a víz a mi Tigrisünk és Eufráteszünk, hiszen annyi civilizációt és megszállót hozott nekünk a Maros-vidék, mint Mezopotámiának a maga folyói...

Úgy döntöttünk, a legveszélyeztetettebb tájakon kezdjük a felderítést, s onnan hatolunk a megnyugtatóbb helyzetű területek és sorsok felé, hogy utunknak kellő ritmusa és dinamikája legyen. De mint mindig, a döntés és a dinamika most sem a miénk. Még az időt sem tudjuk uralni: átkelve egy elmosódott határon azon kapjuk magunkat, hogy újra és újra nekilendülünk. Hiányérzettel, döbbenettel és megválaszolatlan kérdésekkel eltelve. 2012 nyarán kelünk útra, de csak 2016 telén érkezünk meg.

Vagy talán akkor sem. Még most sem.

A piski csárda

De hogy a főnemesi családtörténetek útvesztőjében el ne tévedjünk, azt a módszert választjuk, hogy az egykori birodalmak (uradalmak) jelképes és nagyon is valóságos központját, a kastélyt, a várat, az udvarházat célozzuk meg. Mely vagy elnéptelenedve és az alapokig elhordva várja az elemek kegyelemdőfését, vagy – és ez sokkal bizarrabbnak tetszik – azt az elszánt figurát, aki a szó szoros

Margittai Gábor

s már alkonyodik, amikor Déván átküzde magunkat, közvetlenül a Sztrigy folyó hídja után lehajtunk a főútról. Így persze esélyünk sem marad arra, hogy elérjük az Alvinc mellett fekvő Csórát. Ez a falu arról nevezetes, hogy határában Erdély egyik legrégebbi nemesi családjának, a Barsayaknak a mauzóleumát ortodox kápolnává alakította át a felekezeti hevület. S arra sem vállalkozhatunk, hogy megnézzük Diód református templomát, amelyet a telken lakó román család mindaddig disznóólként hasznosított, amíg 2010-ben magyarországi és erdélyi fiatalok elfogadható állapotba nem hozták a középkori épületet. Most kulcsra zárható, s Gudor Botond gyulafehérvári lelképásztor őrizedében áll, így egyelőre megmenekült a disznóóltól.

Marad hát a düledező épület a Sztrigy hídjánál: nap nap után száguldoznak el itt a magyarok a Székelyföld felé anélkül, hogy egy pillantást vetnének az országútról is látható sárga falakra, amelyekből itt-ott elővillan a téglanyers húsa. Vagy a lyukas tetőre, amelyre mindenféle egzotikus ártéri fák támaszkodnak. Festői rom ez a folyóparti épület; szalma-kalapos, kedvesen mosolygó pásztor ballag el mellette maréknyi kecskenyájával, románul érdeklődik, hogy mit keresünk itt.

A piski csárdát, az 1848–49-es magyar szabadságharc egyik legfontosabb győzelmének színhelyét, honvédek százainak nyughelyét – ezt válaszolnánk neki, ha volna értelme. De ha az „érintetteknek” nem fontos legalább a tömegsírok helyét megjelölni, netán az évek óta eladósorban levő épületet megvásárolni és múzeummá vagy emlékhellyé alakítani, minek nyaggassunk efféle információkkal egy derék kecskepásztort. Pedig az alacsony vízállás miatt most is látszik néhány pillércsonk ott, ahol a régi híd állt. Az a híd, amely, ha elvész, egész Erdély elveszett. S amelyre a budai Bem-szobor felirata is emlékeztet a Piski helységnév alatt: „A hidat visszafoglalom vagy elesem. Előre, Magyar! Ha nincs híd, nincs hazánk!” Úgy látszik, nekünk tényleg Mohács, Muhi vagy Világos kell, győztes ütközeteinkre szégyellünk emlékezni. Nem illik bele flagelláns, nemzeti önképünkbe.

Kiszállunk az autóból, girhes kutyák vetik ránk magukat, szendvicseinket áldozzuk fel a békesség oltárán. „Local Drina” – ez a felirat ékesíti most a piski csárda homlokzatát, alatta hajdani helyhatósági választások foszladozó plakátjai. Hogy miképpen talált egymásra a Drina, a híd és Piski ebben a nyomorúságos állapotú épületben, azt talán sosem fogjuk megtudni. Mindenesetre a düledező falak és a kecskeszarral telehintett kert nem éppen kegyeleti helyre emlékeztetnek. Szabadon bejárható a csárda, tárva-nyitva a pince, már rég nincs ajtaja, korhadt tyúklétra fut fel a padlásra, a kertben mellig érő gaz és bodzabokor nő a honvédek sírján. És ez csak egy magára hagyott kocsmá.

Nem templom, nem kastély... ☛

értelmében minden követ megmozgat, hogy összerakja azt, amit mások gondosan szét-szörtak.

Ha az ember nem tölt évtizedeket azzal, hogy a rombolást és a megmaradást dokumentálja a Kárpát-medencében meg annak vonzáskörzetében, akkor el sem hinné, amit ezeken a helyeken talál. De éppen az ilyen utak ösztökélnek arra, hogy – még ha lámpással kell keresni is – minél több vállalkozó szellemű alakot kutassunk fel. Akik nem a siránkozáshoz biztosítanak muníciót, hanem erőfeszítéseikkel azt igazolják, hogy néhány emberöltő múlva korántsem lesz vége a magyar jelenlétnek az elszakított területeken.

A felkészülést a lehető legalkalmasabb helyen, a Maros völgyében kezdjük tehát,

Zeyk Albert Béli Emmával a kolozsvári Sétatéren (Mikes Borbála magángyűjteményéből)

LEXIKON: Dr. Margittai Gábor (Budapest, 1973) író, irodalomtörténész, szerkesztő. 1991 és 1996 között a József Attila Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karának magyar-filozófia (XX. századi magyar irodalom) szakos hallgatója, utána a *Magyar Napló* könyvrovatójának szerkesztője. 2000-ben doktorál, a disszertáció témája: két világháború közötti magyar esszéirodalom és Babits Mihály publicisztikája. 2001 és 2015 között a *Magyar Nemzet* hétvégi magazinjának társszerkesztője. 2015 óta a *Magyar Idők* hétvégi mellékletének, a *Lugasnak* a társszerkesztője. Esszéket, kispörzákát és irodalomtörténeti tanulmányokat publikál. Történeti, oknyomozó riportjai elsősorban a határon túli magyar szórványvilág életét vizsgálják. Az első világháború hadifoglyainak sorsát is kutatja, különös tekintettel a sardíniai Asinara (Szamár-sziget) fogolytáborainak történetére. Hasonló témájú dokumentumfilmek társszerkesztője. Műveiből: *Agyagcsónak* (Széphalom Könyvműhely, 1999); *Külső magyarok* – Utazás a végeken (Nemzet Kiadó, 2005); *Mi a madzsar?* – Magyar tudatú néptörödékek Ázsiában, Afrikában, Európában (Scolar Kiadó, 2009, 2010); *Trianoni menyecske* – Szörványlétünk a Kárpát-medencében (Scolar Kiadó, 2010); *Szamar-sziget szellemkatona* (Külső Magyarok Kft., 2014); *Tiltott kastély* (Külső Magyarok Kft., 2017). Fontosabb díjai: Magyar Nemzet Aranytoll (2006); Tamási Áron-díj (2014).

TILTOTT KASTÉLYOK

Margittai Gábor *Tiltott kastély* című, közelmúltban megjelent kötete szolgált alapjául annak a kiállításnak, amely 2017. június 12-én nyílt meg *Tiltott kastélyok* címmel a Pesti Vigadóban. Lévai Anikó, az Ökumenikus Segélyszervezet jószolgálati nagykövete nyitotta meg a tárlatot, amely a magyar történelem fontos emlékhelyei, az erdélyi kastélyok restaurálás előtti és utáni állapotát mutatta be a marosvécsi Keménykastélytól a dél-erdélyi Fugad Bánffy-kastélyán át az altorjai Apor-kúriáig Major Anita és Margittai Gábor fotóin keresztül. A tárlat a Vigadóban július 23-áig volt látogatható.

A tárlat a Pesti Vigadóban

Margittai Gábor kötetét a *Külső Magyarok Kft.* jelentette meg, amely munkatársai révén a kiállítást is előkészítette. Major Anita ügyvezető és Margittai Gábor író, újságíró, akik értelemszerűen a tárlat kurátoraként is szerepeltek, negyedszázada járták a Kárpát-medencét, hogy felkutatásuk és dokumentálásuk a „külső” magyarok nyomait. Térbeli és időbeli utazásra invitálva így a nézőket, hogy kastélyról kastélyra, családról családra vándorolva, archív és jelenkori fotók, eredeti dokumentumok, installációk és kisfilmek segítségével mutassák be az erdélyi, főúri világot az aranykortól, a hanyatláson, a kismemmiszen át egészen a közelmúltig, a támogatott kastélyfelújításokig. Az erdélyi főnemesesség jóvátételi harcait követték fotókon, könyvben és filmen is. A kiállításnak része volt, mintegy multimédiás tartalomként a báró Bánffy Farkassal, gróf Bethlen Anikóval, gróf Mikes Borbálával és a Haller család két tagjával, gróf Haller Bélával és Harmath Istvánnal készült interjú.

A szervezők azt tervezik, hogy a kiállítást bemutatják majd a megyeszékhelyeken, valamint erdélyi és más külhoni településeken, sőt, szeretnék elvinni kisebb városokba és falvakba is.

LÉVAI ANIKÓ OSZLOPÉPÍTŐK

„Soha le nem mondani, soha el nem csüggedni, ha kell, mindig újra kezdeni!” – Kossuth mintha csak a mai kiállításunk főszereplőiről, azokról a nemesi leszármazottakról szólna, akik visszatértek Erdélybe, hogy méltatlanul elüldözött családjuk otthonait újjáépítsék. Nem mondtak le, nem csüggedtek és újrakezdték.

Külső magyarok – azt gondolom, így június 4-e után, mindannyiunknak egyformán fájdalmas ez a szókapcsolat. 1920-ban számunkra, magyarok számára fájdalmas döntés született: Magyarország elveszítette területének kétharmadát. Nagy vesztesége volt ez az országnak, de tán még nagyobb veszteség az embereknek, a családoknak. A *Margittai Gábor: Tiltott kastély* című könyve alapján most megnyíló multimédiás vándorkiállítás némi enyhülést adhat nekünk ebben a veszteségben jó példákat felmutatva, hiszen a trianoni szerződés miatt határainkon túlra kényszerült nemesi családok leszármazottait mutatja be, akik dacolva a történelemmel, megpróbálnak újra gyökeret verni Erdélyben. Olyan családokról beszélünk, amelyek nemcsak magyarok voltak és lesznek, hanem amelyek tetteikkel komolyan befolyásolták is a magyarok történetét. Olyan családokról, amelyeknek a trianoni békediktátum sorsfordító volt, s amelyeknek a leszármazottai nem bízták a családi örökséget a történelem viharaira. Saját kézbe vették a jövőjüket, feladták meglevő egzisztenciájukat, s fáradságot, utánajárást nem sajnálva visszaszerezték a családi birtokot, hogy azt újjávarázsolják.

Ez a küzdelem és ennek az eredménye most egyszerre tárul fel előttünk a mai kiállításon. A fotódokumentáció bemutatja a kastélyok eredeti, visszavétel előtti állapotát és a felújított épületeket is: ilyen volt – ilyen lett fényképeket láthatunk. Azt mondtam, hogy a küzdelem is látható – de persze nem oly kézzel foghatóan, mint a siker. A küzdelmet inkább csak sejtethetjük, illetve az érintettek beszámolóiból tudhatjuk. Sejtjük és tudjuk, hogy milyen Don Quijote-i harcokat kellett megvívni ebben a kényes helyzetben. Sejtjük és tudjuk, hogy mennyi akadály és feleslegesen megtett kör kísérte a birtokok visszaszerzését, a visszaköltözést, a restitúciót. Sejtjük és tudjuk, hogy mennyi kitartás, akarat, elszántság és makacsság kellett ahhoz, hogy végigmenjenek az úton.

Mindannyian tanulhatunk az Aporoktól, a Bánffyaktól, a Bethlenektől, a Hallerektől, a Keményektől, a Mikeseiktől és a Telekiektől. Nem csak abban mutatnak nekünk példát,

Lévai Anikó megnyitja a kiállítást

hogy összetartozunk, s nem feledhetjük a gyökereinket. Példát mutatnak nekünk abban is, hogy ne adjuk fel. Mindannyiunkat ért már veszteség az életben, kisebb is, nagyobb is, s láthatjuk, ha nem adjuk fel, ha kitartóan küzdünk minden erőnkkel, akkor annak igenis meglesz az eredménye.

Gratulálok a *Külső Magyarok Kisebbségkutató és Médiaszolgáltató Kft.*-nek nemcsak a kiállításhoz, hanem a teljes, hárompilléres projekthez. Kellenek az ilyen kezdeményezések, amelyek láthatóvá teszik a magyarok sikereit, elismerést érdemlő küzdelmeit. Gratulálok a kiállítás alapját adó könyvhöz és a dokumentumfilmhez is. Bízom benne, hogy sokakhoz eljut az üzenet: soha ne adjuk fel!

Nem tudom, önök is így voltak-e ezzel, én bármikor Erdélyben jártam, mindig összeszorult a szívem, amikor történelmi településeken mentem keresztül. Amikor azt láttam, hogy Fugadon, Marosvécsen vagy Altorján hogyan pusztulnak, mennek tönkre azok a birtokok, amelyek hajdan magyar nemesek otthonai voltak. Ahogyan a képek is tanúsítják nekünk: ma már máshogy van ez. Ma már újra életet leheltek ezekbe az otthonokba.

A kiállítást látva a magyar nemességről Wass Albert története jut eszembe, amely szerint egy ember oszlopot épített az ő Istenének. Az oszlopot nem márványból faragta, nem kőből építette, hanem ezer meg ezer apró, csillámló homokszemcsekből, s a homokszemcséket köddel kötötte össze. Az emberek csak nevettek rajta, s azt mondták: bolond. És azt mondták, majd a szél összedönti. De jött a szél, nem egyszer, sokszor, s az oszlop csak állt. Ezt látva az emberek azt mondták: varázsló, s összedöntötték az oszlopot. Az oszlopépítő ember azonban nem sírt, nem szitkozódott, csak ment, s újraépítette oszlopát homokból és ködből.

Kívánom, hogy sok, határon túli, magyar nemesnek sikerüljön újjáépítenie oszlopát, dacolva az elemekkel és a sokszor rosszakaratú kételkedőkkel. ♣

1

2

3

4

5

6

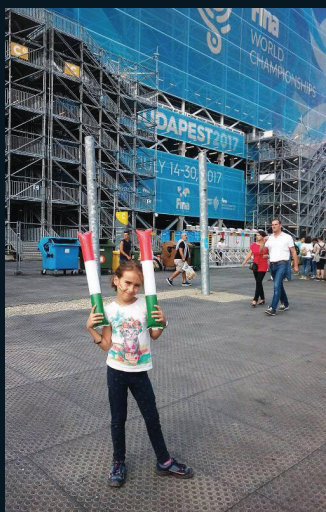

7

1. A küküllővári Bethlen-Haller-kastély
2. A bethlenszentmiklósi Bethlen-kastély a reneszánsz építészet csodája
3. Bethlenszentmiklóson tsz költözött a lakba
4. A Mikes, Szentkereszty, Bethlen és Lázár család tagjai
5. Jósika János és Mikes Mihályné kétkezi munkásokként
6. Az enyedszentkirályi Bánffy-kastély már nincs magyar kézben
7. A magyarcsesztvei Mikes-kúriát szétlopták

17. FINA VILÁGBAJNOKSÁG VÍZI SZÍNHÁZ

Cikkünk a 28. oldalon

Ár: 450 Ft